

"Låt inte vår vilja ske, utan Jesu Kristi"

*En undersökning av generalkonfessor Nicolaus Ragvaldis predikningar
till systrarna i Vadstena kloster 1501-1506*

Erik Claeson

LUNDS UNIVERSITET | CENTRUM FÖR TEOLOGI OCH RELIGIONSVETENSKAP

TEOM75 Teologi: Praktisk teologi-masteruppsats 30 hp

Handledare: Stephan Borgehammar

Examinator: Samuel Rubenson

Termin: HT-13

Abstract

My main purpose in this master thesis is to investigate what it meant to be a nun in Vadstena abbey in the beginning of the 16th-century according to the confessor general Nicolaus Ragvaldi. The main question of this thesis is: What should the ideal nun be like according to the sermons of the confessor general Nicolaus Ragvaldi performed in Vadstena abbey 1501 – 1506? While other legislative texts of the order, such as *Regula Sanctissimi Salvatoris*, do not give the real picture but an ideal, the advantage of this material is that we can come close to the confessor general Nicolaus Ragvaldis description of daily life in Vadstena abbey.

I began by translating the sermons from Latin to Swedish since the sermons of the confessor general Nicolaus Ragvaldi not yet has been translated. I have chosen to translate six of his eleven sermons in docent Maria Berggrens edition *Homiletica Vadstenensia: Ad religiosos et sacerdotes*: two sermons from Lent; two from Advent; one from Pentecost; one from the feast of the angels. I have used the so called hermeneutical circle to analyze the sermons.

The conclusion of this study is that the ideal nun lives according to the rule and above all according to the virtues discussed in the second chapter – true humility, pure chastity and voluntary poverty. She also observes the vows in the invitation rite of the monastery where the sisters promise to be obedient to the rule and the priests. The most important virtue is charity which directs the other virtues and deeds to their right purpose. The most dangerous sins are pride and disobedience. The ideal is mostly motivated by Christ; his life and his passion. The sisters should furthermore live like and be like martyrs without swords, virgins, brides of Christ and angels. But sisters that not yet have reached the perfection should make use of the sacraments especially the sacrament of penance and the Eucharist.

Key words: Vadstena abbey, *Regula Sanctissimi Salvatoris*, confessor general, Nicolaus Ragvaldi, exhortationes, collationes, the passion of Christ.

Innehållsförteckning

1. Inledning	5
1.1 Syfte och problemformulering	6
1.2 Metod	6
1.2.1 Översättning	6
1.2.2 Materialbaserad och problemorienterad ansats	7
1.2.3 Den hermeneutiska metoden	7
1.2.4 Metodavgränsning	9
1.3 Material	10
1.3.1 Urval och avgränsning	10
1.3.2 Predikan som genre	12
1.3.3 Bakgrund till collationes och exhortationes	13
1.3.4 Predikans disposition	14
1.3.5 Manuskript på latin – predikan på svenska	16
1.3.6 Spänningen mellan tal och skrift	17
1.3.7 Predikningarna och den historiska kontexten	19
1.4 Forskningsöversikt	20
1.5 Arbetets disposition	22
2. Bakgrund	24
2.1 Klosters historia och organisation	24
2.2 Undervisning och uppfostran	25
2.2.1 Undervisning om regeln	25
2.2.2 Uppfostran	26
2.2.3 Visitationsprotokoll	26
2.3 Generalkonfessor Nicolaus Ragvaldi	28
2.3.1 Levnad	28
2.3.2 Litterär produktion	29

3. Översikter av predikningar	31
3.1 Översikt NR 1	31
3.2 Översikt NR 2	34
3.3 Översikt NR 5	37
3.4 Översikt NR 6	41
3.5 Översikt NR 9	43
3.6 Översikt NR 11	45
4. Den inre livsföringen	48
4.1 Dygder.....	48
4.1.1 Allmänt	48
4.1.2 Fattigdom	50
4.1.3 Kyskhet	50
4.1.4 Kärlek.....	52
4.1.5 Lydnad	56
4.1.6 Tålamod	58
4.1.7 Ödmjukhet.....	58
4.1.8 Sammanfattning	61
4.2 Synder och laster.....	62
4.2.1 Allmänt	62
4.2.2 Avundsjuka	65
4.2.3 Brott mot fattigdomslöftet.....	65
4.2.4 Brott mot tystnadslöftet.....	67
4.2.5 Frosseri.....	68
4.2.6 Hat.....	69
4.2.7 Högmod.....	70
4.2.8 Knotande	72
4.2.9 Okyskhet	73
4.2.10 Olydnad.....	73
4.2.11 Sysslolöshet.....	74

4.2.12 Vrede.....	76
4.2.13 Sammanfattning.....	76
5. Motiv för upprätthållandet av idealet.....	78
5.1 Förebilder.....	78
5.1.1 Brudmystiken.....	78
5.1.2 Det andliga martyriet.....	83
5.1.3 Änglalikheten.....	84
5.2 Invigningsriten.....	86
5.3 Kristi bud.....	87
5.4 Regeln.....	88
5.5 Sammanfattning.....	91
6. Medel för att nå idealet.....	93
6.1 Bönen.....	93
6.2 Kyrkans sakrament.....	95
6.3 Meditation över Kristi liv.....	97
6.4 Sammanfattning.....	100
7. Slutsatser och diskussion.....	102
8. Bibliografi.....	111
Primärkällor.....	111
Sekundärlitteratur.....	112

1. Inledning

Intresset för generalkonfessor Nicolaus Ragvaldis predikningar till systrarna om regelobservansen i Vadstena kloster väcktes när jag läste professor Alf Härdelin artikel *Predikan till alla stånd* från 1993. Härdelin skriver nämligen att generalkonfessor Nicolaus Ragvaldi är den medeltida förkunnare i vårt land som efterlämnat mest homiletiskt material och dessa predikningar är praktiskt taget obearbetade.¹ När docent Maria Berggren tillgängliggjorde Nicolaus Ragvaldis predikningar till systrarna möjliggjordes undersökningen av en bland de mest framstående och produktiva författarna av homiletiskt material i Sverige under medeltiden.

Varför skall man då undersöka predikningar? Vad kan de säga oss som vi inte redan vet om Vadstena kloster? Fördelen med att studera predikningar är att de avslöjar något om den specifika situationen i Vadstena kloster under början av 1500-talet. Den bild som möter oss i exempelvis ordensregeln *Regula Sanctissimi Salvatoris* eller i andra för Vadstena kloster bindande dokument ger intrycket av att klostret faktiskt blev den *nya vingården* som den heliga Birgitta hade som mål för sitt klostergrundande. Men regeltexter speglar alltså en ideal verklighet. Uppmanande predikningar om regelobservansen till klosterfolk beskriver däremot hur en generalkonfessor, i min studie generalkonfessor Nicolaus Ragvaldi, menar att systrarna förhöll sig till regeln – i vilken grad regeln följdes, om så inte skedde vilka regler överträdde särskilt – och hur de skulle göra för att följa den. Därigenom är det möjligt att studera hur generalkonfessor Nicolaus Ragvaldi menar att en klostersisters bör leva för att uppfylla klosterkallelsen och nå saligheten.

Men predikningarna berättar även något om författaren till dem. Nicolaus är en framstående och väl skolad predikant, som på ett pedagogiskt sätt undervisar systrarna om det kristna livet. Syftet med undervisningen var att leda systrarna på salighetens väg mot frälsningen, eftersom det främsta målet för en klostersisters under medeltiden var att komma närmare fullkomning. Docent Roger Andersson skriver: ”Eftersom det aldrig var fråga om att förbereda dem [systrarna] för det slags aktiva kyrkoliv som prästämbetet innebar, kom deras fostran i huvudsak att inriktas på det inre livet, med den egna moralen och gradvisa fulländningen som främsta mål.”²

---

¹ Härdelin 1993, 83.

² Andersson 1999, 229.

Men frågan är hur Nicolaus fostrar systrarna och hur han menar att systrarna skall göra för att nå perfektion i sina kristna liv?

1.1 Syfte och problemformulering

Syftet med uppsatsen är att undersöka predikomaterial från Vadstena kloster som tidigare bara behandlats ytligt. Merparten av undersökningar som utförts har gjorts på predikningar till folket (*ad populum*). Däremot inriktar sig denna studie mot systrarnas livsföring och regelobservans för att försöka belysa generalkonfessor Nicolaus Ragvaldis uppfattning om vad det innebar att vara en nunna och vilka krav som ställdes på henne i Vadstena kloster under början av 1500-talet. Tidigare har man enbart undersökt regeltexter samt andra bindande dokument och därigenom fokuserat på de praktiska konsekvenserna av framförallt regelöverträdelser. Men denna studie är den första som undersöker en generalkonfessors uppfattning om den inre livsföringen och vilka konsekvenser den inre livsföringen fick på systrarnas andliga liv.

Jag har en huvudfråga som jag besvarar med hjälp av ett antal underfrågor. Huvudfrågan lyder: *Vilket nunneideal framträder i generalkonfessor Nicolaus Ragvaldis predikningar till systrarna i Vadstena kloster 1501 – 1506?* Jag undersöker Nicolaus uppfattning om systrarnas inre livsföring och de första underfrågorna lyder: *Vilka dygder bör en nunna eftersträva?* och: *Vilka synder och laster bör hon undvika?* I regelverken och deras tillägg anges sällan följderna av systrarnas inre livsföring, därför utreder jag: *Vilka blir konsekvenserna av dygderna respektive synderna och lasterna i nunnornas andliga liv?* Med följdfrågan: *Varför blev konsekvenserna dessa?* För att kunna besvara den sistnämnda frågan undersöker jag: *Hur motiveras idealet?* Generalkonfessorn skulle inte bara tillrättavisa systrarna utan även undervisa dem om ett rätt ordensliv, därför studerar jag även: *Vilka hjälpmedel framhåller Nicolaus för att leva efter idealet?*

1.2 Metod

1.2.1 Översättning

Arbetet inleds med urval och översättning. Jag väljer ut sex av generalkonfessor Nicolaus Ragvaldis elva uppmanande predikningar till systrarna, som finns samlade i Maria Berggrens utgåva *Homiletica Vadstenensia – Ad Religiosos et Sacerdotes*. Predikningarna översätter jag med hjälp av Latinskt-svenskt lexikon³ och *Glossarium*

---

³ Ahlberg, Lundqvist & Sörbom 1966.

till medeltidslatinet i Sverige: *Glossarium mediae latinitatis Sueciae*⁴. Översättningsarbetet från latin till svenska är nödvändigt eftersom ingen översättning tidigare har publicerats.

1.2.2 Materialbaserad och problemorienterad ansats

Det andra steget i undersökningen är att utröna vilka aspekter av materialet som är möjliga att belysa. Utifrån materialets innehåll är det sedan möjligt att formulera frågeställningar och syfte. John Tosh framhåller att det finns två huvudprinciper som styr en självständig forsknings inriktning – antingen låter forskaren materialet styra forskningens karaktär eller också formuleras en historisk fråga för att därefter studera primärkällor. Tosh argumenterar för att båda principerna har sina brister. Den källorienterade ansatsen lämpar sig för en utforskad källa men kan ge en spretig mängd data. Den andra principen, som Tosh kallar den problemorienterade ansatsen, är problematisk eftersom det är svårt att säga vilka källor som är relevanta innan de undersökts. Den ena principen utesluter inte den andra utan oftast sker samverkan mellan dessa båda huvudprinciper, dock brukar tonvikten ligga på någon utav dem.⁵ I undersökningen aktualiseras båda huvudprinciperna. Källorna får i stor utsträckning bestämma uppsatsens frågor eftersom Nicolaus Ragvaldis *collationes* och *exhortationes* bara översiktligt behandlats tidigare. Den andra huvudprincipen, den problemorienterade ansatsen, påverkade mig i valet av primärmaterial och övergripande frågeställning. Härdelin påpekar att Nicolaus Ragvaldis predikningar ”ännu är praktiskt taget obearbetade”⁶ och i en annan artikel argumenterar han för nunnebildens fördel kan undersökas i alla Birgittas efterlämnade skrifter.⁷ Sålunda bekräftas Tosh tes om att dessa båda principer samverkar i den självständiga forskningen.

1.2.3 Den hermeneutiska metoden

I det tredje steget av min studie tolkar jag materialet med hjälp av en hermeneutisk metod. I denna metod innefattas både vad Mats Alvesson och Kaj Sköldberg kallar den *objektiverande* cirkeln, rörelsen mellan delen och helheten, samt den *alteiska* cirkeln, rörelsen mellan den egna förförståelsen och den nya förståelsen.⁸

---

⁴ Westerberg & Odelman 1968 – 2002.

⁵ Tosh 2011, 132 ff.

⁶ Härdelin 1993, 83.

⁷ Härdelin 1998c, 336 f.

⁸ Alvesson & Sköldberg 2008, 193 f.

Definitionen av den *objektiverande* cirkeln såsom den formuleras av Alvesson och Sköldberg lyder: ”meningen hos en del kan endast förstås om den sätts i samband med helheten.”⁹ Delen och helheten samverkar till en ökad förståelse, i det att läsaren rör sig från delen till helheten och till delen igen.¹⁰ Med *del* avses textavsnitten i de sex predikningarna av Nicolaus Ragvaldi. Dock förändras helheten under olika delar av arbetsprocessen.¹¹ Jag väljer att använda tre hermeneutiska cirklar där helheten förändras.

Helheten i den första hermeneutiska cirkeln är predikningarna själva. Jag jämför enskilda textavsnitt utifrån frågeställningarna med andra, liknande textavsnitt i samma predikan. Därefter förhåller jag textavsnitten i en predikan till liknande teman i de andra predikningarna. Exempelvis när jag finner ett textavsnitt som behandlar dygden ödmjukhet, undersöker jag hur ödmjukheten behandlas på andra ställen i samma predikan. Därefter jämför jag vad som skrivs om ödmjukheten i en predikan med övriga fem predikningar. Därigenom är det möjligt att bilda sig en uppfattning om vad som avses med olika begrepp och teologiska uppfattningar hos Nicolaus Ragvaldi.

I den andra hermeneutiska cirkeln utgörs helheten av andra birgittinska texter – *birgittinskt textcorpus*. Eftersom detta *textcorpus* består av en stor mängd material väljer jag att avgränsa mig till de texter som var auktoritativa för systrarna, såsom *Regula Sanctissimi Salvatoris*, *prior Petrus Additiones*, *Extravaganterna* och *Lucidarium*. Däremot utesluter jag övriga *Revelationerna* eftersom materialet annars skulle bli för stort och ohanterbart.

Helheten i den tredje hermeneutiska cirkeln är historiska och samtida teologiska texter. Urvalet i denna cirkel görs dels utifrån de teologer som präglat den medeltida teologin i särskilt stor utsträckning såsom Thomas av Aquino, dels utifrån de teologer som nämns i predikomaterialet såsom Augustinus och Gregorius den Store. Jag är medveten om att Thomas av Aquino, Augustinus och Gregorius den Store inte innefattar alla samtida och historiska teologiska uppfattningar men de står för en allmän uppfattning och har präglat det teologiska tänkandet på ett särskilt sätt.

Den andra och tredje hermeneutiska cirkeln har två syften. För det första används dessa cirklar för att placera in predikningarnas teologiska innehåll i den större kontexten. Alvesson och Sköldberg skriver: ”En författares arbete bör inte läsas

---

⁹ Alvesson & Sköldberg 2008, 193.

¹⁰ Alvesson & Sköldberg 2008, 194.

¹¹ Jfr. Alvesson & Sköldberg 2008, 194 f.

utanför sin kontext, dvs. utan tillbörlig hänsyn till dess historiska och kulturella kontext.”¹² För det andra används dessa cirklar för att förklara och tolka textställen i predikningarna. Ett viktigt påpekande är avgränsningen i andra och tredje hermeneutiska cirkeln. Ju längre ut från den första hermeneutiska cirkeln jag befinner mig, desto större blir urvalet av material och desto mer övergripande och generaliserande blir helheten. Därför kan den andra och tredje hermeneutiska cirkeln sägas ha en hypotetisk helhet.

I den *alteiska* cirkeln sker rörelsen mellan förförståelse och den nya förståelsen. Hermeneutiken handlar enligt Alvesson och Sköldberg om att ställa frågor till texten, och lyssna till vad texten har att säga. Frågorna ställs utifrån den förförståelse man har när man möter texten, men förförståelsen kommer att omformas under arbetets gång då den nya förståelsen implementeras. Det är sålunda viktigt att inta en ödmjuk inställning i förhållande till texten där textens autonomi respekteras samtidigt som man som hermeneutiker måste möta texterna och inte bara bli ett passivt objekt.¹³

Kritiken mot den hermeneutiska metoden enligt Alvesson och Sköldberg är att den strävar efter enhetlig mening och en harmonisk helhet.¹⁴ Därför är det svårt att med den hermeneutiska metoden notera förändringar i Nicolaus teologiska tänkande. Alvesson och Sköldberg påpekar även att undersökningar med den hermeneutiska metoden kan bli subjektiva om hermeneutikern själv hamnar i centrum istället för texten.¹⁵ Jag ställs som översättare och hermeneutiker inför val som riskerar att påverkas av den egna förförståelsen. Detta avhjälpas i viss mån av den andra och tredje hermeneutiska cirkel, vilka är verktyg för att förklara materialet utifrån en större kontext.

1.2.4 Metodavgränsning

En ytterligare metod som vore möjlig att använda på dessa predikningar är en filologisk metod, som bland annat används av Roger Andersson i hans arbete *De Birgittinska ordensprästerna som folkfostrare och traditionsförmedlare*.¹⁶ Denna metod försöker identifiera källorna och förlagorna som predikanterna använder sig av vid komponerandet av en predikan. En sådan metod kan enligt Härdelin vara

---

¹² Alvesson & Sköldberg 2008, 206.

¹³ Alvesson & Sköldberg 2008, 206 f.

¹⁴ Alvesson & Sköldberg 2008, 277 f.

¹⁵ Alvesson & Sköldberg 2008, 278.

¹⁶ Andersson 2001.

användbar inte bara för att försöka hitta den mest ursprungliga texten och undersöka traseringsprocessen fram till slutprodukten, utan även för att utreda bakgrunden till en predikants teologi eller bildning.¹⁷ I uppsatsen fokuserar jag snarare på själva texten och hur den kan förklaras, än Nicolaus Ragvaldis teologiska eller bildningsmässiga bakgrund. Jag utesluter denna metod, av flera anledningar. Dels är ett sådant arbete överflödigt eftersom Berggren i inledningen till den nämnda utgåvan redogör för källäget i Nicolaus Ragvaldis predikningar¹⁸, dels tillåter inte tiden eller utrymmet en sådan metod. Det skulle kräva en egen undersökning.

1.3 Material

I denna del redogör jag för den avgränsning och det urval jag gör i Nicolaus Ragvaldis *collationes* och *exhortationes* samt presenterar jag det primärmaterial som utgör helheten i andra och tredje hermeneutiska cirkeln. Därefter beskriver jag regleringen av *collationes* och *exhortationes* i Vadstena kloster innan kapitlet avslutas med sex avsnitt om olika aspekter av medeltida predikan.

1.3.1 Urval och avgränsning

Jag avgränsar min undersökning till generalkonfessor Nicolaus Ragvaldis uppmanande predikningar till nunnorna. Anledningen till att jag väljer hans *collationes* och *exhortationes* istället för exempelvis Johannes Borquardis *collationes* är för att få undersökningar hittills gjorts på hans predikningar¹⁹ och bland hans efterlämnade predikningar argumenterar Härdelin för att Nicolaus *collationes* och *exhortationes* är intressantast.²⁰ Jag väljer sex av generalkonfessor Nicolaus Ragvaldis elva *collationes* av både tidsmässiga- och utrymmesmässiga skäl. Eftersom predikningarna är långa till sidantal vore det tidsmässigt svårt att hinna översätta alla elva predikningar inom ramarna för den tid som finns till förfogande. Dessutom skulle det bli en alltför stor mängd material att hantera i analysen.

Jag väljer predikan beroende på när under kyrkoåret de hölls. För att få spridning på materialet väljer jag två predikningar från fastan, två från advent och två från övriga kyrkoåret – pingst och änglarnas fest. Anledningen till att jag väljer predikningar från fastan och advent är att predikningar från dessa fasteperioder särskilt torde betona ånger, bot och ett rätt levnadssätt, vilket stämmer överens med

---

¹⁷ Härdelin 2006, 166.

¹⁸ Berggren 2009.

¹⁹ Härdelin 1993, 83 och Berggren 2009, XLIV.

²⁰ Härdelin 1993, 82.

denna uppsats syfte. De andra två predikningarna hölls under festligare delar av kyrkoåret och skiljer sig troligen till innehåll och betoning ifrån advents- och fastetidens predikningar. Anledningen till att jag väljer två predikningar från respektive tid på kyrkoåret är för att materialet skall bli mindre spretigt.

För att underlätta hänvisningarna till predikningarna väljer jag att hänvisa till dem med Nicolaus Ragvaldis initialer och därefter följer numret på predikan enligt den ordning som de presenteras i Berggrens utgåva. Exempelvis hänvisar jag till predikan vid änglarnas fest med NR 1.²¹ Den medeltida stavningen i citat och vid återgivningen av ord ändras till den klassiska stavningen. De latinska orden återges i parenteser. Substantiv och adjektiv återges i nominativ och i rätt numerus medan verb återges i indikativ.

Jag presenterar primärmaterialet i det *birgittinska textcorpus* som utgör helheten i den andra hermeneutiska cirkeln. Generalkonfessorns plikt att hålla uppmanade predikningar till systrarna regleras i brödernas sedvanebok *Liber usuum* som finns utgiven på latin av Sara Risberg²². Jag använder mig av Sten Eklunds utgåva av Frälsarens ordensregel med titeln *Sancta Birgitta: Regula Salvatoris*²³. I utgåvan använder jag den version som benämns II, som är den äldsta versionen som kan rekonstrueras i sin helhet. Texten som Eklund benämner Ω är äldre, men kan inte fullständigt återskapas.²⁴ Jag väljer att inte översätta varje stycke i *Regula Sanctissimi Salvatoris* utan återger vid hänvisningar till regeln Tryggve Lundéns svenska översättning som finns i fjärde bandet av *Heliga Birgitta: Himmelska Uppenbarelsen*²⁵. Jag jämför även predikningarna med prior Petrus *Additiones*²⁶, tillägg till regeln, som finns utgivna på latin av Tore Nyberg²⁷. För att belysa texterna använder jag mig även av *Extravaganterna*, som är senare av Birgitta mottagna uppenbarelsen om regeltolkningen. Jag använder mig dels av en latinsk version²⁸ och av översättningen i fjärde bandet av *Heliga Birgitta: Himmelska Uppenbarelsen*²⁹.

---

²¹ I bibliografin finns en fullständig redogörelse av predikans rubrik samt var de återfinns i handskrifterna.

²² *Liber usuum*.

²³ *Birgitta Reg. Salv.*

²⁴ Eklund 1975, 21.

²⁵ *Birgitta HU*. (bd. IV, s. 13 – 40). Jag väljer att skriva ut tecknen för band och sidnummer.

²⁶ Enligt Tore Nyberg används *Additiones* och ibland *Constitutiones* (Nyberg 1991, 179).

²⁷ Prior Petrus *Add.* Jag hänvisar till verket med sidnumret inom parentes.

²⁸ *Birgitta Rev. Extr.*

²⁹ *Birgitta HU* (bd IV, s. 113 – 200).

Vidare nyttjar jag Gustaf Edvard Klemmings fornsvenska utgåva av systrarnas sedvanebok *Lucidarium*³⁰.

I den tredje hermeneutiska cirkeln använder jag framförallt Thomas Gilbys utgåva av Thomas av Aquinos *Summa Theologiae*³¹.

1.3.2 Predikan som genre

Beverly Mayne Kienzle definierar genre som en grupp av skrivna eller muntliga verk som har liknande drag vilket gör att läsarna eller åhörarna hindras från att blanda samman den med andra genres.³² Det är viktigt att ha en förståelse av genren, både i dess vidare betydelse och i dess mer begränsade betydelse i fallet med *exhortationes* och *collationes* eftersom det enligt d'Avray hjälper oss att förstå vilka förväntningar det väckte hos åhörarna, vilken "förväntningshorisont" de hade.³³ Det bidrar sålunda till en ökad förståelse av åhörarnas inställning. Men det skapar även en "förväntningshorisont" hos oss som studerar predikningarna och hjälper oss att förstå vilken typ av text som studeras med dess olika särdrag. De utmärkande dragen för predikan under högmedeltiden och för Nicolaus *exhortationes* och *collationes* presenteras nedan.³⁴ Dock kan predikningarna i dess skrivna form inte säga något om vad åhörarna såg eller kände vid tillfället för predikan enligt d'Avray.³⁵ Systrarna hade troligen särskilda förväntningar för denna typ av uppmanande predikningar, vilket påverkade hur budskapet mottogs. Men i predikningarna av Nicolaus sägs inget om hur hans uppmaningar togs emot eller hur systrarna ställde sig till hans undervisning. Det är därför jag i denna studie endast undersöker Nicolaus nunneideal.

Kienzle skiljer ut tre utmärkande drag för predikan som genre: relationen mellan talare och åhörare, den uppmanande aspekten och betoningen av tro och moral som utgår från en religiös text. Jag redogör för en sammanfattning av dessa tre delar.

Predikan förutsätter för det första en talare och åhörare. Kienzle menar att talaren utövar auktoritet över lyssnarna, som känner till talarens auktoritet. Det är ensidig kommunikation från talaren till åhörarna, det är ingen dialog dem emellan. Kienzle menar att predikanten fick auktoriteten av kyrkan men hon påpekar även att

---

³⁰ *Lucidarium*.

³¹ Thomas av Aquino *Sum. Theo.*

³² Kienzle 2000, 145.

³³ d'Avray 1994, 23.

³⁴ Se 1.4.4.

³⁵ d'Avray 1994, 10.

han fick sin inspiration av Gud. Han är sålunda en förmedlare av Guds vilja.³⁶ I *collationes* och *exhortationes* är Nicolaus talaren och systrarna är åhörare. Nicolaus har en särskilt auktoritet eftersom han är klostrets andliga överhuvud, generalkonfessor. Därigenom påverkar han systrarna med sitt budskap och utövar makt över dem.

Kienzle påpekar att predikantens uppgift var att övertyga åhörarna att handla på ett visst sätt och förändra ett beteende.³⁷ För predikanten handlar det sålunda om att försöka införliva budskapet hos åhörarna, men målet är även att det skall leda till ett förändrat livsmönster. I Nicolaus *collationes* och *exhortationes* skall han övertyga systrarna att leva enligt sin kallelse och regeln. Innehållet i predikan formas enligt Kienzle av kyrkoåret, där olika teman är särskilt framträdande vid olika tider. Men predikningarna varierar också beroende på den kulturella kontexten och predikans syfte i miljön.³⁸ Nicolaus predikningar är hållna vid olika tider på året vilket påverkar dess innehåll, men predikningarna har som primärt syfte att uppmana till regelefterlevnad.

Kienzle påpekar att retoriken utvecklades från en gemensam tradition med Bibeln, antika texter och kyrkofäderna som främsta inspirationskälla. Men det finns två verk som särskilt influerat de medeltida predikanternas retorik: Augustinus med verket *De Doctrina Christiana* och Gregorius den Stores verk *Cura Pastoralis*. Efter 1200-talet utvecklades och användes predikohandböcker, *artes praedicandi*. Dessa predikohandböcker innehöll regler för predikan både beträffande innehåll, utformning och framförande.³⁹ I uppsatsens analyserar jag inte de retoriska aspekterna av Nicolaus predikningar.⁴⁰

1.3.3 Bakgrund till *collationes* och *exhortationes*

Den typ av uppmanande predikningar som denna uppsats behandlar brukar antingen benämnas *collatio* eller *exhortatio*. *Collatio* översätts i sin grundform med sammankomst och i medeltidslatinet med predikan. Enligt Härdelin användes termen redan hos Johannes Cassianus för de vägledande, manande och klandrande tal som

---

³⁶ Kienzle 2000, 152 ff.

³⁷ Kienzle 2000, 155.

³⁸ Kienzle 2000, 157.

³⁹ Kienzle 2000, 157 f.

⁴⁰ För vidare läsning om retoriken i medeltida predikan och om olika teorier för framförandet hänvisar jag till Kienzles bidrag i *Preacher, Sermon and Audience in the Middle Ages*, 2002.

abboten eller abbedissan höll till munkar och nunnor i sina kloster.⁴¹ *Exhortatio* betyder i sin grundform uppmaning och det är denna term som används i brödernas sedvanebok *Liber usuum* om denna typ av predikningar.⁴² I rubrikerna till Nicolaus Ragvaldis predikningar används *collatio* och *exhortatio* omväxlande och enligt Berggren används dessa begrepp synonymt av Nicolaus.⁴³

Föreskrifterna i brödernas sedvanebok *Liber usuum* reglerar denna typ av predikan. Kapitel 22 reglerar generalkonfessorns plikter och där föreskrivs att en av hans plikter, som klostrets andliga överhuvud, var se till att regelns föreskrifter följdes. Minst tre gånger om året skulle generalkonfessorn höra bikt enligt *Regula Sanctissimi Salvatoris* sextonde kapitel.⁴⁴ I samband med bikten skulle han hålla uppmanade predikningar till systrarna och bröderna för att komma till rätta med de regelöverträdelser han fått reda på i bikten. Generalkonfessorn skulle även uppmana abbedissan att gå till rätta med dem som handlat fel samt överlämna ett skriftligt dokument med instruktioner om hur detta skulle utföras. Predikningarna hölls i brödernas kapitelsal och i systrarnas *locutorium*.⁴⁵

När i Vadstena klostrets historia började dessa uppmanande predikningar hållas till systrarna? Risberg daterar *Liber usuums* tillkomst till tiden mellan 1448 – 1487.⁴⁶ Utifrån denna datering argumenterar Berggren för att bruket med uppmanande predikningar till systrarna var rådande praxis redan innan *Liber usuums* tillkomst.⁴⁷ Detta styrks av att Berggren samlat ytterligare sex predikningar från början av 1440-talet av Johannes Borquardi och Magnus Unnonis.⁴⁸ En närmare datering än början av 1440-talet är svår att komma. Frågan är varför denna typ av predikningar började hållas? En sådan fråga faller utanför min undersökning men det är en fråga för den framtida forskningen att undersöka.

1.3.4 Predikans disposition

Från 1200-talet och framåt benämns predikan skolastisk eller tematisk. Termen skolastisk visar på kopplingen till den skolastiska teologin som präglade de

---

⁴¹ Härdelin 1993, 82.

⁴² *Liber usuum* 22.208.

⁴³ Berggren 2009, XXV.

⁴⁴ Birgitta *Reg. Salv.* 16.177. Övers. Birgitta *HU* (bd. IV, s. 27).

⁴⁵ *Liber usuum* 22.208 – 209.

⁴⁶ Risberg 2003, 14 f.

⁴⁷ Berggren 2006, 135 – 148.

⁴⁸ Berggren 2009, LXXIX.

europiska universiteterna vid denna tid, dock måste man skilja mellan den skolastiska predikan och den skolastiska teologin. Borgehammar argumenterar för att den skolastiska predikan till skillnad från den skolastiska teologin inte syftade till att spekulera för att nå fram till nya lösningar, utan hade som främsta syfte att förklara ett budskap för åhörarna på ett konkret och lättförståeligt sätt. På grund av denna skillnad föredrar Borgehammar att benämna predikan tematisk.⁴⁹ Även d'Avray kritiserar användandet av begreppet skolastisk predikan eftersom detta för tankarna fel. Han menar risken är stor för sammanblandning med den intellektuella skolastiska teologin.⁵⁰ Jag menar att båda begreppen är viktiga eftersom de belyser olika aspekter av predikans disposition. Den skolastiska predikan underlättar förståelsen av predikans struktur, med dess tydliga uppdelningar, och logiska resonemang, där varje nytt påstående beläggs med en auktoritet, *auctoritas*. Benämningen tematisk predikan beskriver istället predikosättet, där predikanten utgår från ett bibelord som just kallas för *thema*. Sålunda fyller båda begreppen en funktion och hjälper förståelsen.

Predikans disposition följer ett bestämt mönster. *Thema* är utgångspunkten för predikan och utifrån detta delas predikan upp i huvuddelar och underavdelningar. *Thema* följs antingen av en inledning, *prothema*, eller en evangelieförklaring, *expositio evangelii*. Evangelieförklaringen är en bokstavlig utläggning av söndagens evangelium vers för vers.⁵¹ Borgehammar poängterar att det främsta syftet med *prothema* är att väcka åhörarnas intresse och välvilja, men denna del behöver inte innehållsmässigt kopplas till *thema*.⁵² *Prothema* mynnar ofta ut i ett *exemplum*, som ofta är ett mariamirakel eller en text från Birgittas uppenbarelser. *Prothema* avslutas med en gemensam bön – *Ave Maria*. Överlag har *prothema* en stark mariansk prägel.⁵³ *Prothema* i Nicolaus *collationes* och *exhortationes* skiljer sig från Anderssons iakttagelse eftersom de inte har ett *exemplum*.⁵⁴

Efter denna inledning upprepas *thema*, Andersson kallar det *recapitulatio thematis*⁵⁵, innan själva predikan, *sermo* eller *tractatio*, börjar. Huvuddelen inleds med en uppdelning, *distinctio*, av bibelordet i predikans *thema*. Denna uppdelning kan

---

⁴⁹ Borgehammar 2010, 12 f.

⁵⁰ d'Avray 1985, 168 f.

⁵¹ Andersson 2001, 56. I predikningarna riktade till klosterfolk förekom inte denna evangelieutläggning och den saknas sålunda i materialet (Jfr. Berggren 2009, XXIV).

⁵² Borgehammar 2010, 13.

⁵³ Andersson 2001, 52.

⁵⁴ Jfr. Berggren 2009, XXIII.

⁵⁵ Andersson 2001, 50.

göras på flera sätt. Antingen förklaras ett nyckelords många betydelser eller också anges några olika sätt att tillämpa bibelversen i praktiken.⁵⁶ Men Andersson framhåller att huvuddelarna inte behöver bygga på predikans *thema* utan kan bygga på ett gemensamt ämne.⁵⁷ Varje huvuddel kallas *principale* och kan i sin tur ha flera underavdelningar och uppdelningar.

Varje påstående beläggs med en auktoritet, *auctoritas*. Detta är enligt Borgehammar ett uttryck för predikans skolastiska karaktär där varje påstående skall underbyggas.⁵⁸ I predikningarna riktade till klosterfolk räknar Berggren upp följande *auctoritates*: Bibeln, kyrkofäderna, medeltida författare, klassiska författare, den heliga Birgitta och birgittinordens regeltexter, såsom *Regula Sanctissimi Salvatoris* och *Additiones*.⁵⁹ En av de stora skillnaderna mellan uppmanande predikningar till klosterfolk och predikan till lekfolk (*ad populum*) är de många hänvisningarna till ordensregeln.⁶⁰

Ytterligare ett utmärkande drag är de sedelärande berättelserna, *exemplum* eller *miraculum*. Dessa används både i underhållande syfte men också för att åhörarna lättare skall komma ihåg budskapet.⁶¹ Ofta används sedelärande berättelser för att göra ett abstrakt resonemang konkret. I Nicolaus predikningar är *exempla* om kvinnliga helgon särskilt frekventa.⁶²

Avslutningen har en anagogisk prägel. Predikanten ber en bön om att han och åhörarna tillslut skall få nå den himmelska glädjen.⁶³ Nicolaus predikningar avslutas ofta med en sammanfattning av *thema* eller också anknyter han till det närmast föregående textavsnittet med referenser till det himmelska livet.⁶⁴

1.3.5 Manuskript på latin – predikan på svenska

En vanlig missuppfattning om medeltida predikan är antingen att det inte predikades alls eller, om så skedde, att man predikade på latin. Inom svensk medeltidsforskning om predikan är man övertygade om att predikan hölls på modersmålet till lekfolk och

---

⁵⁶ Borgehammar 2010, 13.

⁵⁷ Andersson 2001, 59. Andersson har en lång utläggning med exempel på de olika sätten att dela upp en predikan på (Andersson 2001, 58 ff).

⁵⁸ Borgehammar 2010, 14.

⁵⁹ Berggren 2009, XXIX ff.

⁶⁰ Borgehammar och Andersson 1997, 220.

⁶¹ Borgehammar 2010, 14.

⁶² Jfr. Berggren 2009, XXXI.

⁶³ Borgehammar 2010, 14 och Andersson 2008, 64.

⁶⁴ Jfr. Berggren 2009, XXIV.

nunnor.⁶⁵ Borgehammar påpekar att uppfattningen om att det predikades på latin till lekfolket är en tanke ”som faller på sin egen orimlighet”⁶⁶ eftersom predikningar till lekfolk och klosterfolk ofta innehåller många lättförståeliga exempel och pedagogiska förklaringar som fungerade som hjälpmedel för att ta till sig budskapet i predikan.⁶⁷

I Vadstena kloster var predikan redan från grundandet den viktigaste uppgiften för prästbröderna. Bestämmelser för predikan återfinns i *Regula Sanctissimi Salvatoris* femtonde kapitel. I inledningen till föreskriften står det att: ”[predikobröderna] på vissa dagar skola predika över evangeliet för nunnorna på modersmålet.”⁶⁸ I den löpande texten står det att predikobröderna varje söndag skall utlägga evangeliet för alla som vill lyssna och på större högtider som har vigilier skall de predika offentligt.⁶⁹ *Extravaganterna* kapitel 23 är en förklaring till denna föreskrift i regeln och där föreskrivs att predikan skulle vara utformad så att lekfolket förstod. Det var själva syftet med predikan.⁷⁰ Sålunda står det klart att predikan till lekfolket och nunnorna hölls på folkspråket i Vadstena kloster.

Men varför föreligger manuskripten på latin när predikan skedde på folkspråket? Borgehammar framhåller tre orsaker. För det första utbildades prästerna på latin eftersom detta var det officiella språket både vid universiteten och i kyrkan. För det andra hade prästerna lättare att skriva på latin och förkortningssystemet var mer välutvecklat vilket bidrog till att man kunde spara in på pergament och papper, som vid denna tid var dyrt. För det tredje använde sig predikanterna av så kallade modellpredikningar vid komponerandet av predikningar. Från dessa predikosamlingar kunde man hämta inspiration och kopiera delar till sin egen predikan. Eftersom man hade ett gemensamt språk som vid denna tid var latin kunde man även använda sig av predikosamlingar från kontinenten.⁷¹

1.3.6 Spänningen mellan tal och skrift

Framfördes predikningarna som finns nedskrivna i manuskripten? Berggren argumenterar för att merparten av de predikningar som finns bevarade i Vadstena kloster skrevs ner för att framföras, inte för att läsas. Hon hävdar dessutom att den

---

⁶⁵ Berggren 2009, XVII, Borgehammar 2010, 15 f och Härdelin 2005, 228 ff.

⁶⁶ Borgehammar 2010, 15.

⁶⁷ Borgehammar 2010, 15 f.

⁶⁸ Birgitta *Reg. Salv.* 15.174. Övers. Birgitta *HU* (bd. IV, s. 27).

⁶⁹ Birgitta *Reg. Salv.* 15.174. Övers. Birgitta *HU* (bd. IV, s. 27).

⁷⁰ Birgitta *Rev. Extr.* 23.1 – 4. Övers. Birgitta *HU* (bd. IV, s. 128).

⁷¹ Borgehammar 2010, 16.

allmänna uppfattningen bland svenska medeltidsforskare är att predikanterna i Vadstena kloster först skrev ner sina predikningar innan de framfördes.⁷² Andersson argumenterar för att predikningarna framfördes och han anger flera skäl till denna uppfattning. För det första finns tydliga anknytningar till kontexten där predikan hölls, såsom hänvisningar till böner och perikopserier som användes i Vadstena kloster. För det andra finns det anteckningar i manuskriptens marginaler som antyder att manuskripten studerats flitigt innan framförandet, såsom numreringar vid de viktigaste uppdelningarna. Ibland har predikanten antecknat ett pekande finger då något varit särskilt viktigt att framhålla samt påminnelser för framförandet såsom ”tillämpa”, ”läs hela evangeliet”, ”läs texten”. För det tredje kan man i de latinska predikomanuskriptens marginaler hitta svenska ord, vilket visar på växlingen mellan språken.⁷³ Man kan naturligtvis inte vara helt säker på att predikningarna faktiskt framfördes såsom de står i handskrifterna som finns bevarade. Delar kan ha uteslutits och utläggningar tillkommit (se nedan).

Även i Nicolaus predikningar finns det språkliga markörer som indikerar att predikningarna framfördes. Det är vanligt förekommande att Nicolaus avslutar en mening eller ett resonemang med *etc.* eller *addantur occurentia*⁷⁴ och *addatur*⁷⁵. Enligt Berggren indikerar detta att Nicolaus predikade fritt, utan manus vid dessa tillfällen.⁷⁶

Ett konkret exempel på att predikningarna framfördes är de manuskript som prästbroder Johannes Borquardi simultanöversatte från svenska till latin. Samtidigt som predikan framfördes på folkspråket skrev Johannes Borquardi ner predikan på latin. I manuskripten finns det kvar vissa svenska ord som Johannes Borquardi förmodligen inte hann eller kunde översätta.⁷⁷

Utifrån det ovan sagda är det också möjligt att dra slutsatsen att predikningarna troligen inte var avsedda att läsas privat. Denna tes stärks av att systrarnas latinkunskaper var bristfälliga.⁷⁸

---

⁷² Berggren 2009, XX.

⁷³ Andersson 2001, 22 f.

⁷⁴ NR 9, 191, r. 68.

⁷⁵ NR 9, 199, r. 280.

⁷⁶ Berggren 2009, XXI.

⁷⁷ Andersson 2001, 24.

⁷⁸ Carlquist 2006, 14 framhåller att denna uppfattning kan behöva modereras eftersom det mot slutet av 1500-talet kan ha funnits ett större behov av latinkunniga systrar.

1.3.7 Predikningarna och den historiska kontexten

Predikningar som studeras i denna undersökning anknyter till den historiska situationen i och utanför klostret mellan åren 1501 – 1506 på flera sätt.

För det första är de inte avskrivningar eller kopierade från modellpredikningar från kontinenten.⁷⁹ Istället har Nicolaus skrivit predikningarna för specifika tillfällen i klostrets historia, vilket bland annat framgår av predikningarnas rubriker som anger när på kyrkoåret de hölls.

För det andra innehåller predikningarna referenser till den samtida historiska situationen utanför klostret. Enligt Härdelin hade systrarna ett särskilt ansvar för människorna i världen.⁸⁰ Detta visas bland annat i NR 6 där det står att land och andra gåvor givits klostret för att tjäna Gud, så att människor kan bli befriade och så att det skall vara fred i riket och att Guds välsignelse skall tillfalla alla människor.⁸¹ Men genom att bryta mot regeln och handla emot denna tjänar de inte människorna i världen för vilka de har ett ansvar. I NR 11 beskrivs hur böneprocessioner utförts för att avvärja stridigheter i landet, men dessa har skett i onödan eftersom systrarna brutit mot regelns föreskrifter.⁸² I en av de predikningar jag inte studerar blir kopplingen möjligtvis än tydligare. Berggren refererar till denna predikan i inledningen av utgåvan. Hon skriver att det rådde stridigheter i landet där uppror skedde mot unionskungen Hans. Upproret var lyckat eftersom många städer och byar intogs. I upproret hade Linköpingsbiskopen Hemming Gad en aktiv roll vilket förde oroligheterna närmare Vadstena kloster. Mot bakgrund av detta hänvisar Nicolaus i en predikan till hur israeliterna omgavs av filistéerna på samma sätt omges klostret av oroligheter och riket är skadat.⁸³ Nicolaus menar att systrarna har en särskild kallelse för människor i världen vilket yttrade sig i att de bad för situationen i Sverige och för dess folk. Kopplingen till världen utanför klostret visar sig även i att deras levnadssätt påverkade inte bara dem själva utan också andra.

För det tredje bygger predikningarna på den information generalkonfessorn fått i bikten, dock fick han inte återge exakta detaljer. Istället uttrycker sig Nicolaus i mer generella termer och han använder sig av formuleringar såsom *några systrar i klostret*.

---

⁷⁹ Berggren 2009, XXVII.

⁸⁰ Härdelin 1993, 83.

⁸¹ NR 6, 158, r. 352 – 354.

⁸² Berggren 2009, XIV ff.

⁸³ Berggren 2009, XV f.

Slutsatsen är att predikningarna anknyter till den specifika, historiska situationen i Vadstena kloster i början av 1500-talet. Dock är det Nicolaus skildring av den och av de problem som fanns i klostret. Hur systrarna uppfattade de problem som Nicolaus beskriver framgår inte av materialet och det faller sålunda utanför denna undersökning att försöka närma sig situationen i klostret från deras perspektiv.

1.4 Forskningsöversikt

I forskningsöversikten redogör jag för utvecklingen av forskningen om medeltida predikan som bygger på material från Vadstena kloster.⁸⁴ Dessutom presenteras en studie om den heliga Birgittas nunnebild samt en avhandling om uppfostran och undervisning i Vadstena kloster.

En av de första forskarna som använde sig av predikomaterialet i Vadstena kloster var den finländske i kyrkohistoria Aarno Maliniemi. År 1926 publicerades uppsatsen *Studier i Vadstena klostrets bibliotek*⁸⁵, som innehöll några bibliografiska iakttagelser från klostrets bibliotek. Denna uppsats byggde på förarbeten som han gjorde till en kritisk utgåva av predikningar över Finlands apostel S:t Henrik som utgavs 1942⁸⁶. Bengt Ingmar Kilström undersökte och använde predikostoff från Vadstena kloster i sin avhandling om den kateketiska undervisningen i det medeltida Sverige från 1958.⁸⁷ Det verkliga intresset för svensk medeltida predikan i Vadstena kloster lät dock vänta på sig till slutet av 1980-talet. Mellan åren 1988 – 1995 katalogiserade Monica Hedlund, Margarete Andersson-Schmitt och Håkan Hallberg materialet i C-samlingen. Inom ramen för projektet gavs åtta band ut av MHUU (Mittelalterliche Handschriften der Universitätsbibliothek Uppsala⁸⁸). Katalogiseringen gav upphov till ett förnyat intresse för predikan i Vadstena kloster.⁸⁹ C-samlingen består av 450 volymer, med mestadels latinska manuskript, varav 150 innehåller predikningar. Antalet predikningar beräknas uppgå till 12 794.⁹⁰

Det förnyade intresset för vadstenapredikan väcktes inte bara hos teologer utan även hos latinister och filologer. Inom det teologiska fältet är det framförallt två

---

⁸⁴ Andersson 2001, 12 – 19. Andersson har en utförlig redogörelse för utvecklingen av medeltida predikan i Sverige.

⁸⁵ Maliniemi 1926.

⁸⁶ Maliniemi 1942.

⁸⁷ Kilström 1958.

⁸⁸ Andersson-Schmitt och Hedlund 1988.

⁸⁹ Andersson 2001, 16.

⁹⁰ Borgehammar och Andersson 1997, 214.

forskare som använt sig av och analyserat materialet i C-samlingen. Stephan Borgehammar har i flera studier behandlat Vadstenapredikan: predikningar riktade till pilgrimer⁹¹, predikningar vid festen *Compassio Marie*⁹² och tre predikningar vid påsk⁹³. Borgehammar, Fogelqvist och Härdelin har även inom ett projekt undersökt kyrkmässopredikningar från Vadstena kloster.⁹⁴ Härdelin är den teolog som jämte Borgehammar på ett särskilt sätt bidragit till studiet om vadstenapredikan. I en studie undersöker Härdelin brudmystiken i predikningar från Vadstena kloster⁹⁵ och han har även intresserat sig för vadstenabrodern Acho Iohannis predikokonst.⁹⁶

Inom det filologiska fältet är det framförallt två forskare som särskilt bör nämnas. Den tidigare nämnda Monica Hedlund var inte bara inblandad i katalogiseringen av materialet utan har även gjort flera studier i ämnet. I en studie från 1993 undersöker hon synen på Birgitta som framkommer i ett antal vadstenapredikningar.⁹⁷ År 2011 publicerades en artikel där hon undersöker kopplingen mellan modellpredikningar och vadstenabrodernas predikokomposition.⁹⁸ En annan filolog som bidragit till forskningen på detta område är Roger Andersson. Hans kanske viktigaste bidrag är *De birgittinska ordensprästerna som traditionsförmedlare och folkfostrare*⁹⁹ där han studerar sambanden mellan modellpredikningar och vadstenabrodernas komposition av predikningar. Två ytterligare artiklar kan nämnas. I en artikel från 2006 undersöker han förhållandet mellan talat och skrivet i vadstenabrodern Clemens Petris predikosamlingar¹⁰⁰ och 2008 skrev han om Johannes Mattheis Katarinapredikan från 1521¹⁰¹.

Inom ramen för forskningsprojektet *Vadstenabrodernas predikan* har många undersökningar möjliggjorts. Projektet inleddes 1994 och utgjordes av teologen Stephan Borgehammar, filologen Roger Andersson samt latinisterna Maria Berggren och Claes Gejrot. Syftet med projektet var att ”med utgångspunkt i MHUU ge en mer samlad beskrivning av vadstenapredikan utifrån några välavgränsade

---

⁹¹ Borgehammar 1995.

⁹² Borgehammar 1996.

⁹³ Borgehammar 2010.

⁹⁴ Borgehammar 1990, Fogelqvist 1990 och Härdelin 1998b.

⁹⁵ Härdelin 1998a.

⁹⁶ Härdelin 2006.

⁹⁷ Hedlund 1993.

⁹⁸ Hedlund 2011.

⁹⁹ Andersson 2001.

¹⁰⁰ Andersson 2006.

¹⁰¹ Andersson 2008.

frågeställningar.”¹⁰² Projektet avslutades 1997 och då hade fyra nummer i serien *Meddelanden* publicerats¹⁰³ samt en djupgående och översiktlig artikel om det birgittinska predikoämbetet¹⁰⁴. Det är även inom ramen för detta projekt som Maria Berggrens utgåva av predikningar för ordensfolk och präster utgivits.¹⁰⁵ Jämte denna utgåva skall också en edition ges ut med predikningar riktade till lekfolk i Vadstena kloster.

Generalkonfessor Nicolaus Ragvaldis elva *collationes* och *exhortationes* har innehållsmässigt bara ytligt behandlats tidigare. Härdelin undersöker några av dem i en artikel från 1993 där han redogör för ett fåtal innehållsliga iakttagelser.¹⁰⁶ Maria Berggren redogör i sin omfattande inledning till utgåvan för bakgrunden till predikan till klosterfolk och vad som karakteriserar denna genre.¹⁰⁷ Utöver detta har inget publicerats.

Den birgittinska nunnebildens har tidigare undersökts av Härdelin. Hans undersökning utförs på nunneinvigningsriten som beskrivs i *Regula Sanctissimi Salvatoris* elfte kapitel. Sålunda ställer Härdelin liknande frågor som denna uppsats men han utgår från ett annat material. Dock framhåller Härdelin i sin inledning att: ”Till alla Birgittas efterlämnade skrifter skulle man sålunda med framgång kunna ställa frågan: vilken nunnebild framträder där?”¹⁰⁸

Systrarnas undervisning och uppfostran undersöks djupgående i Ruth Rajamaas avhandling *Systrarnas verksamhet, undervisning och uppfostran i Vadstena kloster 1384 - 1595*¹⁰⁹. Hon beskriver kortfattat nunnornas inre liv i kapitel åtta men i hennes undersökning är det framförallt det praktiska livet i klostret som utreds. Föreliggande uppsats syftar istället till att studera nunnornas inre liv, i detta avseende skiljer sig undersökningarna åt.

1.5 Arbetets disposition

I kapitel 2 placeras undersökningen in i en bredare kontext. Jag redogör för klostrets framväxt, organisation och generalkonfessorns plikter. Därefter behandlar jag andra

---

¹⁰² Andersson 2001, 18 f.

¹⁰³ Andersson 1994, Gejrot 1995, Fredriksson 1997 och Hallberg 1997.

¹⁰⁴ Borgehammar och Andersson 1997.

¹⁰⁵ Berggren 2009.

¹⁰⁶ Härdelin 1993, 83.

¹⁰⁷ Berggren 2009.

¹⁰⁸ Härdelin 1993, 203.

¹⁰⁹ Rajamaa 1992.

sätt att närma sig förhållandena i Vadstena kloster och regelundervisningen. Slutligen presenteras Nicolaus Ragvaldis liv och litterära verksamhet. Kapitel 3 utgörs av sammanfattningar över respektive predikan. I kapitel 4 undersöker jag dygdernas respektive syndernas och lasternas utmärkande drag samt vilka konsekvenser de medför. I kapitel 5 behandlar jag olika motiv som Nicolaus framhåller för nunneidealet det vill säga olika identitetsmarkörer som nunnorna skall leva efter. I analyskapitlets sista del presenteras olika hjälpmedel som Nicolaus framhåller för att systrarna skall kunna leva efter idealet (6). Det avslutande kapitlet utgörs av slutsatser och diskussion (7).

2. Bakgrund

2.1 Klosters historia och organisation

År 1370 godkände Urban V i en bulla att Den heligaste Frälsarens orden fick grundas och anläggas vid Vadstena gård. När den saliga Katarina av Vadstena tillsammans med sin bror Birger, biktfaderna prior Petrus och magister Petrus samt husfolket anlände till Vadstena gård 1374 fanns redan en grupp män och kvinnor där. Denna grupp utgjorde tillsammans med Birgittas och Katarinas husfolk grundstommen till de första systra- och brödrakonventen.¹¹⁰ Det skulle dock dröja ända till 1384 innan Vadstena kloster formellt konsekreerades.¹¹¹

Den heligaste Frälsarens orden kallas i regelns inledningskapitel för den nya vingården, som kontrasteras mot de förfallna vingårdarna – klostren i de gamla klosterordnarna. Om denna nya orden säger Kristus i inledningen till regeln: ”Jag skall omhägna den med gudlig kärlek, och jag skall stadigt fästa den goda viljans rötter där, så att de icke uppgrävas av djävulens frestelser.”¹¹² Härdelin beskriver birgittinorden som ett botemedel mot de förfallna ordnarna och var ett försök ” att skapa en slitstark och hållbar institutionell form för idealen”.¹¹³

Regula Sanctissimi Salvatoris tolfte kapitel reglerar antalet personer som fick leva i klostret samtidigt. Systrarna skulle inte vara flera än sextio stycken och prästbröderna skulle vara tretton till antalet. Prästbröderna symboliserade apostlarna inklusive Paulus. Vidare skulle det finnas fyra diakoner som symboliserade de fyra stora kyrkofäderna: Ambrosius, Augustinus, Gregorius den Store och Hieronymus. Därutöver skulle det finnas åtta lekbröder. Antalet personer i klostret uppgick till 85 vilket symboliserade de tretton apostlarna och de sjuttio två lärjungarna.¹¹⁴

Abbedissan var huvud och härskarinna enligt *Regula Sanctissimi Salvatoris*. Motiveringen är att abbedissan är jungfru Marias ställföreträdare, som efter Jesu himmelfärd var ställföreträdare och drottning för apostlarna och lärjungarna. Abbedissan skulle bland prästbröderna välja en konfessor med konventets samtycke. Biskopen skulle sedan bekräfta valet och insätta honom i sitt ämbete.¹¹⁵

---

¹¹⁰ Rajamaa 1992, 36 ff.

¹¹¹ Borgehammar 1995, 91.

¹¹² Birgitta *Reg. Salv.*, 3.30. Övers. Birgitta *HU* (bd. IV, s. 15).

¹¹³ Härdelin 1998c, 336.

¹¹⁴ Birgitta *Reg. Salv.* 12.150-153. Övers. Birgitta *HU* (bd. IV, s. 25).

¹¹⁵ Birgitta *Reg. Salv.* 14.167-170. Övers. Birgitta *HU* (bd. IV, s. 26 f).

Generalkonfessorn var både systrarnas och brödernas andliga överhuvud. Han skulle celebrera högmässan och hålla predikningar vid festdagar med graden *totum duplex*. Han hade även vissa särskilda uppdrag under större festdagar exempelvis välsigna askan på askonsdagen och palmkvistarna på palmsöndagen.¹¹⁶ Dessutom var generalkonfessorn enligt *Regula Sanctissimi Salvatoris* sextonde kapitel ålagd att höra bikt minst tre gånger om året. Han kunde även utse andra av prästbröderna att utföra uppgiften.¹¹⁷ Huvudregeln var enligt *Liber usuum* att han alltid skulle vara beredd att höra bikt.¹¹⁸

Redan från klostrets grundläggande var predikan prästbrödernas viktigaste uppgift.¹¹⁹ *Regula Sanctissimi Salvatoris* femtonde kapitel stadgar att prästbröderna skall ägna sig åt gudstjänst, studium, bön och predikan. Varje söndag skulle de utlägga söndagens evangelium på modersmålet för alla som vill lyssna samt predika på vissa föreskrivna högtider.¹²⁰ I C-samlingen är det äldsta daterade predikomanuskriptet från 1380 och det yngsta från 1510.¹²¹

2.2 Undervisning och uppfostran

2.2.1 Undervisning om regeln

Collationes och *exhortationes* var inte enda sättet genom vilket systrarna fick undervisning om regeln. Abbedissan skulle enligt *Extravaganternas* tolfte kapitel uppläsa några av *Regula Sanctissimi Salvatoris* bestämmelser för systrarna varje helgdag. Syftet med detta bruk var att ”ingen syster skall kunna ursäktas sig med att hon icke känner till regeln”.¹²² Men det var inte bara ordensregeln som lästes upp för systrarna. Enligt Rajamaa utfärdade generalkapitlet i Vadstena 1429 en bestämmelse som föreskrev hur ofta olika regler skulle uppläsas – augustinregeln skulle läsas varje vecka, klosterregeln skulle läsas en gång i månaden och *Additiones* skulle läsas fyra gånger om året. Enligt en senare anvisning från 1452 skulle en annan version av

---

¹¹⁶ *Liber usuum* 22.201.

¹¹⁷ Birgitta *Reg. Salv.* 16.177-178. Övers. Birgitta *HU* (bd. IV, s. 27).

¹¹⁸ *Liber usuum* 22.204.

¹¹⁹ Se Borgehammar 1995, 91, not 2 för referenser till verk som skriver utförligare om prästbrödernas predikoverksamhet.

¹²⁰ Birgitta *Reg. Salv.* 15.174. Övers. Birgitta *HU* (bd. IV, s. 27).

¹²¹ Borgehammar 1995, 91 f.

¹²² Birgitta *Rev. Extr.* 12,1-4. Övers. Birgitta *HU* (bd. IV, s. 121).

klosterregeln läsas och *Additiones* ersattes av *Extravaganterna*. Rajamaa har ingen uppgift om hur ofta systrarnas sedvanebok *Lucidarium* lästes.¹²³

2.2.2 Uppfostran

Vid påkomna regelbrott gick abbedissan till rätta med den syster som brutit mot regeln i ett skuldkapitel. Skuldkapitel skulle enligt *Regula Sanctissimi Salvatoris* artonde kapitel hållas varje torsdag och utlystes av abbedissan, som vid detta tillfälle skulle tillrättavisa de som begått en överträdelse samt utdöma bot. Den som dömdes i skuldkapitlet skulle under fredagen endast äta bröd och vatten. Hon fick inte gå i kyrkan under torsdagen och fredagen, utan ligga framstupa i korsgången under det att gudstjänsten förrättades. Efter fredagens vesper skulle abbedissan resa upp henne och leda henne fram till altaret, där hon fick motta avlösningen efter att systrarna bett för henne.¹²⁴

Det finns olika grader av överträdelser – lätta, grava, gravare och de grövsta. Detta framgår av listan *De Culpis* som var avsedd att hjälpa generalkonfessorn och bröderna att gradera förseelser.¹²⁵ Det framgår inte av Rajamaas utläggning om den också berör systrarna, men den kan ändå vara en indikator på vilka förseelser och straff som kunde förekomma. Dock skriver Rajamaa att bröderna straffades hårdare än systrarna. Till de *lätta* förseelserna räknas enklare disciplinbrott såsom försening, ovärdigt beteende i processionen, svordomar eller dåligt bordsskick. Påföljden bestod i enklare fysiskt straff. Till de *grava* förseelserna räknas skymf, lögn eller gräl. Straffet bestod i dubbel prygel samt en veckas fasta. De *gravare* förseelserna är exempelvis ohörsamhet eller olydnad mot en överordnad med påföljden att man fick sitta en kort tid i fängelse. Till de *grövsta* förseelserna räknas konspiration, dråp, sexuella handlingar och lämnandet av klostrets hägn. Den dömdes straffades med fängelse och sedan uteslutning.¹²⁶

2.2.3 Visitationsprotokoll

Visitationsprotokollen belyser regelöverträdelser i klostret som biskopen fick reda på vid sin visitation. Visitationsprotokollen beskriver vilka regelöverträdelser som systrarna begick och vidgar sålunda perspektivet på undersökningen.

---

¹²³ Rajamaa 1992, 191 f.

¹²⁴ Birgitta *Reg. Salv.* 18.185-188. Övers. Birgitta *HU* (bd. IV, s. 28).

¹²⁵ Rajamaa 1992, 197.

¹²⁶ Rajamaa 1992, 197 f.

Visitationernas utförande regleras i klostrets olika regelverk. I *Regula Sanctissimi Salvatoris* stadgas det att biskopen, i det stift i vilket klostret är beläget, är klostrets *pater* och *visitor*,¹²⁷ för Vadstena klostrets del är det biskopen i Linköping stift. I *Additiones* finns de utförligaste anvisningarna för visitationernas praktiska tillvägagångssätt. Biskopen skulle visitera klostret tre gånger om året. Biskopen samlade systrarna i kapitelsalen för att förhöra sig om huruvida de hållit tystnaden och fastan samt hur abbedissan skött sitt uppdrag.¹²⁸

Ruth Rajamaa framhåller att fram till 1469 skedde visitationer tre gånger om året, men därefter är notiserna i Vadstenadiariet mer sporadiska.¹²⁹ Mellan åren 1501 – 1513, då Hemming Gad var biskop i Linköping och då Nicolaus Ragvaldi var generalkonfessor under två perioder, finns enligt Rajamaa inga visitationsprotokoll belagda i källor.¹³⁰ Detta beror på att Vadstena klostrets relation till biskop Hemming Gad var mycket ansträngd. Enligt Gejrot fick Vadstena kloster under Hemming Gads tid som biskop klara sig utan en stiftsbiskop. Invigningar av nya bröder och systrar sköttes av biskopar från andra stift.¹³¹ Exempelvis bekräftades Sven Tordssons insättande till generalkonfessor av ärkebiskop Jakob ”eftersom Linköpingskyrkan saknade innehavare, även om platsen upptogs av herr Hemming Gad”.¹³²

Biskopens visitationer finns belagda i visitationsprotokoll och visar både på vilka problem som var mest frekventa och hur regelns bestämmelser kunde tolkas. De vanligaste anmärkningarna från visitationsstadgorna behandlar systrarnas tal och språk. De talade både för länge och på andra tider än vad som var tillåtet. Dessutom skvallrade och svor de samt diskuterade rykten som de fått reda på från världen utanför murarna, istället för att tala om andliga ämnen som var föreskrivet.¹³³ Men visitationsprotokollen ger också en inblick i vilket tolkningsutrymme som fanns av regelns bestämmelser. I en visitationsstadga från 1388 då Nils Hermansson var biskop i Linköpings stift definieras vad som är egendom. Han framhåller att något så litet som en nål skall anses för egendom om det innehas utan generalkonfessorns vetskap

---

¹²⁷ Birgitta *Reg. Salv.* 26.256. Övers. Birgitta *HU* (bd. IV, s. 35).

¹²⁸ Prior Petrus *Add.* (s. 102 f).

¹²⁹ Rajamaa 1992, 200.

¹³⁰ Rajamaa 1992, 258.

¹³¹ *DV* 954, not.

¹³² *DV* 980:2-4.

¹³³ Rajamaa 1992, 193. Jfr. Birgitta *Reg. Salv.* 6.75. Övers. Birgitta *HU* (bd. IV, s. 19).

och medgivande.¹³⁴ I generalkonfessor Magnus Unnonis predikan från 1445 använder han sig av detta visitationsprotokoll men tillägger att denna bestämmelse som tidigare bara gällt bröderna även gäller systrarna.¹³⁵

2.3 Generalkonfessor Nicolaus Ragvaldi

2.3.1 Levnad

Nicolaus Ragvaldi (Nils Ragvaldsson) föddes troligen 1445¹³⁶, han var sannolikt från Östergötland¹³⁷ och enligt Vadstenadiariet inträdde han i Vadstena kloster 1476¹³⁸. Arne Bengtson skriver om två uppgifter om hans bakgrund som är av intresse för denna framställning. För det första var Nicolaus förmodligen inte av adlig släkt eftersom ingenting nämns om detta i Vadstenadiariet. För det andra kan man anta att han var en lärd man eftersom han omedelbart vigdes till präst efter inträdet i klostret.¹³⁹

Hur beskrivs Nicolaus tid i klostret? Nicolaus svarade enligt Maliniemi för Vadstenadiariets nedtecknande från 28 december 1498 och 9 juli 1499.¹⁴⁰ Den 12 maj 1501 valdes Nicolaus enhälligt och lugnt till generalkonfessor.¹⁴¹ Den 28 april 1506 reste han och broder Karl Bengtsson för att visitera och reformera klostren Mariental i Reval och Marienbrunn i Danzig. Klostret i Reval hade skrivit till Vadstena kloster och bett om bröder medan klostret i Danzig bad om hjälp eftersom klostret skändats.¹⁴² Den 1 augusti 1506, vid Petri kedjors fest, mottog Vadstena kloster ett brev från Nicolaus Ragvaldi där han avsåg sig generalkonfessorsämbetet, för att istället bli generalkonfessor i Mariental.¹⁴³ Detta ämbete innehade han fram till 1508 då han återvände till Vadstena kloster.¹⁴⁴ År 1511 valdes han åter till generalkonfessor och i Vadstenadiariet står det att han framgångsrikt skött generalkonfessorsämbetet

---

¹³⁴ Berggren 2006, 141 f.

¹³⁵ Berggren 2006, 142.

¹³⁶ Andersson 2001, 213, Berggren 2009, XLIII, Bengtson 1947, 10, Maliniemi 1926, 139 ff.

¹³⁷ Vadstenadiariet redogör för Anna Nilsdotters upptagande till syster i klostret. Hon var från Svanshals socken i Östergötland och var kusin till prästbroder Nicolaus Ragvaldi (DV 923). Därför är det troligt att även han var från Östergötland (Bengtson 1947, 10).

¹³⁸ DV. 828:2.

¹³⁹ Bengtson 1947, 11.

¹⁴⁰ Maliniemi 1926, 145.

¹⁴¹ DV. 953.

¹⁴² DV. 974.

¹⁴³ DV. 980

¹⁴⁴ DV. 997.

tidigare. Denna gång var han endast generalkonfessor under ett års tid.¹⁴⁵ Den 1 juli 1514, dagen före jungfru Marie besökelses fest, avled broder Nicolaus Ragvaldi i Vadstena kloster.¹⁴⁶

Hurudan var då Nicolaus Ragvaldi som person? Enligt Vadstenadiariet var han ”vördnadsvärd”¹⁴⁷, ”hedervärd”¹⁴⁸, och ”en mycket from man med gott anseende”¹⁴⁹. Enligt Härdelin besatt Nicolaus Ragvaldi en mångsidig teologisk bildning och hade en ”nitälskan för den stränga klosterdisciplinen på den gamla monastiska traditionens grund”¹⁵⁰.

2.3.2 Litterär produktion

Nicolaus Ragvaldis litterära produktion är omfattande och han har både efterlämnat verk som han författat själv och översättningar av religiös prosa. Mellan åren 1491 – 1503¹⁵¹ författade Nicolaus Ragvaldi inte mindre än 4000 handskriftssidor med predikningar samlade i sex band¹⁵²; tre stora samlingar söndagspredikningar¹⁵³ och tre samlingar helgonpredikningar¹⁵⁴. Jämte denna produktion av predikningar avfattade Nicolaus Ragvaldi en detaljrik redogörelse för den heliga Katarinas translationsfest 1489 jämte en vers på hexameter till samma högtid.¹⁵⁵ Maliniemi tillskriver även Nicolaus Ragvaldi skriften *De habitu spirituali*¹⁵⁶, men detta är omtvistat.¹⁵⁷ Jag väljer även att placera in Nicolaus uttydning och undervisning av systrarnas veckoritual *Cantus sororum* under hans egen komponerande verk, som på svenska fick namnet *Jungfru Marie Örtagård*¹⁵⁸. Ofta har detta verk kallats en översättning men det är enligt Härdelin en missvisande benämning, eftersom Nicolaus

---

¹⁴⁵ DV. 1010:2.

¹⁴⁶ DV. 1027.

¹⁴⁷ DV. 953: ”venerabilis.”

¹⁴⁸ DV. 1010: ”honorabilis.”

¹⁴⁹ DV. 953: ”vir ... magne devocionis et circumspeccionis”

¹⁵⁰ Härdelin 1998d, 294.

¹⁵¹ Bengtson 1947, 14.

¹⁵² Härdelin 1993, 83 och Bengtson 1947, 14.

¹⁵³ C 304 (fol.14r – 186v), C 327 och C 348.

¹⁵⁴ C 302, C 303 och C 362.

¹⁵⁵ Fritz & Elfving 2004.

¹⁵⁶ Maliniemi 1926, 140 – 144.

¹⁵⁷ Se Andersson 2001, 214.

¹⁵⁸ JMÖ.

i hög grad bearbetar *Cantus sororum*s innehåll genom utvidgningar och förklaringar.¹⁵⁹

Utöver dessa egenhändigt komponerade skrifter verkade han även som översättare. Han översatte två böcker från Gamla testamentet – Josua¹⁶⁰ och Domarboken¹⁶¹. Vidare översatte han fjorton helgonlegender – däribland legenden om Sankta Amalberga.¹⁶²

---

¹⁵⁹ Härdelin 1998d, 297 f.

¹⁶⁰ *Josua bok*.

¹⁶¹ *Domare boken*. Andersson framhåller att Nicolaus Ragvaldi enligt säkra källor översatte Josua och att det är ganska säkert att han översatte Domarboken (Andersson 2001, 214 f).

¹⁶² *Linköpingslegendariet*.

3. Översikter av predikningar

Sammanfattningarna av predikningarna delas upp i huvuddelar och underavdelningar. Predikans *divisio* med dess olika *principalia* markeras med versaler – A,B och C etc. Underavdelningar i predikningarna betecknas med gemener – a, b och c etc. När uppräknningar sker i predikan anges detta med siffror – 1,2 och 3 etc. Tankstreck används när jag redogör för längre textstycken. Jag anger inte när *exempla* eller *auctoritates* förekommer, med undantag av när det har betydelse för min egen frågeställning.

3.1 Översikt NR 1

Rubrik:

Exhortatio pro conventu ante Festum Angelorum (Uppmaning för konventet före änglarnas fest)

Thema:

”Om vi lever av anden, vandrar vi även i Anden”. Gal. 5:25.

Prothema:

- I *collatio* skall Nicolaus med Guds hjälp undervisa om det goda livet.
- Gemensam bön: *Ave Maria* ...

<Thema upprepas>¹⁶³

Kort inledning:

- Människans liv och alla hennes handlingar kommer från ett andligt förråd, nämligen människans själ. Därifrån utgår livet och känslorna.
- Själen är direkt beroende av ett större andligt väsen, nämligen den helige Ande.
- Den helige Ande skänker:
  1. Betraktelsens blick.
  2. Klarhet i lyssnandet till predikans ord.
  3. Den hängivna dygdens väldoft.
  4. De heliga personernas helighet.
  5. Bekännelsens och bödens ord i munnen.
  6. Helighet.
  7. Den goda kunskapen.
  8. Fasthet i det goda livet.
- Men om själen skadas på grund av själens svaghet, djävulens frestelser, världens tvister eller köttets böjelse förstörs det andliga förrådet och den helige Ande förloras.
- På samma sätt som människan består av två substanser, den köttsliga och den andliga, så bör en människa leva både aktivt och kontemplativt. En utläggning följer om dessa båda inriktningar.

---

¹⁶³ *Thema* upprepas inte. Antingen har Nicolaus glömt att skriva ut det eller så har han inte upprepat det.

- Systrarna inrättar ett kontemplativt liv, om hon iakttar de tre grundvalarna i regeln nämligen sann ödmjukhet, ren kyskhet och frivillig fattigdom.

Huvuddelar:

A. Utläggning av sann ödmjukhet och ren kyskhet:

a. Sann ödmjukhet (hänvisning till och utläggning av ödmjukhetens tolv grader i *Additiones*):

Sann ödmjukhet är

1. Att frukta Gud alla timmar.
2. Att inte älska egenviljan.
3. Att underordna sig sina överordnade.
4. Att inte knorra mot sina motståndare.
5. Att inte hemlighålla onda tankar för sin generalkonfessor.
6. Att inget göra, utom det som gemenskapens regel befäller eller de överordnades exempel manar dem till.
7. Att iaktta tystnaden och tala med få och förnuftiga ord.

b. Ren kyskhet

- Många är kyska utan att vara jungfrur. Andra är jungfrur utan att vara kyska.
- Andra är jungfrur och sant kyska. Som exempel räknas fyra jungfrur upp:
  1. Den heliga jungfrumartyren Agnes
  2. Den heliga jungfrumartyren Barbara
  3. Jungfrumartyren Dyonisia
  4. Jungfrun Edilfrid

Sammanfattning av de två grundvalarna, sann ödmjukhet och ren kyskhet, och övergång till endräkten:

- Systrarna uppmanas hålla fast vid jungfrurnas exempel och lyda Frälsaren Kristus i regelns föreskrifter.
- Husmetafor: Husets väggar utgörs av dygderna och husets tak tolkas som den sanna kärleken till Gud och till varandra.

B. Endräkten:

- Systrarna uppmanas att leva i endräkt.
- Tvister och oenighet är ett tecken på att de inte lever i endräkt.
- Dessa överträdelser visar att de inte älskar Gud, utan skadar Gud genom sitt uppförande eftersom Gud, regeln och den apostoliska stolen, nämligen påven, förbjudit dessa överträdelser som är emot endräkten.
- Istället bör systrarna leva såsom lemmar i en kropp och fem karaktärsdrag räknas upp som bör präglade lemmarna:

En lem skall:

1. Inte se ner på en mindre ansedd.
2. Inte vara avundsjuk.
3. Bära andra bördor.
4. Inte hämnas.

5. Älska att göra gott för de andra.

- När systrarna lever som lemmar i en kropp är det ett tecken på att de lever andligt.
- Kroppen är död om inte endräkt råder, då regeras den istället av en ond ande.
- Systrarna skall älska varandra vilket visas genom deras tal och handlingar. Talet skall inte präglas av lögn eller förtal utan de skall tala gott om varandra. Systrarna uppmanas att inte stjäla, varken med avsikten att återlämna det som lånats eller stjäla utan avsikt att återlämna det.
- Med hänvisning till vad påven Johannes XXIII och Martin V säger i privilegierna *Mare Magnum* talar Nicolaus om synder som medför exkommunikation.

Återkoppling till *thema*:

- Gud skänker den helige Ande åt var och en som avser att göra gott.
- Alla handlingar bedöms utifrån avsikten och skall tjäna de svaga.
- Kristus framhålls som exempel för barmhärtiga gärningar; han visar sig nådig genom att besöka de svaga, genom att vänligt trösta, och genom att hela

Avslutning

- De som vandrar i anden, det vill säga lever andligt i handlingar och avsikter går från dygd till dygd.
- Predikan avslutas abrupt med orden *Ad quam etc.*

Tillägg

- Kärlekens dygd påtalas från vilka alla gärningar och alla dygder utgår.
- Uppmaning att besöka de modlösa utan mångordighet, eftersom där de många orden finns där finns synden.

3.2 Översikt NR 2

Rubrik:

Collatio ad congregationem sororum in Adventu (Uppmaning till systrarnas gemenskap i advent)

Thema:

”Vad trädde ni fram i öknen för att se”. Matt. 11:7.

Prothema:

- Liksom en planta eller växt inte kan bära frukt utan vatten eller vätska, så kan Guds ord inte slå rot i människans hjärta och bära frukt utan Guds nåd.
- För att orden skall vara välbehagliga och systrarnas själar gagneliga för Gud, skall de ta sin tillflykt till moder Maria.
- Gemensam bön: *Ave Maria*...

Thema upprepas

Kort inledning:

- Ett kloster kan kallas en öken, eftersom det är en plats för ensamhet där bot utförs.
- Systrarna är i klostret kroppsligen eftersom det är nödvändigt, men de skall vara i himlen med avseende på själen.
- Som exempel anförs Birgitta, som vid sin död i Rom upptogs från jorden och strålade såsom solen, därför att hennes själ var mer äkta i himlen, ty där skatten finns där finns även hjärtat.
- *Thema* återupprepas men frågan ställs nu direkt till systrarna, med anledning av deras klosterinträde: ”Varför inträdde ni i klostret?” och ”Vad förväntar ni er att finna?”

Huvuddelar:

Tre saker finner de i klostrets öken och varje del får en andlig uttolkning:

A. Rinnande vatten. Andlig tolkning: Det bör vara tårarnas vatten som flyter i klostrets öken.

Två orsaker finns till de flytande tårarna:

a. Vännernas död

- Klosterfolk bör inte gråta över den kroppsliga döden utan den själsliga. Om människor begråter vänners kroppsliga död, hur mycket mer bör klosterfolk inte begråta den själsliga döden.
- Två frågor avslutar stycket:
  1. ”Hur mycket bör ni inte begråta denna gemenskaps medborgare på grund av regelöverträdelser?”
  2. ”Bör ni inte frukta Guds framtida dom över denna plats?”

b. Tillfälliga sakernas förstörelse

- Människor gråter då den stora tillfälliga skatten förstörs.
- Systrarna bör gråta över förstörelsen av det allra dyrbaraste, nämligen Jesu Kristi utgjutna blod, vilket förstörs när det missbrukas.
- Slutsats: Systrarna bör gråta på grund av Kristi sår, den egna synden och de närmstas lidanden.

B. Grönskande blommor. Andlig tolkning: I klostrets öken bör de vara grönskande blommor, nämligen redbara personer med avseende på uppträdande och goda exempel.

a. Redbara personer i uppträdandet

- Systrarna skall lära dygder av varandra och därigenom grönskar blommorna i klostret.
- Men det växer dessutom usla blommor i klostret som visar sig i en rad överträdelser. Dessa skadar och förgiftar hela klostret.

b. De godas exempel

- Systrarna bör vandra på Guds väg och om så sker bekräftas det som sägs i Psalm 64: ”Ödemarkens beten frodas och höjderna klär sig i jubel.” Därefter utläggs varje del av versen som fokuserar på mottagandet av Guds nåd.
- Tre heliga jungfrur nämns som mottagit Guds nåd:
  1. Den heliga jungfrun Agnes
  2. Den heliga jungfrun Margareta
  3. Den heliga jungfrun Martina
- Någon kan vara martyr utan svärdet på tre sätt:
Genom:
  1. Tålamodet
  2. Medlidande med de nödställda
  3. Att älska ovänner

Därefter görs ett tillägg:

4. Att vara kysk från ungdomen

Sammanfattning av de godas exempel:

- Gud stödjer de sina, vilka är de som älskar honom och blir kvar i hans ord. Hans ord är regeln som grundas i tre dygder: sann ödmjukhet, ren kyskhets och frivillig fattigdom.
- Ödmjukheten utvecklas och förklaras.

C. Sjungande fåglar. Andlig tolkning: I klostrets öken bör de vara sjungande fåglar, det är jungfruliga personers ära till Gud.

Utläggning om systrarnas sång:

- Systrarna skall sjunga för att ära Gud och inte människor.
- Tre sångsätt bör undvikas.

Utläggning av Psalm 105:2: ”Sjung och spela till hans ära. Berätta om alla hans under.”

- a. Sjung och spela till hans ära.
  - Spelandet kännetecknar goda handlingar.
  - Sången skall alltid ske till Guds ära.
  - En sådan sång består i sedernas samklang och rösternas harmoni.
- b. Berätta om alla hans under.
  - Systrarna skall alltid tala om Gud och inte om det jordiska.
  - Alla handlingar bör utföras med glädje och med vilja.

Slutsats: Systrarna bör sjunga och spela till Herren särskilt vid denna heligaste, Jesu födelses fest.

Sammanfattning av tredje huvuddelen:

- Systrarna bör följa Jesus genom att leva enligt regelns föreskrifter, då blir det stor glädje bland änglarna i himlen.
- Eftersom änglarna alltid gör Faderns vilja, är det tillbörligt för systrarna att göra detsamma eftersom de är änglalika personer.

Avslutning:

- Anagogisk avslutning med en vädjan till Kristus att på samma sätt som Israels heliga folk gick genom öknen till landet av mjölk och honom, så må systrarna be att de får vandra genom den jordiska öknen till det eviga livet.

3.3 Översikt NR 5

Rubrik:

Exhortatio seu collatio ad sorores in Adventu (Uppmaning eller predikan till systrarna i advent)

Thema:

”Se brudgummen kommer; kom ut och möt honom”. Matt. 25:6.

Prothema:

Kristus kommer till människorna på två sätt:

a. I köttet.

- Kristus kommer till jorden för att förena sig med den mänskliga naturen och detta sker genom jungfru Maria.
- Fråga: ”Hur bör vi ta emot honom?” Med nåderika handlingar, genom ära och sång.
- Hänvisning till Ps. 103:1: ”Lova Herren min själ och allt som finns inom mig är hans heliga namn.” Efterföljande utläggning om hur Kristus bör prisas med alla själens krafter.
- Maria bör äras som födde Jesus till denna jord.
- Systrarna bör med ärkeängeln Gabriels ord be: *Ave Maria* ...

Huvuddelar:

b. I själen.

Systrarna bör komma sin brudgum till mötes i själen på tre sätt.

Själen bör vara:

A. Värdigt förberedd

a. Mottagandet av Kristus i själen jämförs med en kysk brud som förbereder sig på fyra sätt för brudgummens ankomst. Nicolaus gör sedan en andlig uttolkning av varje del.

Hon bör:

1. Gå in i kammaren
  - Betrakta de egna bristerna inte andras.
  - Många vet mycket men känner inte sig själva.
2. Spegla sig
  - Spegeln, vilken klosterfolk bör spegla sig i, är Bibeln och regeln.
  - Flera hänvisningar till regeln om endräkten, det gemensamma ägandet, lydnaden för Gud och vikten av att älska det andliga.
  - Specifik hänvisning till regeln och de löften som avges i Vadstena klostrets invigningsrit.
3. Tvätta bort fläckar
  - Det räcker inte att känna till och vara medveten om synden utan synden skall också bekännas i försoningens sakrament.

4. Utsmycka sig med kläder
  - Att smycka själen är att klä sig i dygder.
  - Två dygder påtalas särskilt som själen bör iklädas för att ta emot brudgummen:
    1. Renhet
    2. Kärlek

b. Utläggning om de fem dåraktiga och de fem visa jungfrurna (jfr. Matt 25:2):

De fem dåraktiga jungfrurna symboliserar fem laster:

1. Högmod
2. Frosseri
3. Sysslolöshet
4. Ständigt umgänge med män
5. Avfall från Guds kärlek

B. Glödande av längtan

a. Längtan efter Guds kärlek

- Uppmaning att avvisa synden och tjäna dygden, eftersom det behagar Gud.

b. Kristi brud bör lyda Gud i hans föreskrifter.

- Konsekvensen av lydnaden är att straffet undviks och himmelriket innehas.
- På samma sätt som olydnaden är roten till alla laster är lydnaden roten och grunden för alla dygder.
- Lydnaden ger ett heligt sinne så att systrarna bär god frukt.
- Lydnaden innebär att offra egenviljan för att göra Guds vilja. Jungfru Maria är exemplet för en sådan lydnad.

C. Glödande av kärlek

- Gud bör älskas över alla varelser.
- På samma sätt som människor utanför klostret gör sig fina till Kristi födelses fest genom att tvätta sig och städa huset, så bör klosterfolk smycka sin själ med dygder.
- Systrarna kan säga till brudgummen Kristus: ”Min älskade kommer till min trädgård.” Det innebär att utsmycka själen med dygdernas blommor.

Tre av dygdernas blommor räknas upp:

a. Inbjuda den älskade med kärlek

- Bruden skall inbjuda sin älskade med kärlek och där hålla fast vid sin älskade brudgum.
- Med hänvisning till Phisologus talar Nicolaus om skogselefanten som är svår att fånga på grund av sin storlek och sitt mod.
- Men jungfrurna i öknen kan fånga elefanten eftersom jungfrurnas vackra sång hänför elefanten som saktmodigt kommer till dem, slickar deras händer och somnar. Därefter kan den fångas.
- Skogselefanten är Jesus Kristus.

Såsom jungfrurna fångar skogselefanten i öknen, bör systrarna inbjuda och fånga Jesus Kristus genom att efterlikna jungfrurna på fyra sätt:

a. Vara såsom oskyldiga jungfrur av fem orsaker:

1. Såsom jungfrurna var varma och fuktiga i själen – skall systrarnas själar vara glödande i den gudomliga kärleken och fuktiga genom hängivenhet.
2. Såsom jungfrurnas kroppar var späda, slanka och vackra – skall systrarnas själar vara slanka av måttlig avhållsamhet, späda genom lydnaden och vackra av hjärtats renhet.
3. Såsom jungfrurna var blygsamma, försiktiga och glada – så bör själarna vara blygsamma på grund av lasterna, försiktiga på grund av vedergällningen och glada i tillmötesgåendet, det är i Kristi ära.
4. Såsom jungfrurna var disciplinerade i vanorna, tigande i samtalen och vackra i sin klädnad¹⁶⁴ – skall systrarna vara disciplinerade i vanorna och tigande när de utsätts för smärtsamma ord.
5. Såsom jungfrurna var ringa, ärbara och rena – skall systrarna vara ringa i ödmjukhet och ärbara genom renheten.

b. Blotta synden omkring bröstet.

- Befria sig från alltför stor tillfällig omsorg eftersom för stor omsorg om de tillfälliga tingen tömmer själen på dygder.
- Jungfruligheten är inte tillräcklig om det finns alltför stor omsorg om de världsliga tingen.

c. Släppa ut håret

- Håret kännetecknar tankarna.
- På samma sätt som håret pryder utseendet så bör de smycka själen med heliga och rena tankar.
- De rena tankarna skall visa sig i nådefulla handlingar och i äran till Gud.
- Kristi inkarnation, jungfrulighetens förvärvande och Frälsarens barndom tjänar till omvändelse från synderna, framåtskridande och uppmuntran i moralen, tillväxt i kärleken till Gud samt till att frammana änglar och människor till nåderika handlingar.
- Vikten av att betänka Jesu barndom påtalas.

d. Sjunga mycket vackert

- Elefanten Kristus somnar i deras famn, nämligen deras samveten, när de sjunger vackert.

Rösten bör präglas av:

1. Glädjen i hjärtat, nämligen att i själen bör vara goda böner och heliga tankar.
2. Tro hopp och kärlek. Tron inbjuder Kristus, hoppet förbereder kammaren och kärleken håller honom kvar.

---

¹⁶⁴ Appliceras inte och utläggs inte vidare på systrarna.

b. Platsens vackra utsmyckande.

Utläggs inte.

c. Måltidens fullständiga förberedelse.

Utläggs inte.

Avslutning:

Anknyter till *thema*.

3.4 Översikt NR 6

Rubrik:

Tempore ieiunii collatio ad virgines (Predikan i fastetiden till jungfrurna).

Thema:

”Vi uppmanar er att ni inte tar emot Guds nåd förgäves”. 2 Kor 6:1.

Prothema:

- I fastan bör Herren Kristus tjänas genom botgöringens klagan och genom andliga handlingar mot demonerna, köttet och jordiska krafter.
- Systrarna tar emot nåden förgäves om de lever i synd och laster.
- Splittringar och tvister i en gemenskap leder till den helige Andes frånvaro.
- Jämförelse med romerska kyrkan fram till år 100 där splittringar rådde.
- Splittringar bör avlägsnas från gemenskapen.
- Jungfru Maria hälsas.

Upprepning av *thema*

Huvuddelar:

Gud har skänkt Vadstena kloster mycket nåd, men några tar emot denna nåd förgäves. Åtta typer av nåd uppräknas:

A. Systrarnas adoptions nåd

- Genom dopets tjänar de kristna inte längre djävulen utan är Guds utvalda barn.
- Dopet utplånar synden och straffet.
- Samma nåd som mottas i dopet tas emot när en någon ikläder sig ordensdräkten.
- Dopets nåd tas emot förgäves om en kristen på grund av synden tjänar djävulen på samma sätt tar systrarna emot ordensdräkten förgäves när de inte följer regelns föreskrifter.
- Uppräkning av dygder och laster som är varandras motsatser.
- Högmodets konsekvenser utläggs.

B. Himmels öppnande och skuldernas lösande

- Kristi lidandes förtjänster öppnar himlen.
- De kristna är landsförvisade från det himmelska hemlandet på grund av Adams och Evas synd.
- Motvilja att inträda i det himmelska medför evigt straff.
- Biktens sakrament utläggs.
- En rätt bikt består i munnens bekännelse, hjärtats förkrosselse, gärningarnas gottgörelse och en fast övertygelse att inte återfalla i synden.
- Många döms på grund av en ofullständig bikt.

C. Kännedom om vägen

a. Vägens innebörd

- Kristus kom till jorden för att undervisa de kristna om vägen till himmelen.

- Vägen som systrarna bör vandra på är oskyldighetens-, botens-, lydnadens-, helighetens-, ödmjukhetens- och fattigdomens väg.
- Kristus säger i regeln: ”Kom efter mig på ödmjukheten-, fattigdomens-, och kyskhetens väg.” Därefter hänvisas till de tre grundvalarna för orden och för frälsningen nämligen sann ödmjukhet, ren kyskhet och frivillig fattigdom.

b. Regelns auktoritet

- Överträdelser av regeln är ingen lätt synd eftersom den utgått ur Jesu mun på samma sätt som evangeliet.
- Påvens anvisning om regelobservansen är inte mindre bindande än Kristi ord.
- Utläggning om processen som föregick regelns stadfästande.
- Lydnaden för prästerna och regeln betonas och utläggs med hänvisning till *Additiones*.

c. Klosterlöftena

- Klosterinträdet är till större nytta än vallfärder.
- Lydnadens konsekvenser utläggs.

d. Det himmelska livet jämförs med Guds väg

Sex utmärkande drag för det himmelska livet:

1. Endräkt
2. Allmosor
3. Gemensamt ägande
4. Kyskhet
5. Äran till Kristus.
6. Lydnad

Punkt 6 om lydnaden utläggs vidare.

D. Botemedlets förberedelses nåd

- Utläggning om sakramenten.

E. Nåden att förvalta

- Allt skapat skall tjäna människorna till deras frälsning.
- Denna nåd fördärvas när människorna förstör det skapade.
- Detta sker när systrarna inte ger Gud tillbörlig tacksamhet utan istället visar vrede mot varandra, hatar varandra samt när det finns splittringar och sammansvärjningar.

F, G och H hoppar Nicolaus över på grund av tidsbrist.

Avslutning:

- Återkoppling till *thema*.
- Anagogisk avslutning.

3.5 Översikt NR 9

Rubrik:

Tempore ieiunii (Fastetiden)

Thema:

”Gör allt i kärlek”. 1 Kor. 16:14.

Prothema:

- På samma sätt som ett hus inte kan stå stadigt utan en fast grund kan inte en klostergemenskap stå stadigt utan kärleken till Kristus.
- På samma sätt som husets stenar sammanfogas av cement så bör personer i klostret vara sammanfogade med Kristi cement, nämligen kärleken till det gudomliga och inte till köttet.
- För att den gudomliga kärleken skall kunna växa och lasterna slitas sönder, hälsas kärlekens älskarinna och kärlekens moder.
- Gemensam bön: *Ave Maria*...

Upprepning av *thema*

Huvuddelar:

A. Dygder och gåvor är till ingen nytta utan kärleken.

a. Inledande ord om kärleken

- Utläggning av 1 Kor. 13:1: ”Om jag talar människors och änglars ord, men inte har kärleken, är jag likt klingande koppar.”
- Om systrarna har ärofyllt tal och om de vederlagt synden och lasterna kan de bygga upp de närmsta i den gudomliga kärleken och ära Gud.
- Men om de talar ont om varandra och grälar glömmar de kärleken till Gud och de närmsta.
- Definition och utläggning om kärleken.

Ödmjukhetens och lydnadens dygd utläggs:

b. Ödmjukheten

- Ödmjukhetens utmärkande drag utläggs.
- Tre *exempla* förklarar den sanna ödmjukheten.
- Sann ödmjukhet är när systrarna anser sig ringare än andra och ödmjukt accepterar det som andra gör mot dem på grund av kärlek till Gud.
- Systrarna bör undvika högmodet eftersom det skadar ödmjukheten.

c. Lydnaden

- Olydnaden bör undvikas eftersom Adam och Eva på grund av olydnad kastades ut från paradiset.
- Lydnadens dygds nödvändighet och storhet visas genom tre *exempla*.
- Lydnaden som utförs på grund av Gud är god, eftersom lydnaden är:
  1. Alla troendes frälsning.
  2. Föderskan av alla dygder.

3. Grunden för himmelriket och den dygd som öppnar himlarna.
  4. Den dygd som lyfter upp människan från jorden.
  5. Den dygd som bor med alla änglar och är födan för alla helgon.
- Motsatspar mellan dygder och laster räknas upp.
  - Avundsjukan utvecklas ytterligare.
  - De människor som brukar frestas till vrede, avundsjuka och tvister bör arbeta på sina själars befrielse och meditera över Kristi lidande.

B. Kärleken behärskar alla dygders handlingar och den hjälper mot allt ont.

- Kärleken definieras utifrån 1 Kor 13:1: ”Kärleken är tålmodig”; ”Kärleken gör inget orätt”; ”Kärleken är inte uppblåst”.
- Slutsats: Mot dessa tre syndar många ordensfolk.

Uppräkning av tre sätt på vilka ordensfolk syndar mot kärleken:

a. Tålmodet

- De otåliga syndar inte bara genom ord och handlingar utan även genom snabba tecken.
- Det är på grund otåligheten som systrarna vill hämnas direkt och det sker även på där tystnad bör råda såsom under bönetiderna och i kören. Det gör att systrarna inte är uppmärksamma på dessa platser vilket är en allvarlig synd.
- Tålmodet gör människor till martyrer, utan vare sig svärd eller eld.

b. Missunnsamheten

- Utläggning om hatet.
- Hatet exemplifieras av gammaltestamentliga berättelser.
- Hatet är en särskilt allvarlig synd för klosterfolk.

c. Inneboende godhet

- Den som har kärleken har också ödmjukheten.
- *Exempla* visar hur den upplåsta kärleken yttrar sig i andligt högmod.
- Det förekommer även kroppsligt högmod bland systrarna vilket manifesteras i gräl och höga rop.
- Högmodet visar sig även i samtalen som präglas av tvister och oenighet.
- Detta beteende bidrar till att Gud skadas, regeln förringas, själen svävar i fara och vördnaden minskar.
- Regeln och *Additiones* föreskriver att systrarna alltid skall vara ödmjuka.
- Prästerna är herdar för flocken och bör se till att ingen avviker från vägen, nämligen regelns föreskrifter.
- Systrarna uppmanas att inte visa hat mot prästerna som tillrättavisar dem utan älska och lyda dem.

C. Alla dygder och gåvor upphör i det framtida livet, men kärleken skall alltid bestå.

Utläggs inte.

Avslutning:

- Kärleken och lydnaden sammanfattas.
- Anagogisk avslutning.

3.6 Översikt NR 11

Rubrik:

Ante festum Penthecostes collatio ad virgines sacras (Predikan före pingstens fest till de heliga jungfrurna)

Thema:

”Jag har utvalt er, för att ni skall gå och bära frukt och er frukt består”. Joh. 15:16.

Prothema:

- Kristus har församlat systrarna av barmhärtighet för att de skall följa honom.
- Vid beskådandet av hans liv skall de upptäcka att allt han gjorde från inkarnationen till himmelfärden gjorde han för att fördöma laster och för att efterskänka synder.
- Uppräkning av sju händelser i Jesu liv med vilka han fördrev de sju huvudsynderna:
  1. Högmodet – fördrevs genom inkarnationen, eftersom han som är kung ödmjukade sig.
  2. Vällusten – fördrevs genom hans födelse, eftersom han föddes av en jungfru.
  3. Girigheten – han levde i största fattigdom på denna jord.
  4. Avundsjuka – han led, predikade och ombesörjde människornas frälsning och fördrev avundsjukans synd med kärleken.
  5. Frosseri – han fastade fyrtio dagar och fyrtio nätter.
  6. Vrede – han lät sig korsfästas utan att hämnas, istället uthärdade han lidandet med tålamod och bad för sina motståndare.
  7. Lättja – han ville uppstå från döden efter tre dagar
- På samma sätt som lärjungarna kvarlämnades på jorden för att bära frukt genom att predika och undervisa skall systrarna, som placerats i vingården nämligen Jesu Kristi regel, följa regelns föreskrifter, nämligen sann ödmjukhet, ren kyskhet och frivillig fattigdom.
- Om de följer dessa föreskrifter skall de bära evig frukt och växa i dygd efter dygd.
- Gemensam bön: *Ave Maria* ...

Upprepning av *thema*:

Kort inledning:

- Utläggning av såningsmannen (Matt. 13:24).
- Tolkning: Kristus är såningsmannen, åkern är själen. Gud sår dygdernas sådd i denna åker genom sin ingjutna nåd.
- Systrarna är placerade i vingården för att jobba på sin själs åker och så dygdernas utsäde och därigenom skall de gå fram från dygd till dygd.
- De skall vara uppmärksamma på ovännen (djävulen) som sår brännässlor i denna själens åker.
- Slutsats: Högmodet står emot ödmjukheten.

Huvuddelar:

A. Högmodet hos klosterfolk.

Fyra typer av högmod finns hos klosterfolk:

a. De som upphöjer sig själva och sitt förstånd.

- De lyder inte uppmaningar och tillrättavisningar.
- De anser att enbart de själva äger den helige Ande, som ger dem rätten att döma övriga gemenskapen.
- Högmodet är djävulens synd som inte vill följa ordningen, inte sköta sig eller ta emot hjälp.
- Sådana kan inte bo i vingården och de går inte från dygd till dygd.

b. De som ringaktar syndare.

- De vill inte umgås med syndare varken i världen eller i klostret eftersom de tror sig befläckas.
- De fruktar att orenas om de bor med otroende.
- De fruktar inte att nedsvärta den oskyldiges blod, nämligen Kristi.

c. De som vill ha samma saker i klostret som de hade i världen.

- Dessa knotar vid minsta motgång, framförallt över mat, dryck eller kläder.
- Detta är ett uttryck för frosseriet som måste bekämpas, annars kan inte andra laster bekämpas, eftersom om de följer frosseriets begär tjänar de inte Gud utan magen.
- Det är tillåtet att knota mot dem som inte gör den gudomliga viljan såsom det föreskrivs.
- Hänvisning till och tolkning av texten om Bileam och åsnan (Ex. 16:2 ff).
- Bileam ville tvinga åsnan att göra det som var emot Guds vilja, men åsnan ifrågasatte Bileam.
- På samma sätt bör klosterfolk vara likt åsnor som utför arbete utan att knota och äter den mat som tillreds utan klagan.

d. De som är högmodiga på grund av sina eller deras föräldrars rikedomar i världen.

- Rikedomen bör skänkas till klostret.
- De som är högmodiga på grund av sina stora rikedomar hindras av djävulen från att gå framåt i dygden.
- Guds tjänare bör arbeta eftersom det är en stor fara att vara överksam.
- Alla tankar och onda frestelser kommer av överksamheten, vilket exemplifieras av Eva i paradiset.
- Om någon är överksam utan att frukta Gud är det skadligt, men Maria som i evangeliet sitter vid Jesu fötter uppvisar en rätt överksamhet då hon lyssnade till hans ord.

Slutsats: Systrarna skall fästa sitt ankare vid den första grundvalen, nämligen den sanna ödmjukheten.

B. Bönen

- Om systrarna lyder Gud i regelns föreskrifter skall han också höra deras böner.

- Först skall de rena sig från dödssynder sedan söka Gud, eftersom den som lever i en dödssynd inte är Guds vän utan hans ovän.
- Tre saker bör präglade systrarnas bön:
  1. Ihärdighet
  2. Frimodighet
  3. Rätt ändamål
- Tre *exempla* konkretiserar hur en rätt bön bör vara.

C. Den helige Ande

För att ta emot den helige Ande krävs fyra saker:

a. Avhållsamhet i köttet

- Systrarna bör avhålla sig från för mycket mat, sömn, tal, lyx, de synliga tingen och från för långa samtal med människor.
- Det är nödvändigt att göra sig av med all synd och den egna viljan.

b. Rätt bön

- Skall präglas av trofasthet.
- Skall inte vara okoncentrerad, utan ske på knä med händerna, blicken och hjärtat mot himlen.

c. Endräkt

- Den helige Ande bor inte på en plats som präglas av tvister, hat, vrede och den onda viljan, därför måste endräkt råda bland systrarna.

d. Uppmärksamhet i läran

- Det sker när systrarna med glädje lyssnar till Guds ord och när sången i tidegården sker med andlig glädje.

Avslutning:

Anagogisk avslutning.

4. Den inre livsföringen

4.1 Dygder

4.1.1 Allmänt

Under medeltiden definieras dygder som ”egenskaper hos den i nåden levande människan”, vilka gör människans handlingar goda och förtjänstfulla för Gud.¹⁶⁵

Dygdena intog en central plats i den utgående medeltidens undervisning och fromhetsliv. Kilström skriver: ”Att äga dygdena och att öva sig i dem har varit en av de angelägnaste uppgifterna för den fromma medeltidsmänniskan i hennes strävan efter gudslighet och evighetsavgörande förtjänster.”¹⁶⁶ Genom att öva sig i dygdena kunde den kristna medeltidsmänniskan nå större fullkomlighet och därigenom blev hon mer lik Gud här på jorden så att hon slutligen skulle kunna inträda i himmelriket.

Under 1100-talet formerades den kateketiska undervisningen i sjutalsgrupper, exempelvis de sju sakramenten, de sju huvudsynderna, de sju bönerna i Fader vår, den helige Andes sju gåvor, de sju dygdena och de sju saligheterna.¹⁶⁷ Dygdena varierade dock till antal och vilka dygder som räknades till denna grupp, men vanligtvis innefattades de tre teologiska dygdena – tro (*fides*), hopp (*spes*) och kärlek (*caritas*) – samt de fyra moraliska dygdena – klokhets (*prudentia*), rättfärdighet (*iustitia*), tapperhet (*fortitudo*) och måttfullhet (*temperantia*).¹⁶⁸ Under högmedeltiden skiljer man mellan förvärvade och ingjutna dygder. De moraliska dygdena kunde människan förvärva genom att öva upp och stegra de naturliga anlagen. De teologiska dygdena skänktes till de troende på övernaturlig väg genom ett gudomligt ingjutande i själen.¹⁶⁹ Dock påpekar Kilström att gränsen mellan ingjutna och förvärvade dygder inte alltid är helt tydlig, eftersom både Thomas av Aquino och Bonaventura hävdar att de moraliska dygdena kan upphöjas till ett högre plan genom de teologiska dygdernas bistånd. De moraliska dygdena motsvarar då de ingjutna dygdena.¹⁷⁰

Kilström analyserar dessutom läran om dygdena i några av generalkonfessor Nicolaus Ragvaldis predikningar från olika helgondagar. I dessa predikningar definieras dygd som ”egenskaper, genom vilka man behagar Gud och når den eviga

---

¹⁶⁵ Kilström 1958, 282.

¹⁶⁶ Kilström 1958, 296.

¹⁶⁷ Kilström 1958, 38.

¹⁶⁸ Kilström 1958, 284.

¹⁶⁹ Kilström 1958, 282 och O'Brien 1981, 704 ff.

¹⁷⁰ Kilström 1958, 284 f.

sällheten”.¹⁷¹ På S:t Nicolaus dag framhåller Nicolaus sex dygder med vilka helgonen behagade Gud: inriktning mot det himmelska, sorg över synden, andlig hängivenhet, broderligt medlidande, hjärtlig mildhet och manlig uthållighet. På S:t Thomas dag räknar han upp sex andra dygder, som var utmärkande för detta helgon: kärlek, ödmjukhet, trohet, kyskhet, barmhärtighet och tålmod.¹⁷² Hos Nicolaus finns ingen bestämd uppfattning varken om dygdernas antal eller en enhetlig grupp av dygder.

Låt oss så gå över till Nicolaus *exhortationes* och *collationes* för att undersöka vad han säger om dygdernas förvärvande och uppövande. Nicolaus hävdar att Gud är dygdernas upphov, en slutsats han drar efter tolkningen av liknelsen om såningsmannen.¹⁷³ Han förklarar att Gud är såningsmannen, som sår dygdernas säd i själen – åkern – genom sin ingjutna nåd.¹⁷⁴ Samtidigt som Gud är dygdernas upphov är nåden en förutsättning för att dygderna skall kunna ingjutas i själen. Även Thomas av Aquino uppfattar nåden som en förutsättning för dygderna och han skriver att nåden är något utöver de ingjutna dygderna nämligen deras förutsättning, ursprung och rot.¹⁷⁵ Nicolaus delar sålunda Thomas av Aquinos uppfattning om nådens förutsättning för dygderna och den mer allmänna definition som ges av Kilström nämligen att dygden är egenskaper hos den i *nåden* levande människan.¹⁷⁶

Men Nicolaus påpekar att systrarna även kan öva sig i dygderna och han har flera exempel på detta. Det första exemplet finns i NR 11 i anslutning till utläggningen om Jesu liv kontra de sju huvudsynderna. Nicolaus uppmanar systrarna att inte bara efterlikna Kristus i hans gärningar utan dessutom öva sig i dygderna.¹⁷⁷ I det andra exemplet efter liknelsen om såningsmannen uppmanar Nicolaus systrarna att förvalta sin själs åker och så dygdernas säd genom att gå från dygd till dygd.¹⁷⁸ För det tredje anmodar han systrarna att pryda sin själ med dygder och klä sig med dygdernas kläder.¹⁷⁹ Nicolaus uppfattning är alltså att nåden är förutsättningen för att dygderna överhuvudtaget skall kunna ingjutas i själen. Men systrarna skall inte bara

---

¹⁷¹ Kilström 1958, 295.

¹⁷² Kilström 1958, 295.

¹⁷³ Jfr. Matt. 13:24.

¹⁷⁴ NR 11, 207, r. 61 – 62.

¹⁷⁵ Thomas av Aquino *Sum. Theo.* 1a2ae q. 110 a. 3 ad. 3.

¹⁷⁶ Se ovan.

¹⁷⁷ NR 11, 206, r. 46 -47

¹⁷⁸ NR 11, 206, r. 67 – 69.

¹⁷⁹ NR 5, 132, r. 100 och r. 104 och NR 5, 138, r. 258.

vara passiva objekt i väntan på dygderna utan de skall för att nå fullkomlighet öva sig i dygden.

I resterande del av detta avsnitt redogör jag för de dygder som finns i Nicolaus *collationes* och *exhortationes*. Dygderna presenteras i bokstavsordning och jag undersöker dygdernas utmärkande drag samt vilka konsekvenser de medför för systrarnas inre liv.

4.1.2 Fattigdom

Nicolaus undervisar endast om fattigdomslöftet vid två tillfällen. Anledningen till att systrarna skall leva i fattigdom beror på att änglarna och helgonen har allt gemensamt samt är det gemensamma ägandet ett uttryck för ett himmelskt tillstånd. Nicolaus menar allt var gemensamt i naturens tillstånd före syndafallet, apostlarna hade egendomsgemenskap i nådens tid och i det framtida riket skall ingen ha personliga ägodelar. Dessa tillstånd – naturens, nådens och härlighetens – skall systrarna imitera.¹⁸⁰

Men att leva i fattigdom utan personliga ägodelar är inte tillräckligt för en syster i Vadstena kloster. Systrarna skall dessutom vara beredda att frivilligt lämna ifrån sig en sak som används för personligt bruk eller arbete om prästerna befäller dem att göra så.¹⁸¹

I *Regula Sanctissimi Salvatoris* andra kapitel föreskrivs att den frivilliga fattigdomen är en av grundvalarna för orden.¹⁸² Nicolaus förklarar vad denna föreskrift innebär för systrarna.

4.1.3 Kyskhet

Jag inleder med att definiera termerna kyskhet och jungfrulighet eftersom dessa termer är tätt sammankopplade. Därefter undersöker jag kyskhetens dygd i Nicolaus predikningar.

Kyskheten definieras enligt O’Riordan som en moralisk dygd som dämpar och styr det sexuella begäret.¹⁸³ Det är enligt Brown ”ett permanent tillstånd av avhållsamhet efter en tidigare period av sexuell aktivitet”.¹⁸⁴ Jungfruligheten däremot var den mest ärbara formen av avhållsamhet och definieras som ”livslång sexuell

---

¹⁸⁰ NR 6, 154, r. 250 – 267.

¹⁸¹ NR 6, 155, r. 280-281.

¹⁸² Jfr. Birgitta *Reg. Salv.* 2.50. Övers. Birgitta HU (bd. IV, s. 16).

¹⁸³ O’Riordan 1974, 515.

¹⁸⁴ Brown 1985, 427.

avhållsamhet av religiösa skäl”.¹⁸⁵ Nicolaus uppmanar systrarna att leva i ren kyskhet, som innefattar både jungfrulighet och kyskhet. Men Nicolaus skiljer sig från Browns påstående att jungfruligheten är den mest ärbara formen av sexuell avhållsamhet. Istället är det kyskheten som betonas vilket visas både i predikningarna själva och av Vadstenadiariet. I NR 1 skriver Nicolaus att många är kyska utan att vara jungfruliga. Det är de som tidigare levt i äktenskap eller på annat sätt förlorat jungfrudomen, öppet eller hemligt. De skall därefter leva kyskt och göra bot. Andra är jungfrur utan att vara kyska. Det är de som accepterar smekningar, kramar och kyssar. En sådan jungfrulighet accepteras inte inför Gud enligt *Additiones* utan skall ställas till rätta genom en sann bot.¹⁸⁶ Betoningen ligger sålunda på kyskheten i handlingar och sinnelag. Dessutom beskriver Vadstenadiariet att det fanns änkor i klostret. Exempelvis nämns det att biskop Knut 1408 invigde en fru från Danmark vid namn Tala ”som var änka efter framlidne herr ...”.¹⁸⁷ Jungfruligheten kan sålunda inte varit ett krav för den rena kyskheten även om det var eftersträvansvärt. Däremot finns en betoning på kyskheten i levernet och sinnelaget medan den fysiska jungfruligheten tonas ner.

Undervisningen om den rena kyskheten exemplifieras med fyra jungfrur: Agnes, Barbara, Dyonisia och Martina. Systrarna bör följa dessa jungfrurs liv på tre sätt.

Ett första utmärkande var att de hellre dog än lät sig befläckas av sexuella handlingar.¹⁸⁸ Detta är en klassisk tanke i den kristna traditionen. Under kristendomens utbredande i det romerska riket blev kyskheten enligt Rajamaa ett medel som användes i kampen för tron. Den gav både en fysisk integritet gentemot omvärldens frestelser och var grunden för att utveckla själslig styrka mot inre fantasier. Kyskheten gav den viljestyrka som krävdes för att övervinna både inre och yttre frestelser.¹⁸⁹ Därför kom kyskheten och jungfruligheten tidigt att kopplas samman med martyriet och blev ett uttryck för den styrka som den nya läran, kristendomen, skänkte sina anhängare. En styrka som ytterst sett visade sig genom att de var beredda att dö för sin tro.¹⁹⁰

---

¹⁸⁵ Brown 1985, 428.

¹⁸⁶ NR 1, 77, r. 172 – 179. Jfr. Prior Petrus *Add.* (s. 51).

¹⁸⁷ *DV* 169.

¹⁸⁸ NR 1, 78 f, 184 – 220 och NR 2, 91, r. 142 – 189.

¹⁸⁹ Rajamaa 1992, 186.

¹⁹⁰ Rajamaa 1992, 186.

Det andra utmärkande draget för den rena kyskheten är den glödande kärleken till Gud. Agnes, Barbara och Martina älskade Gud med glödande kärlek över allt annat och sin nästa i Gud. Därför bör även systrarna älska Gud med denna glödande kärlek.¹⁹¹ Kärleken bistår dessutom kyskheten på ett annat sätt. Nicolaus skriver att kyskheten ensam inte kan frälsa människan om den inte också bistås av kärleken, som gör kyskheten förtjänstfull inför Gud.¹⁹² I NR 5 konkretiseras kyskhetsens beroende av kärleken utifrån liknelsen om de fem kloka och de fem oförståndiga jungfrurna.¹⁹³ Nicolaus förklarar att kärlekens relation till kyskheten är som en lampas beroende av olja. Kyskheten är lampan och kärleken är oljan och på samma sätt som lampan inte kan lysa utan oljan så är inte kyskheten förtjänstfull inför Gud utan kärleken.¹⁹⁴ Om systrarna inte har kärleken är kyskheten till ingen nytta.

För det tredje omfattar den rena kyskheten inte bara den fysiska handlingen utan även tanken och viljan. De ovan nämnda jungfrurna bevarade kyskheten i köttet, anden och den goda viljan. Därför präglade kyskheten synen, hörseln och känseln så att de aldrig vill se, höra eller känna den köttsliga nyttan eftersom de endast tillhörde Gud.¹⁹⁵ Rajamaa hävdar att det under medeltiden inte var tillräckligt att bevara kyskheten i handlingen utan det krävdes även ett rätt sinnelag.¹⁹⁶ Ren kyskhet innebär inte bara att undvika samlag med män utan skall prägla systrarnas sinnen.

Den rena kyskheten är en av grundvalarna i *Regula Sanctissimi Salvatoris* andra kapitel.¹⁹⁷ För att uppfylla denna grundval skall systrarna bevara kyskheten i handlingen och sinnelaget, medan den fysiska jungfruligheten tonas ner. Systrarna skall efterlikna jungfrumartyrerna på tre olika sätt: i lidandet, i den glödande kärleken till Gud och i bevarandet av kyskheten i tanke och vilja.

4.1.4 Kärlek

Jag inleder med att redogöra för en allmän definition av kärlekens dygd. Därefter undersöker jag vad som karakteriserar denna dygd i predikningarna.

Kärleken är den främsta dygden enligt Bibeln. Jesus säger att kärleken innebär att älska Gud, men också sin nästa såsom sig själv. Detta är det första och största

---

¹⁹¹ NR 1, 78, 187 – 188 och NR 2, 92, r. 188 – 189. Se även NR 2, 90, r. 128 – 130.

¹⁹² NR 9, 191, r. 57 – 59.

¹⁹³ Jfr. Matt. 25:2

¹⁹⁴ NR 5, 134, r. 148 – 152.

¹⁹⁵ NR 1, 78, r. 182 – 187.

¹⁹⁶ Rajamaa 1992, 187.

¹⁹⁷ Jfr. Birgitta *Reg. Salv.* 2.50. Övers. Birgitta HU (bd. IV, s. 16).

budet.¹⁹⁸ Kärleken är även den främsta av de teologiska dygderna, som bygger på Pauli ord i 1 Kor. 13:13 där det står: ”Men nu består tron, hoppet och kärleken, dessa tre, och störst av dem är kärleken.” Kärleken är alltså den främsta dygden. Låt oss gå över och se vad Nicolaus säger om denna dygd.

När Nicolaus i NR 9 förklarar kärleken (*caritas*) betonar han skillnaden mellan att älska Gud och andra människor. För att göra detta använder han sig av begreppet *amor ordinatus*, den ordnade kärleken. Det innebär att systrarna först skall älska Gud över allt annat, därefter bör de älska sin nästa.¹⁹⁹ Även Augustinus skriver om den ordnade kärleken, men han använder begreppet *ordinata dilectio*²⁰⁰, som innebär att:

han varken älskar det som är fel att älska, eller det som inte borde älskas, eller älskar något för mycket som skall älskas mindre, eller älskar något mindre som borde älskas mer, eller älskar två saker lika mycket även om en av dem borde älskas mindre eller mer än den andra, eller älskar saker mer eller mindre som borde älskas jämbördigt.²⁰¹

Den ordnade kärleken innebär att olika personer eller saker skall älskas med tillbörlig kärlek. Men kärleken till Gud och kärleken till nästan går inte att särskilja eftersom kärleken till nästan enligt Nicolaus skall ske i Gud och på grund av Gud.²⁰² Därigenom hålls kärleksbudet samman och systrarna kan inte älska sina medmänniskor på ett tillbörligt sätt om de inte först älskar Gud.

Kärlekens dygd gör andra handlingar kärleksfulla och förtjänstfulla inför Gud. Det finns flera exempel på detta. Det visas för det första i berättelsen om den fattiga änkan som gav två kopparslantar av kärlek.²⁰³ Trots denna till synes enkla handling ansågs den vara förtjänstfull inför Gud och hon framhålls som ett föredöme. För det andra, skriver Nicolaus: ”Varken tårar, vakor, kyskhet, nakenhet, allmosor eller

---

¹⁹⁸ Jfr. Matt. 22:37 – 39, Mark. 12:30 – 31 och Luk. 10:27.

¹⁹⁹ NR 9, 190, r. 46 – 47.

²⁰⁰ Augustinus *De Doc.*, 1.57.

²⁰¹ Augustinus *De Doc.*, 1.59: ”ne aut diligat quod non est diligendum, aut non diligat quod diligendum est, aut amplius diligat quod minus diligendum est, aut minus diligat quod amplius diligendum est, aut aequae diligat quod vel minus vel amplius diligendum est, aut minus vel amplius quod aeque diligendum est.”

²⁰² NR 9, 190, r. 46 – 48.

²⁰³ Luk. 21:1-4.

martyriet kan frälsa människan utan kärleken”²⁰⁴ eftersom kärlekens dygd riktar andra dygder mot dess rätta mål, nämligen Gud och ger dem deras rätta syfte. Där kärlekens dygd är verksam där är även den till synes mest enkla handlingen förtjänstfull medan handlingar som i sig själva kan verka goda är till ingen nytta inför Gud utan kärleken.

Det finns ett nära samband mellan kärlekens, lydnadens och ödmjukhetens dygd i Nicolaus predikningar. I ett citat från Fädernas liv (*Vitae patrum*) som Nicolaus använder står det: ”Käraste, det är tillbörligt att tro att kärleken aldrig kan regera människan utan ödmjukhet och lydnad. Om du har sann kärlek, kommer du strax bli ödmjuk och lydig.”²⁰⁵ Hur förhåller sig dessa meningar till varandra? Den andra meningens grammatiska konstruktion anger att kärleken är förutsättningen för ödmjukheten och lydnaden. *Si habueris* (”om du har”) står i futurum exaktum och *eris* (”blir du”) står i futurum simplex. Futurum exaktum anger förutsättningen för att satsen med futurum simplex skall äga rum. Alltså är den sanna kärleken förutsättningen för att systrarna genast skall bli ödmjuka och lydiga. Hur förhåller det sig då med den första meningen där ödmjukheten och lydnaden krävs för att kärleken skall regera människan? Kärleken är den främsta dygden för alla kristna, inklusive systrarna, men utifrån deras särskilda kallelse visas här att ödmjukheten och lydnaden är särskilt viktiga dygder för en klostersistersyster. Vilket även bekräftas av ödmjukhetens och lydnadens konsekvenser för frälsningen.²⁰⁶

Endräkten behandlas under detta avsnitt eftersom den är intimt förknippad med den andra delen av det dubbla kärleksbudet – att älska sin nästa.

Nicolaus använder både husmetaforer och kroppsmetaforer för att beskriva endräkten. Han förklarar att på samma sätt som ett hus inte kan stå stadigt utan en fast grund kan inte en ordensgemenskap upprätthållas utan den sanna kärleken till Gud. Han fortsätter med att beskriva husets väggar som består av stenar och hålls samman av cement. Han överför detta till klostergemenskapen och framhåller att ordensfolk bör hållas samman av Kristi cement, vilket är den gudomliga kärleken.²⁰⁷ I en annan

---

²⁰⁴ NR 9, 191, r. 52 – 59.

²⁰⁵ NR 9, 191, r. 71 – 74: ”Carissime, tibi credere convenit quod numquam caritas sine humilitate et obedientia regnat in homine. Si veram habueris caritatem, mox eris humilis et obediens.”

²⁰⁶ Se 4.1.5 och 4.1.7.

²⁰⁷ NR 9, 189, r. 2 – 8.

predikan skriver han istället att dygderna är husets väggar och taket är kärleken till Gud och till varandra.²⁰⁸

Nicolaus förklarar att alla kristna skall älska varandra men denna föreskrift gäller särskilt ordensfolk. De är nämligen lemmar av en och samma kropp, som i denna utläggning inte avser alla kristna utan Vadstena kloster specifikt. Fem förhållningssätt skall prägla systrarna för att leva i endräkt. För det första skall inte en mer ansedd lem se ner på en mindre ansedd och denna uppmaning ges framförallt till de överordnade och äldre. För det andra skall en lem inte vara avundsjuk på någon annans framgång, utan istället glädjas med denne. För det tredje skall en lem tjäna de andra lemmarna och bära andras bördor. För det fjärde skall en lem inte hämnas på någon annan utan lämna domen åt prästen eller Gud. För det femte skall en lem älska att göra gott mot de andra lemmarna.²⁰⁹

Endräkten bygger på den gudomliga kärleken och är utgångspunkten för att älska sin nästa. Därefter skall systrarna i sin tur älska varandra. Vi ser här återigen *amor ordinatus*-begreppet. Båda bilderna, kroppsmetaforen²¹⁰ och husmetaforen²¹¹, är hämtade från Bibeln. Nicolaus skriver inte ut bibelcitaten explicit utan de antogs vara så pass kända att systrarna förstod parallellen.

Ett annat syfte med endräkten är att systrarna skall lära av varandra. I NR 2 skriver Nicolaus att systrarna bör vara goda exempel eftersom när de lever tillsammans lär de sig av varandra om ödmjukhet, tålmod, kyskhet, lydnad och tystnad. I gengäld skall den syster som undervisas i dygderna återgälda kärlek.²¹² Alltså är ett leverne i endräkt inte bara till gagn för systrarna själva utan de undervisar även varandra genom sitt levnadssätt.

Kärleken till nästan innebär dessutom att älska och förlåta sina fiender. I NR 2 och NR 9 citerar Nicolaus Matt. 5:44 – 45: ”Älska dina fiender och välsigna dem som hatar er och be för förföljarna och anklagarna, så att ni blir er Faders söner som är i

---

²⁰⁸ NR 1, 79, r. 223 – 224.

²⁰⁹ NR 1, 80 f, r. 249 – 276.

²¹⁰ Jfr. Rom. 12:3-21, Ef. 4:25 och Kol. 3:12-17.

²¹¹ Jfr. Luk. 6:48-49 och Matt. 7:24-27.

²¹² NR 2, 88, r. 67 – 72.

himlen (egen översättning).²¹³ I NR 9 förklarar Nicolaus att systrarna uppfyller denna föreskrift när de förlåter varandra och inte hämnas.²¹⁴

Sammanfattningsvis beskrivs kärlekens dygd även hos Nicolaus som den främsta dygden. Den innefattar både kärleken till Gud och till nästan. Kärleken gör andra handlingar och dygder förtjänstfulla inför Gud exempelvis martyriet och kyskheten. Men kärleken är även förutsättningen för ödmjukheten och lydnaden, men samtidigt krävs dessa dygder för att bevara kärleken. Endrækten grundas i kärleken till Gud som sedan skall visas mot andra. Kärleken till nästan innebär dessutom att älska och förlåta sina fiender.

4.1.5 Lydnad

I detta avsnitt redogör jag först för lydnadens utmärkande drag. Därefter förklarar jag offrandet av egenviljan som är ett annat uttryck för lydnaden och till sist lydnadens konsekvenser.

Vad innebär lydnaden och vad karaktäriserar denna dygd i Nicolaus predikningar? Nicolaus uppmanar systrarna att lyda sina överordnade, prästerna, eftersom när de lyder dem lyder de även Gud.²¹⁵ Detta belägger han med Luk. 10:16: ”Den som lyssnar till er [lärjungarna] lyssnar till mig [Jesus], och den som avvisar er avvisar mig.” Guds vilja förmedlas till systrarna av de överordnade och lyder de inte prästerna, lyder de inte heller Gud. Lydnadens dygd är särskilt viktig för ordensfolk eftersom där lydnaden för prästerna saknas där finns inget kloster och inga ordensmänniskor. Därför skall systrarna lyda sina präster i allt som är ärbart för Guds skull.²¹⁶

Men lydnaden är inte tillräcklig om den inte sker med rätt intention. Systrarna skall med glädje lyda prästerna befallningar, istället för att knota.²¹⁷ Intentionens betydelse för en handling betonas även av Thomas av Aquino, han skriver att huvudorsaken till att en handling är dygdig, ärbart och förtjänstfull är att den grundas i viljan.²¹⁸ Nicolaus delar sålunda Thomas av Aquinos uppfattning. Intentionen bakom lydnaden är således grundläggande för att den skall räknas inför Gud och det kräver

---

²¹³ NR 2, 93, r. 206 – 208: ”Diligite inimicos vestros et benefacite hiis qui vos oderunt et orate pro persecuentibus et calumniantibus, ut sitis filii Patris vestri qui in celis est.” och NR 9, 196, r. 187 – 189: ”Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos et orate pro persecuentibus vos etc.”

²¹⁴ NR 9, 195, r. 174.

²¹⁵ NR 6, 156, r. 318 – 320.

²¹⁶ NR 6, 152, r. 193 – 194.

²¹⁷ NR 6, 156, r. 315 – 318.

²¹⁸ Thomas av Aquino *Sum. Theo.* 2a2ae q. 104 a.1 Ad 3.

att vilken som helst uppmaning utförs med glädje exempelvis att lämna ifrån sig en sak för sitt personliga bruk eller arbete.²¹⁹

Lydnaden innebär enligt Nicolaus att offra egenviljan för att göra Guds vilja. För att exemplifiera detta hänvisar Nicolaus till *Uppenbarelsernas* tjugonde kapitel där jungfru Maria och Jesus samtalar. Sonen framhåller att jungfru Maria gjorde hans vilja och kvarlämnade sin egen ända från ungdomen. Hon blev kvar ända till slutet och hon tillät frivilligt att hennes hjärta klövs av ett vasst svärd, men detta skulle hon inte gjort om det inte varit för att hon gjorde Sonens vilja. Sonen avslutar med att säga att om hon vill följa honom i livet och i lidandet måste hon alltid göra hans vilja och kvarlämna sin egen.²²⁰ Nicolaus förklarar för systrarna att det är därför som de dagligen säger: ”Låt inte vår vilja ske, utan Jesu Kristi.”²²¹ För att kunna följa Jesus i livet och i döden krävs det att systrarna lämnar egenviljan för att göra Kristi vilja och eftersom hans vilja var att lida måste systrarna vara beredda att göra detsamma. Härdelin skriver: ”För dem [klosterfolk] gäller det ju, att i en särskilt radikal mening följa och efterlikna den korsfäste Kristus, genom att döda egenviljan och visa villighet att lida och dö med honom.”²²² I jungfru Maria finner systrarna ett föredöme som visar vad det innebär att offra egenviljan och låta Kristi vilja ske.

Vilka blir konsekvenserna av lydnaden? För det första beskriver Nicolaus att lydnaden är alla dygders moder.²²³ Den är alltså grunden och roten för andra dygder. Dessutom insätter lydnaden heliga sinnen och bevarar dessa.²²⁴ Den sistnämnda referensen är hämtad från textställe i Gregorius den Stores verk *Moralia in Iob* där det står: ”Bara lydnaden för in andra dygder i själen och bevarar dem.”²²⁵ För det andra påverkar lydnaden det eviga livet eftersom den enligt Nicolaus är paradiset nyckel och vägen till himlen, vilket beläggs med ett citat från Augustinus som skriver att lydnaden är allt det godas ursprung och fullbordan.²²⁶ Vidare konkretiserar Nicolaus lydnadens konsekvenser med tre *exempla*. De första två *exempla* mynnar ut i en uppmaning till systrarna att lyda Gud och regeln, eftersom lydnaden utsläcker

---

²¹⁹ Se 4.1.5.

²²⁰ NR 5, 137, r. 233 – 249. Jfr. Birgitta *Rev. Lib I* 20.1 – 4.

²²¹ NR 5, 137, r. 248 – 250.

²²² Härdelin 1993, 83.

²²³ NR 9, 194, r. 140 – 141.

²²⁴ NR 5, 136, r. 213 – 215.

²²⁵ Gregorius den Store *Moral.* 35.14. Detta citat finns inte med i Berggrens textkritiska utgåva (jfr. NR 5, 136, r. 214 – 215 med hänvisning).

²²⁶ NR 6, 156, r. 320 – 322.

lasternas eld i hjärtat och efter döden kan den som visat lydnad för Gud och regeln stiga upp till den himmelska äran.²²⁷ I ett tredje *exemplum* beskrivs hur den goda lydnaden skänker frälsningen för alla troende, den öppnar himmelriket, den lyfter upp människan från jorden, den finns hos änglarna och den fullkomnar alla heliga.²²⁸ Lydnaden är sålunda viktig för systrarnas framskridande i dygderna och för det eviga livet.

4.1.6 Tålamod

I detta avsnitt undersöker jag tålamodets dygd och dess koppling till lidandet.

I tre olika textavsnitt exemplifieras Kristi tålamod. Samtliga fokuserar på Kristi lidande på korset och hur Kristus inte hämnades på sina motståndare utan accepterade att han blev oskyldigt straffad.²²⁹ Tålamod innebär att lida med Kristus och att inte hämnas. Nicolaus påpekar att denna typ av tålamod inte är medfött och naturligt utan det är något som ges av nåd genom Guds ingjutande.²³⁰

Kopplingen mellan tålamodet och lidandet beror på de latinska ordens etymologiska samband. Tålamod (*patientia*) är bildat på ordet för lidande (*passio*) och dess verb (*patior*). Enligt Härdelin innebär tålamodet i den birgittinska kontexten ”beredskapen, viljan, att lida med den lidande Kristus”.²³¹

Systrarna uppmanas redan i invigningsriten att följa Kristi tålamod.²³² Med hjälp av Nicolaus predikningar och det etymologiska sammanhanget förstås att det ett tålamod i lidandet som avses.

4.1.7 Ödmjukhet

Jag inleder med att beskriva hur systrarna skall göra för att leva i ödmjukhet. Därefter undersöker jag ödmjukhetens konsekvenser för systrarnas andliga liv och hur denna dygd förhåller sig till andra dygder.

Nicolaus uppmanar inte bara systrarna att leva i ödmjukhet, utan de skall leva i sann ödmjukhet. För att beskriva den sanna ödmjukheten använder han sig av de tolv

---

²²⁷ NR 9, 193, r. 106 – 122.

²²⁸ NR 9, 194, r. 139 – 144.

²²⁹ NR 9, 195, r. 177 – 184, NR 11, 206, r. 36 – 40, NR 11, 210, r. 149 – 150 och NR 11, 211, r. 159 – 166.

²³⁰ NR 2, 93, r. 195 – 196.

²³¹ Härdelin 1998c, 342.

²³² Jfr. Birgitta *Reg. Salv.* 10.107. Övers. Birgitta *HU* (bd. IV, s. 22).

graderna av ödmjukhet som förklaras i *Additiones*²³³. Merparten av gångerna sker det endast genom en hänvisning utan någon ytterligare uttolkning. Jag anger två exempel på hur Nicolaus gör detta. Ett första exempel finns i NR 2 där Nicolaus skriver: ”Prior Petrus ger deras [sann ödmjukhet, ren kyskhet och frivillig fattigdom] förklaring i Tilläggen som ni ofta hör.”²³⁴ Det andra och vanligaste exemplet finns bland annat i NR 5, där Nicolaus skriver: ”Dessa tre dygder [sann ödmjukhet, ren kyskhet och frivillig fattigdom] förklaras i Tilläggen, där det om de tolv graderna av ödmjukhet sägs etc.”²³⁵ *Etc.* i slutet av meningen innebär, som ovan visas, att han fortsätter utläggningen utan att skriva ut det.²³⁶ En möjlig förklaring till Nicolaus frekventa användande av *Additiones* förklaras av *Extravaganterna*. Där föreskrivs nämligen att ödmjukheten bör utläggas utifrån ödmjukhetens grader i Benedikts regel.²³⁷ Ödmjukhetens tolv grader i *Additiones* och Benedikts regel är nästintill identiska. Anledningen till att *Extravaganterna* hänvisar till Benedikts regel istället för *Additiones* är att den senare tillkom efter *Extravaganterna*. Eftersom *Additiones* är en regeltext för klostret torde det varit naturligare för Nicolaus att använda denna istället för Benedikts regel.

I NR 1 utlägger och tolkar Nicolaus själv ödmjukhetens grader. Han väljer ut och utvecklar tio av graderna men ändrar upplägg och utesluter några av graderna. Den andra och tredje graden samt graderna nio, tio och elva i *Additiones* grupperar han och utlägger i ett stycke; sjunde, åttonde och tolfte graden nämner han inte. Nedan använder jag uppräkningsen som Nicolaus gör i predikan, men hänvisar till respektive verk, *Additiones* och *Den helige Benedikts Regel*, där en fullständig redogörelse av ödmjukhetens grader finns.

Den första graden av ödmjukhet är att frukta Gud alla timmar.²³⁸ Det innebär enligt Nicolaus att besluta sig för att inte göra något som är emot Guds vilja i tankar, tal eller handlingar. Denna fruktan för Gud skall präglade systrarna varje stund på dygnet – när de stiger upp skall de be att Gud styr dem så att de inte gör något ont; när de äter skall de be att det sker med måttlighet; när de lägger sig eller utför andra

²³³ Jfr. Prior Petrus *Add.* (s. 50). Ödmjukhetens olika grader är i sin tur hämtade från Benedikts regel (jfr. *Reg. Ben.* 7.10 – 70).

²³⁴ NR 2, 94, r. 219 – 220: ”Et declarationem huius dat Prior in Additionibus quam sepius auditis.”

²³⁵ NR 5, 130, r. 68 – 69: ”Iste tres virtutes declarantur in principio Additionum, ubi agitur de XII gradibus humilitatis etc.”

²³⁶ Se 1.3.6.

²³⁷ Birgitta *Rev. Extr.* 1.2 och 1.3. Övers. Birgitta *HU* (bd. IV, s. 114). Jfr. *Reg. Ben.* 7.10 – 70.

²³⁸ NR 1, 73, r. 62 – 63. Jfr. Prior Petrus *Add.* (s. 50) och *Reg. Ben.* 7.10 – 18.

handlingar skall de på samma sätt frukta Gud. Om de gör detta blir de såsom en källa som överflödar av de andliga gåvornas dygder och fullkomliga förtjänster.²³⁹

Den andra graden av ödmjukhet är att inte älska egenviljan utan underordna sig sina överordnade och lyda dem för Guds skull.²⁴⁰ Därefter följer flera *auctoritates* som på olika sätt betonar hur skadlig egenviljan är för det inre livet samt det goda som det medför lyda sina överordnade och regelns föreskrifter.²⁴¹

En annan grad av ödmjukhet är att inte knota mot motståndaren.²⁴² Nicolaus citerar Gregorius den Store som skriver att knorrande inte accepteras i himlarnas rike, nämligen av änglarnas skara. Vad som istället bör präglade en ödmjuk syster är att alltid tro sig vara föraktligare och ringare än andra.²⁴³

En annan grad av ödmjukhet är att inte hindra onda tankar utan uppenbara dem för sin generalkonfessor.²⁴⁴ En utläggning om en rätt bikt följer. Den karakteriseras av en sann bekännelse samt en vilja att upphöra med den syndiga handlingen och att befrias från synden. Framförallt om det är en dödssynd.²⁴⁵

En annan grad av ödmjukhet är att inte göra något utom det som regeln befäller och de överordnades exempel manar till.²⁴⁶

En ytterligare grad av ödmjukhet är att iaktta tystanden. Systrarna uppmanas att alltid vara tysta utom när de blir tillfrågade, att med glädje vara tillmötesgående och att tala med få och förnuftiga ord.²⁴⁷

Ödmjukhetens grader beskriver hur systrarna skall förvärva och bevara den sanna ödmjukheten. Utgångspunkten i ödmjukhetens grader är att frukta Gud, därefter skall de underordna sig sina överordnade, medsystrar och regeln. Denna ordning bekräftas av Nicolaus på andra ställen i predikningarna. I NR 9 förklarar Nicolaus för systrarna att de har sann ödmjukhet när de anser sig lägre än alla och ödmjukt uthärdar det som andra gör mot dem. Men det skall ske på grund av kärleken till Gud.²⁴⁸ Även Thomas av Aquino är av uppfattningen att ödmjukheten framförallt

---

²³⁹ NR 1, 74, r. 67 – 81.

²⁴⁰ NR 1, 74, r. 83 – 84. Jfr. Prior Petrus *Add.* (s. 50) och *Reg. Ben.* 7.31 – 33.

²⁴¹ NR 1, 74, r. 83 – 98.

²⁴² NR 1, 75, r. 111. Jfr. Prior Petrus *Add.* (s. 50) och *Reg. Ben.* 7.35 – 43.

²⁴³ NR 1, 75, r. 122 – 124.

²⁴⁴ NR 1, 76, r. 133 – 135. Jfr. Prior Petrus *Add.* (s. 50) och *Reg. Ben.* 7.44 – 48.

²⁴⁵ NR 1, 76, r. 140 – 142.

²⁴⁶ NR 1, 76, r. 143 – 144. Jfr. Prior Petrus *Add.* (s. 50) och *Reg. Ben.* 7.55.

²⁴⁷ NR 1, 77, r. 152 – 153. Jfr. Prior Petrus *Add.* (s. 50) och *Reg. Ben.* 7.56 – 61.

²⁴⁸ NR 9, 192, r. 98 – 100.

gäller underordning inför Gud därefter skall man underordna sig andra.²⁴⁹ Alltså, ödmjukheten börjar med att underordna sig Gud därefter skall de följa de andra graderna av ödmjukhet.

Vilka blir konsekvenserna av ödmjukheten? För det första medför den sanna ödmjukheten andra dygder. I NR 2 skriver Nicolaus att ”där den sanna ödmjukheten finns – där är kärleken, friden, endräkten och lydnaden”.²⁵⁰ Språkligt är det möjligt att förstå den sanna ödmjukheten både som ett bevis för de andra dygdena men också som ett resultat av dessa. Den sanna ödmjukheten, kärleken och lydnaden förekommer återigen tillsammans,²⁵¹ men utökas även med friden och endräkten. För det andra påverkar ödmjukhetens dygd frälsningen. I NR 9 förklarar Nicolaus att ödmjukheten är en särskild dygd eftersom den gör den jordiska människan himmelsk, den skänker människan evigt liv, den överträffar djävulen och hjälper den ödmjuka att undvika djävulens snaror och den hindrar djävulen från att behärska den ödmjukes hjärta.²⁵² Ödmjukheten medför både andra dygder men bidrar även till systrarnas frälsning.

Den sanna ödmjukheten som Nicolaus uppmanar systrarna att sträva efter regleras i *Regula Sanctissimi Salvatoris* andra kapitel.²⁵³ För att nå den sanna ödmjukheten skall de leva efter ödmjukhetens grader.

4.1.8 Sammanfattning

Dygdena beror dels av Guds ingjutande, dels är de möjliga för systrarna att öva sig i. Syftet med dygdena är att mer och mer efterlikna Kristus.

Kärlekens dygd innebär att älska Gud, därefter sin nästa. Kärleken till nästan gäller framförallt ordensfolk och för att gemenskapen skall hållas samman måste den stå på en fast grund, som är den gudomliga kärleken. De återkommande uppmaningarna att leva i endräkt menar jag beror på att det fanns mycket gräl, tvister, splittringar och ondsint tal i klostret. För att övervinna begäret att hämnas skall systrarna älska även sina fiender i enlighet med Jesu ord och efterlikna honom i hans tålamod.

---

²⁴⁹ Thomas av Aquino *Sum. Theo.* 2a2ae q. 161 a. 2 Ad 5.

²⁵⁰ NR 2, 94, r. 221 – 222: ”Ubi enim est vera humilitas, ibi caritas, pax, concordia et obedientia.”

²⁵¹ Se 4.1.4.

²⁵² NR 9, 191 f, 74 – 97.

²⁵³ Jfr. Birgitta *Reg. Salv.* 2.50. Övers. Birgitta HU (bd. IV, s. 16).

När Nicolaus talar om ödmjukhet, kyskhet och fattigdom lägger han till ett adjektiv. Systrarna uppmanas att leva i sann ödmjukhet, ren kyskhet och frivillig fattigdom, som föreskrivs i regelns andra kapitel. För att förvärva och bevara den sanna ödmjukheten skall systrarna leva enligt ödmjukhetens grader i *Additiones*. Det är på grund av ödmjukheten för Gud som systrarna skall ödmjuka sig i enlighet med övriga grader. När systrarna har den sanna ödmjukheten så finns även kärlek, endräkt, frid och lydnad. Den sanna ödmjukheten medför både andra dygder men har även frälsningsbringande förtjänster. Den rena kyskheten innefattar både kyskhet och jungfrulighet, men kyskheten i sinne och handling betonas framför den fysiska jungfruligheten. Därigenom kan även änkor uppnå den rena kyskheten. Föredömet för den rena kyskheten är de jungfrumartyrer som var glödande i kärleken till Gud och därigenom var beredda att dö för sin kyskhet. Den frivilliga fattigdomen innebär att systrarna skall leva utan personliga ägodelar och på prästernas uppmaning lämna ifrån sig saker för sitt personliga bruk eller sitt arbete.

Nicolaus betonar att lydnaden är särskilt viktig för ordensfolk men för att lydnaden skall anses förtjänstfull inför Gud skall den ske med glädje och vilja. Dock används ofta lydnaden i betydelsen offrande av egenviljan, som visades av jungfru Maria. Hon kunde därigenom följa Kristus både i livet och lidandet. Lydnaden medför både andra dygder och om systrarna har denna dygd kan de nå frälsningen.

4.2 Synder och laster

4.2.1 Allmänt

I detta avsnitt undersöker jag vilka synder och laster som Nicolaus varnar systrarna för i sina predikningar. Innan jag gör detta skall jag redogöra för en allmän definition av respektive begrepp och för läran om synden under medeltidens senare delar. Dessa aspekter jämför jag med Nicolaus uppfattning.

Synd definieras av Guinness som en ond handling mot Gud och kan delas upp i olika kategorier bland annat mellan förlåtliga synder, som inte påverkar människans slutliga mål och kan existera tillsammans med den frälsande nåden, och dödssynder, som påverkar det slutliga målet eftersom den frälsande nåden förloras.²⁵⁴ Personer som begått dödssynder kan få förlåtelse men enbart i försoningens sakrament, som därför är nödvändigt för frälsningen.²⁵⁵ Kilström skriver att under senare delen av

---

²⁵⁴ Guinness 1981, 241. Han räknar även upp flera tillstånd men dessa är inte aktuella för uppsatsen.

²⁵⁵ Guinness 1981, 242 ff och Kilström 1958, 37.

medeltiden kallades de sju huvudsynderna även för dödssynder.²⁵⁶ Så är inte fallet i Nicolaus predikningar. När Nicolaus talar om dödssynd sker det oftast i samband med överträdelser av regelns föreskrifter. Exempelvis hänvisar han till Henrik av Gent som skriver att den som inte strävar efter det som avlagts i invigningsritens löften begår en dödssynd och är inte himmelrikets barn utan helvetets barn.²⁵⁷ Sålunda avser Nicolaus med dödssynd en sådan synd som gör att systrarna går miste om frälsningen. Han benämner inte de sju huvudsynderna för dödssynder utan för synder.²⁵⁸

Laster gör att människan vanemässigt utför onda handlingar.²⁵⁹ Det är alltså fråga om ett ont livsmönster där människan gång på gång gör det onda. Skillnaden mellan laster och synder är enligt Guinness att laster inte är synder utan vanor. Synder däremot är frivilliga, onda handlingar som inte nödvändigtvis är vanemässiga.²⁶⁰ Skillnaden består alltså i att synden är enstaka onda handlingar medan lasterna är onda, vanemässiga handlingar. Guinness skriver inget om kopplingen mellan synder och laster, men det torde vara möjligt att förstå det som att synden kan om den görs upprepade gånger leda till att människan utvecklar ett liv i laster. I predikningar använder Nicolaus både last och synd för exempelvis högmodet och frosseriet. I NR 5 benämner Nicolaus högmodet som en last medan han i NR 11 kallar högmodet en synd.²⁶¹ I NR 11:s *prothema* kategoriserar han högmodet både som en last och en synd.²⁶² På samma sätt kallas frosseriet i NR 5 för en last och i NR 11 en synd.²⁶³ Jag diskuterar detta närmare under respektive synd och last.

Låt oss så gå över för att undersöka de sju huvudsynderna. Under 1200-talet fick de så kallade huvudsynderna sin slutgiltiga form. Till denna grupp räknades sju synder: högmod (*superbia*), lättja (*accidia*), otukt (*luxuria*), vrede (*ira*), frosseri (*gula*), avund (*invidia*) och girighet (*avaritia*). De sju huvudsynderna ansågs vara såsom rötter, från vilka andra synder och laster växer fram. Men det finns även en hierarki bland huvudsynderna själva. Högmodet ansågs vara alla synders moder från

---

²⁵⁶ Kilström 1958, 193.

²⁵⁷ NR 6, 152, r. 208 – 211.

²⁵⁸ NR 11, 205 f, r. 10 – 45.

²⁵⁹ Schmandt 1981, 643.

²⁶⁰ Guinness 1981, 241.

²⁶¹ NR 5, 133, r. 124 och NR 11, 208, r. 93.

²⁶² NR 11, 205, r. 12 – 13.

²⁶³ NR 5, 133, r. 128 – 129 och NR 11, 206, r. 34.

vilka de andra huvudsynderna utgick.²⁶⁴ I den för Birgitta så viktiga *Jungfruspegeln*, är högmodet roten till inte mindre än 62 laster.²⁶⁵

De sju huvudsynderna behandlades oftast i predikningar för bestämda söndagar framförallt under Quadragesima eftersom detta var kyrkoårets främsta tid för bikt. Men de sju huvudsynderna behandlas även på andra tider av kyrkoåret. Av intresse för denna uppsats är Björkvikspostillan, som lånades ut till kyrkoherden Danielus Hemmingi i Björkvik men sedan återlämnades till Vadstena kloster vid hans död. I denna handskrift finns en predikan om de sju huvudsynderna placerad mellan Kristi himmelfärdsdag och pingst.²⁶⁶ Denna iakttagelse är intressant eftersom den enda gången Nicolaus undervisar om de sju huvudsynderna tillsammans är i den predikan som hölls vid pingst.²⁶⁷ I Vadstena kloster är det möjligt att undervisningen kring pingsten särskilt handlade om de sju huvudsynderna.

Redan i fornkyrkan ansågs dygder och laster stå i strid med varandra; det förelåg en kamp dem emellan.²⁶⁸ Laster ansågs vara likt sjukdomar mot vilka man kunde insätta olika botemedel, exempelvis de sju dygderna – tro (*fides*), hopp (*spes*), kärlek (*caritas*), klokhet (*prudentia*), rättfärdighet (*iustitia*), tapperhet (*fortitudo*) och måttfullhet (*temperantia*).²⁶⁹ Kampmotivet mellan dygder och laster förekommer även i Nicolaus predikningar till systrarna men motsatsparen är annorlunda. Dels radar han upp motsatspar utan någon vidare utläggning: högmodet och ödmjukheten, egenviljan och lydnaden i NR 6²⁷⁰; ondskan och kärleken, högmodet och ödmjukheten, egenviljan och lydnaden i NR 9²⁷¹. Dels undervisar han systrarna om en enda dygd och dess motsats, vilket följs av en längre utläggning: ödmjukheten och högmodet²⁷²; lydnaden och olydnaden²⁷³; kärleken och hatet²⁷⁴ samt tålmodet och otåligheten²⁷⁵. Slutsatsen jag drar av dessa motsatspar är att de inte kan förekomma tillsammans utan

---

²⁶⁴ Kilström 1958, 35 f.

²⁶⁵ Kilström 1958, 45.

²⁶⁶ Kilström 1958, 204 f.

²⁶⁷ NR 11, 205 f, r. 10 – 45.

²⁶⁸ Kilström 1958, 283.

²⁶⁹ Kilström 1958, 39 och 41.

²⁷⁰ NR 6, 146 f, r. 47 – 49.

²⁷¹ NR 9, 194, r. 145 – 147.

²⁷² NR 2, 90, r. 127 – 128; NR 9, 199, r. 282 – 283, NR 9, 200, r. 304 – 305; NR 11, 205, r. 13 – 15, NR 11, 207, r. 70, NR 11, 212, r. 188 – 190.

²⁷³ NR 5, 136, r. 205 – 206 och r. 212 – 213; NR 9, 193, r. 106 – 108.

²⁷⁴ NR 9, 201, r. 355 – 356.

²⁷⁵ NR 9, 196, r. 205 – 206.

utesluter varandra, men det är även möjligt att se vilka dygder som besestrar lasterna och därmed är eftersträvansvärda.

I resterande del av kapitlet redogör jag för de olika synder och laster som Nicolaus nämner i sina predikningar. Jag presenterar dem i bokstavsordning och i respektive avsnitt studerar jag utmärkande drag samt vilka konsekvenser synderna och lasterna medför.

4.2.2 Avundsjuka

Utmärkande för den avundsjuke är att sörja över sin nästas framgång och godhet för att istället bli lycklig när det går illa för andra och när andra är olyckliga.²⁷⁶ Avundsjukans synd är farlig eftersom det är en varaktig synd, som växer sig starkare ju mer den underhålls. Nicolaus exemplifierar detta genom att hänvisa till hur avundsjukan dödade Abel²⁷⁷, sålde Josef²⁷⁸ och slutligen gjorde den att Kristus korsfästes, vilket visas i Matt 27:18: ”Han [Pilatus] visste att det var på grund av avundsjuka som de [folket] hade utlämnat honom [Jesus].”²⁷⁹ Bibelreferenser visar på ett konkret sätt hur avundsjukan växte under en längre tid och slutligen fick allvarliga konsekvenser.

Avundsjukan splittrar gemenskapen och endräkten. I NR 1 varnar Nicolaus de systrar som är avundsjuka på sina medsystrar när det går dem väl. Därigenom handlar de emot Kristi ord i Joh. 14:23: ”Den som inte älskar sin broder är kvar i döden.”²⁸⁰ I NR 11 beskrivs hur Jesus genom sitt liv visade på kärlek till människorna, vilket var emot avundsjukans synd. På samma sätt bör systrarna för att efterlikna Kristus älska varandra.²⁸¹

4.2.3 Brott mot fattigdomslöftet

I NR 6 refererar Nicolaus till nittonde kapitlet i *Regula Sanctissimi Salvatoris* där det står att: ”Ty liksom en gnista växer ut till en eld, så åstadkommer ägandet fördömelse.”²⁸² Två skäl anges av Nicolaus till att ägandet får allvarliga konsekvenser.

En första anledning är att ingen överordnad kan ge tillåtelse för systrarna att äga något. I NR 6 citeras Humbertus som skriver att ingen prelat, inte ens påven, kan

---

²⁷⁶ NR 9, 195, r. 157 – 160.

²⁷⁷ Jfr. 1 Mos. 4:1 – 8.

²⁷⁸ Jfr. 1 Mos. 37:1 – 28.

²⁷⁹ NR 9, 195, r. 160 – 167.

²⁸⁰ NR 1, 80, r. 257 – 262.

²⁸¹ NR 11, 206, r. 29 – 31.

²⁸² NR 6, 155, r. 270 – 271. Jfr. Birgitta *Reg. Salv.* 19.195. Övers. Birgitta HU (bd. IV, s. 29).

ge tillåtelse att ha egendom i klostret, eftersom fattigdomslöftet är så intimt förknippat med klosterregeln.²⁸³ Systrarna i Vadstena kloster lyder dessutom under abbedissan men inte heller hon kan enligt regelns nittonde kapitel ge tillåtelse till innehav av personliga ägodelar.²⁸⁴ Nicolaus förklarar, med hänvisning till Bernhard av Clairvaux, att de systrar som innehar personliga ägodelar kommer Gud neka sin egendom, som är att förbarma sig och skona. Slutsatsen är att den som har egendom är ovärdig Guds barmhärtighet.²⁸⁵

För det andra betonar Nicolaus att brott mot fattigdomslöftet även innefattar frivilligheten, som innebär att systrarna på prästernas befallningar skall lämna ifrån sig saker för personligt bruk eller arbete. Annars är systrarna fördärvets barn och ständigt i fördörelsens tillstånd som inte ens kan avhjälpas av avlösning eftersom lydnaden för prästerna inte finns där.²⁸⁶

I förhållande till de andra två grundvalarna, sann ödmjukhet och ren kyskhet, omtalas den frivilliga fattigdomen samt dess motsats brott mot fattigdomslöftet sparsamt i materialet. Lena Roos skriver att om ett fenomen är återkommande i ett material är det ett tecken på att det var ett problem.²⁸⁷ Omvänt torde slutsatsen bli att om ett problem inte nämns eller omnämns sparsamt visar det på att problemet var sällsynt. Denna utsaga behöver dock diskuteras. Rajamaa påstår att 142 av de 311 nunnor man känner till från klostret haft ståndstillhörighet.²⁸⁸ Därför torde det varit ett problem för systrarna från denna sociala bakgrund att hålla fattigdomslöftet. Dessutom visar visitationsprotokollet av Nils Hermansson från 1388 och den predikan av Magnus Unnonis som hölls 1445 att regelöverträdelser av fattigdomslöftet var ett utbrett problem.²⁸⁹ Antingen har man i början av 1500-talet i Vadstena kloster kommit till rätta med ägandet bland systrarna, vilket leder till att det inte är angeläget att undervisa om det eller också tog man lättare på fattigdomslöftet och förbisåg problemet. Det hade behövts ett större material för att kunna dra någon säker slutsats.

Trots att materialet behandlar brott mot fattigdomslöftet endast ett fåtal gånger blir konsekvenserna att systrarna går miste om frälsningen om de innehar egendom

---

²⁸³ NR 6, 155, r. 272 – 279.

²⁸⁴ Birgitta *Reg. Salv.* 19.194. Övers. Birgitta *HU* (bd. IV, s. 29).

²⁸⁵ NR 6, 155, r. 280 – 286.

²⁸⁶ NR 6, 155, r. 280 – 284.

²⁸⁷ Roos 2008, 32.

²⁸⁸ Rajamaa 1992, 101.

²⁸⁹ Berggren 2006, 141 f. Se även 2.2.3.

eller om de inte frivilligt ger upp den. Brott mot fattigdomslöftet är emot en av regelns grundvalar i kapitel två.²⁹⁰

4.2.4 Brott mot tystnadslöftet

Det fanns i klostret stränga regler för när, var och om vad systrarna fick tala. *Regula Sanctissimi Salvatoris* sjätte kapitel reglerar tystnaden. Tystnaden inleddes vid den andliga läsningens inledning på kvällen och varade fram till Vårfrumässans avslutning dagen efter. Då fick systrarna tala fram till bordsläsningen vid middagen på särskilt angivna platser. I regelns sjätte kapitel regleras dessutom vad systrarna fick tala om; det skulle vara andliga samtal samt samtal om regelns iakttagande och om sådant som var sant nödvändigt.²⁹¹ Nicolaus anknyter till denna bestämmelse och skriver att samtalen som borde vara andliga, istället präglas av meningsskiljaktigheter, förtal och fördömanden.²⁹² Denna uppmaning till systrarna utläggs i ett avsnitt som handlar om det kroppsliga högmodet, där det skadliga talet har sin rot.

På vissa platser var det aldrig tillåtet att tala. Enligt *Additiones* gäller detta i kyrkan, dormitoriet och refektoriet.²⁹³ Nicolaus följer denna uppräkningslista men utökar tillfällena då systrarna skall vara tysta till att även innefatta kören och tideböerna. Nicolaus skriver att systrarna bröt mot tystnaden på dessa platser, inte bara genom ord utan även då de använder sig av mycket snabba tecken för att genast hämnas på någon med vilken de hade en oförrätt. De mycket snabba tecknen och den omedelbara hämnden botten i otålighet enligt Nicolaus.²⁹⁴ Nicolaus förklarar inte vad de mycket snabba tecknen innebär. Däremot nämner sedvaneboken *Lucidariums* 48:e kapitel tecken som utförs på vissa tysta platser. Det står att utöver förbud mot skvaller och fåfänga ord förbjuds även lättsinniga- och förbannande tecken. Enligt klostrets första abbedissa, den saliga Katarina av Vadstena, ogillades sådana tecken mycket av Gud.²⁹⁵ Denna text ger ingen mer konkret beskrivning av tecknen, men belyser allvaret i en sådan handling.

Jag går nu över till att redogöra för konsekvenserna av brott mot tystnadslöftet. De som låter samtalen präglas av meningsskiljaktigheter, förtal och fördömanden skadar Gud mycket, iakttar inte regeln, riskerar sina själar och visar inte vördnad för

---

²⁹⁰ Jfr. Birgitta *Reg. Salv.* 2.50. Övers. Birgitta HU (bd. IV, s. 16).

²⁹¹ Birgitta *Reg. Salv.* 6.75-78. Övers. Birgitta HU (bd. IV, s. 19).

²⁹² NR 9, 199, r. 273 – 274.

²⁹³ Prior Petrus *Add.* (s. 61).

²⁹⁴ NR 9, 196, 205 – 209.

²⁹⁵ *Luc.* 48.5 – 14 (s. 104).

Gud.²⁹⁶ Som ovan visas är det sjätte kapitlet i regeln som inte följs. Där föreskrivs även att systrarna är allmänt förpliktade att följa reglerna för de tysta tiderna.²⁹⁷ Att hämnas med mycket snabba tecken på platser där tystnad skulle råda är en svår synd av två anledningar. Dels eftersom systrarna genom att hämnas på dessa platser inte är uppmärksamma, dels för att de bryter mot Kristi bud som är fred, som Nicolaus stöder på Joh. 14:27: ”Frid lämnar jag kvar åt er, min frid ger jag er.”²⁹⁸ Således skadar dessa handlingar både systrarna personligen men även endräkten i klostret.

4.2.5 Frosseri

Nicolaus beskriver frosseriet både som en last²⁹⁹ och som en synd³⁰⁰. Frosseriet innebär ett överflöd av framförallt mat och dryck.³⁰¹ Men det är inte själva ätandet och drickandet i sig som Nicolaus varnar för utan för att det är ett tecken på att systrarna inte vill leva i avhållsamhet. När Nicolaus undervisar om avhållsamheten och överflödet citerar han Augustinus som skriver: ”Elden bevaras lättare i en vas fylld med vatten än avhållsamheten i överflödet.”³⁰² Det är sålunda omöjligt att bevara avhållsamheten när systrarna lever i överflöd. Nicolaus är även av uppfattningen att frosseriet drar systrarna bort från Gud eftersom de inte både kan tjäna Gud och magen.³⁰³ Jag tolkar Nicolaus som att denna aspekt av frosseriet berör systrarnas riktning mot det jordiska istället för det slutgiltiga målet som är Gud.

Av sammanhanget i NR 11 är det möjligt att dra slutsatsen att frosseriet har sin grund i högmodet. Utläggningen om frosseriet inordnas nämligen i ett större avsnitt där Nicolaus uppmanar systrarna att inte längta efter saker de hade i världen såsom rikedom och ära, vilket i sin tur är en underavdelning till utläggningen om högmodets utmärkande drag.³⁰⁴

Frosseriet är allvarligt eftersom det hindrar systrarna från att gå framåt i dygden. Nicolaus hänvisar till en utläggning av Matteusevangeliet där det står att

---

²⁹⁶ NR 9, 199, r. 273 – 275.

²⁹⁷ Birgitta *Reg. Salv.* 6.78. Övers. Birgitta *HU* (bd. IV, s. 19).

²⁹⁸ NR 9, 196, r. 209 – 213.

²⁹⁹ NR 5, 133, r. 128 – 129.

³⁰⁰ NR 11, 206, r. 33.

³⁰¹ NR 5, 133, r. 128 och NR 11, 209, 124 – 125.

³⁰² NR 5, 133, r. 132 – 134: ”Facilius conservatus ignis in aqua in aliquo vase quam continentia cum superfluitate.”

³⁰³ NR 11, 209, r. 131 – 132.

³⁰⁴ NR 11, 209, r. 117 – 132.

frosseriet först måste övervinnas annars kämpar man förgäves mot andra laster³⁰⁵ och i NR 5 skriver Nicolaus att frosseriet föder utsvävningar som en moder föder en son³⁰⁶. Nicolaus delar denna uppfattning med Thomas av Aquino som hävdar att faran med frosseriet inte är de allvarliga straffen utan att andra synder har sin rot i frosseriet.³⁰⁷

Frosseriet definieras både som en synd och en last. Nicolaus varnar framförallt för frosseriet eftersom det är ett uttryck för att systrarna inte vill leva i avhållsamhet. Frosseriet följer det medeltida schemat över huvudsynder eftersom det dels har högmodet som rot, dels föder frosseriet andra laster och synder.³⁰⁸

4.2.6 Hat

När Nicolaus undervisar systrarna om hatet sker detta i anslutning till högmodet. Han skriver att det är på grund av hat mot de som fått Guds nåd som de högmodiga i klostret trycker ned de goda och saktmodiga. Detta påstående exemplifieras i Esaus hat mot Jakob³⁰⁹, Sauls hat mot David³¹⁰ och brödernas hat mot Josef³¹¹. Detta hat är särskilt allvarligt för klosterfolk enligt Nicolaus. Systrarna har nämligen en speciell kallelse inte bara att vara kristna utan de har mottagit en särskild nåd från Gud och skall ärva Guds Faderns välsignelse såsom Sonen Jesus Kristus. Men systrarna mister arvet, om de inte förblir i Guds son Jesus Kristus genom kärleken.³¹² Nicolaus menar alltså att systrarna har en särskild kallelse att hålla fast vid kärleken till Kristus. Hatet konkretiseras genom de gammaltestamentliga berättelserna som är avskräckande exempel för systrarna. Istället skall de efterlikna Jesus Kristus i betydelsen att leva i honom.

Hatet medför även att systrarna inte visar kärlek till nästan, vilket förklaras med en metafor. Hatet är likt ett bi som mister sin tagg efter att den stuckit och därefter kan den inte ge honung åt andra. På samma sätt skriver Nicolaus dör den andligen som blir stucken av hatets taggar eftersom denne inte kan hjälpa andra om

---

³⁰⁵ NR 11, 209, r. 126 – 128.

³⁰⁶ NR 5, 133, r. 128 – 129.

³⁰⁷ Thomas av Aquino *Sum. Theo.* 2a2ae q.148 a.4 resp. och ad 1.

³⁰⁸ Jfr. 4.2.1.

³⁰⁹ Jfr. 1 Mos. 27:41.

³¹⁰ Jfr. 1 Sam. 18:28-29.

³¹¹ Jfr. 1 Mos. 37:4.

³¹² NR 9, 197, r. 231 – 240.

inte hatet nedläggs.³¹³ Hatet omöjliggör goda handlingar mot andra eftersom det dödar det goda i människors inre liv.

Vilka blir konsekvenserna av hatet? De som hatar skriver Nicolaus förstör de goda handlingarnas förtjänster, de godas gemenskap som finns i kyrkan, förlåtelsens dygd och det eviga livet, eftersom högmodet inte är andligt.³¹⁴ Hatet har både en personlig skada men skadar även sin nästa. Slutligen mister även den som hatar det eviga livet.

4.2.7 Högmod

I NR 5 benämner Nicolaus högmodet som en last³¹⁵ och i NR 11 en synd.³¹⁶ I NR 11 kallas högmodet både för en last och en synd som gör att systrarna inte vill underordna sig.³¹⁷ Högmodet visar sig både i en vanemässig ovilja att underordna sig men det tar sig också i uttryck i enstaka, högmodiga handlingar.

Högmodet gör att människan vänder sig bort från Gud. Enligt Nicolaus snedvrider högmodet människans vanemässiga handlande och gör hennes själ instabil och vacklande. Detta beror på att högmodet gör att människan avlägsnar sig från Gud.³¹⁸ Snedvrider innebär att högmodet vänder människan bort från Gud, eftersom människan med sina handlingar inte längre tjänar det goda utan handlingarna görs av onda syften.

Högmodet gör även att systrarna vägrar att underordna sig vilket visar sig då några av systrarna vägrar att komma på befallning, disciplineras eller att låta sig tillrättavisas av sina överordnade. Detta beror på att högmodet är djävulens synd.³¹⁹ Därigenom följer systrarna varken Kristi³²⁰ eller den heliga jungfrun Margaretas exempel. Nicolaus förklarar att Margareta genom att övervinna frestelser besegrade den mest högmodige fienden, djävulen.³²¹ Alltså, de som är högmodiga vägrar att låta sig disciplineras och underordna sig eftersom det är djävulens synd.

Högmodet drabbar även systrarna andligen. Nicolaus skriver att några högmodiga systrar ser ner på syndarna i världen eller tror sig andligen befläckas av

---

³¹³ NR 9, 198, r. 244 – 248.

³¹⁴ NR 9, 198, r. 248 – 252.

³¹⁵ NR 5, 133, r. 124.

³¹⁶ NR 11, 208, r. 93.

³¹⁷ NR 11, 205, r. 12 – 13.

³¹⁸ NR 6, 147, r. 55 – 60.

³¹⁹ NR 11, 208, r. 93.

³²⁰ NR 11, 205, r. 10 – 15.

³²¹ NR 2, 90, r. 127 – 128.

deras närvaro.³²² Detta beror på att den högmodige tror sig vara rättfärdig fastän denne är en syndare.³²³ De andligt högmodiga anser sig fullkomliga och syndfria och kan därför inte vara i närheten av dem som de anser vara syndiga.

Konsekvenserna av det andliga och kroppsliga högmodet påverkar det eviga livet och dygderna. I NR 9 undervisar Nicolaus om det andliga högmodet. Han skriver att de ordensfolk som har ödmjukheten har även kärleken i motsats till de högmodiga som upphöjer sig själva på grund av Guds gåvor. Detta utvecklas i ett *exemplum*. En jungfru levde ett hängivet kristet liv i bön, vakor och kyskhet, men hon saknade kärleken och upphöjde därför sig själv på grund av Guds gåvor. Hon blev evigt fördömd på grund av hennes andliga högmod.³²⁴ Även det kroppsliga högmodet hindrar frälsningen enligt Nicolaus.³²⁵ Thomas av Aquino skriver att bortvändande från Gud och hans bud är kärnan i högmodet och anledningen till att det är en dödssynd.³²⁶ Här ges en förklaring till varför högmodet hindrar systrarnas frälsning. Högmodet har dessutom en direkt inverkan på dygderna eftersom högmodet hindrar systrarna att gå framåt i dygden.³²⁷ Nicolaus får avsluta detta avsnitt och han skriver att Gud inte accepterar de högmodiga i sin vingård och de kan inte gå från dygd till dygd.³²⁸

Högmodet beskrivs både som en last och en synd. Som vi sett på flera andra ställen i undersökningen är högmodet upphov till andra synder och laster.³²⁹ Därigenom följer högmodet i predikningarna det mönster för huvudsynderna som ovan beskrivs.³³⁰ Dessutom skriver Nicolaus att högmodet gör att systrarna inte kan gå framåt i dygden. En förklaring till att högmodet har denna inverkan på dygderna i Nicolaus predikningar är att den står emot ödmjukheten, som är alla dygders förutsättning. Som visas ovan finns motsättningen, kampen, mellan dygder och laster även i Nicolaus predikningar.³³¹ Men högmodet är också en dödssynd i den

---

³²² NR 11, 208, 98 – 106.

³²³ NR 6, 149, r. 104 – 106.

³²⁴ NR 9, 198, r. 256 – 265.

³²⁵ NR 6, 147, r. 54 och NR 9, 199, r. 275.

³²⁶ Thomas av Aquino *Sum. Theo.* 2a2ae q.162 a.6 resp.

³²⁷ NR 11, 208, r. 95 och NR 11, 211, r. 173.

³²⁸ NR 11, 208, r. 92 – 95.

³²⁹ Se 4.2.4, 4.2.5, 4.2.6, 4.2.8 och 4.2.11.

³³⁰ Se 4.2.1.

³³¹ Se 4.2.1.

bemärkelsen att den hindrar systrarna att nå den eviga saligheten. De systrar som är högmodiga handlar dessutom emot regelns andra kapitel.³³²

4.2.8 Knotande

Knotandet är ett uttryck för ovilja och används i negativ bemärkelse i Nicolaus predikningar. Knotandet har sitt ursprung i högmodet. För det första utläggs knotandet i ödmjukhetens tolv grader. Istället för att knota mot en motståndare skall systrarna ödmjuka sig och anse sig lägre än alla, men det skall ske på grund av Gud.³³³ För det andra utgör knotandet en underavdelning i de utmärkande dragen för högmodet i NR 11. Knotandet beror på att systrarna längtar efter det de hade utanför klostret i fråga om rikedom, ära, mat och dryck. Istället skall de tålmodigt acceptera de ordningar som gäller för klostret.³³⁴ Sålunda har knotandet sin rot i högmodet.

I samband med båda dessa utläggningar refererar Nicolaus till Israels folks knotande under vandrigen i öknen. I NR 1 tolkas knotandet utifrån 4 Mos. 12 och Nicolaus beskriver hur Mirjams klagande ledde till att hon blev spetälsk och förvisades utanför lägret. Detta ges en andlig tolkning av Nicolaus och förklaras genom två *auctoritates*. För det första citeras 4 Mos. 14:29 – 30 där det står: ”Alla ni som är 20 år och över och som knorrat mot mig skall inte komma in i det förlovade landet (egen översättning)”³³⁵, vilket förklaras med ett citat av Gregorius den Store som skriver: ”Ingen som knotar skall accepteras i Guds rike”³³⁶, nämligen i änglarnas skara.³³⁷ Knotandet i det första textavsnittet visar att de som knotar inte skall accepteras i Guds rike.

I NR 11 tar Nicolaus sin utgångspunkt i 2 Mos. 16 där det är Israels folk som knotar mot Mose och Aron. Mose svarar dem att det inte är mot honom de knotar utan mot Gud, konsekvenser blir enligt Nicolaus att inte är Mose som skadas utan Gud.³³⁸ Allvaret i denna synd som Israels folk begick förklaras genom ett citat av Wilhemmus i NR 1 som skriver att ingen annan synd skadade Herren så mycket som knotandet.³³⁹ Knotandet mot de överordnade är att klaga på Gud.

---

³³² Jfr. Birgitta *Reg. Salv.* 2.50. Övers. Birgitta HU (bd. IV, s. 16).

³³³ NR 1, 75 f, r. 122 – 125.

³³⁴ NR 11, 209 ff, r. 117 – 166.

³³⁵ NR 1, 75, 118 – 120: ”Omnes qui numerati estis a XX annis et supra et murmuratis contra me non intrabitis in terram promissionis.”

³³⁶ NR 1, 75, r. 120 – 121: ”In regnum caelorum nemo qui murmurat accipitur.”

³³⁷ NR 1, 75, r. 113 – 122.

³³⁸ NR 11, 210, r. 153 – 158.

³³⁹ NR 1, 75, r. 116 – 118.

Därigenom förstås att knotandet är en allvarlig synd som har sin rot i högmodet i Nicolaus predikningar. Vid båda tillfällena refererar Nicolaus till Israels folks knotande i öknen.

4.2.9 Okyskhet

Jungfruligheten och kyskheten innefattas i den rena kyskheten. I NR 1 ger Nicolaus två exempel på handlingar emot denna. För det första förklarar Nicolaus att många är kyska utan att vara jungfrur. Det är de som tidigare levt i äktenskap eller på annat sätt förlorat sin jungfrudom. De skall därefter leva kyskt och göra bot.³⁴⁰ Andra är jungfrur utan att vara kyska. Till denna grupp räknas dem som visserligen aldrig haft samlag med någon man men accepterar smekningar, kramar och kyssar. En sådan jungfrulighet räknas enligt *Additiones* inte inför Gud utan måste ställas till rätta genom sann bot.³⁴¹ Av detta är det möjligt att dra slutsatsen att Nicolaus lägger en starkare betoning på kyskheten i leverne och sinnelag, medan den fysiska jungfruligheten anses mindre viktig. Änkor upptogs i klostret, som levt i äktenskap vilket bekräftar denna tolkning.³⁴²

Två andra laster är emot den rena kyskheten. Den första lasten är de som återkommande har långa samtal med män. Nicolaus citerar Hieronymus som skriver att en jungfru och en man kan liknas vid agnar och eld, djävulen tvekar inte att blåsa liv i det.³⁴³ De långa samtalen är ett brott mot regeln, men vad Nicolaus menar i detta sammanhang är att detta vanemässiga beteende riskerar att övergå till något allvarligare och det är denna konsekvens han varnar för. Den andra lasten som kan kopplas till okyskheten är försvagad kärlek till Gud. Denna last innebär att kyskheten inte sker i kärlek till och på grund av Gud, vilket innebär att Gud inte behagas av kyskheten.³⁴⁴

Nicolaus förklaringar av okyskheten visar på vilka olika sätt systrarna bryter mot kravet på ren kyskheten i regelns andra kapitel.³⁴⁵

4.2.10 Olydnad

Olydnaden är alla synders och lasters ursprung. Nicolaus argumenterar för att olydnaden mot Gud är orsaken till att Adam och Eva kastades ut från paradiset.³⁴⁶

---

³⁴⁰ NR 1, 77, r. 172 – 175.

³⁴¹ NR 1, 77, r. 175 – 179. Jfr. Prior Petrus *Add.* (s. 51).

³⁴² Se 4.1.3.

³⁴³ NR 5, 133, r. 141 – 143.

³⁴⁴ NR 5, 134, r. 148 – 152.

³⁴⁵ Jfr. Birgitta *Reg. Salv.* 2.50. Övers. Birgitta HU (bd. IV, s. 16).

Därigenom kom synden in i världen och därför är olydnaden roten till alla synder.³⁴⁷ Däremot hävdar Thomas av Aquino att högmodet var de första människornas synd och högmodet drev dem till olydnad.³⁴⁸ Vid en första anblick ter det sig som att Nicolaus och Thomas av Aquinos uppfattning skiljer sig åt. Nicolaus nämner aldrig högmodet i anslutning till textavsnitten om syndafallet. Dock menar Nicolaus att högmodet innebär en ovilja att underordna sig Gud eller hans bud.³⁴⁹ Huruvida Nicolaus är av samma uppfattning är svårt att dra någon slutsats om eftersom det inte är helt klart vilken synd som ger upphov till vilken av högmodet och olydnaden.

Olydnaden leder till evigt straff. I NR 6 förklarar Nicolaus olydnaden är en dödssynd.³⁵⁰ Vilket bekräftas av hans egen uttolkning av ett *exemplum* om lydnaden i NR 9 där Nicolaus påpekar att om inte systrarna lyder Gud och regeln, kommer de stiga ner till den eviga elden.³⁵¹

Olydnaden för med sig andra synder och laster, trots att det inte är en huvudsynd enligt den medeltida uppfattningen som presenteras av Kilström.³⁵² Här skiljer sig Nicolaus från den medeltida uppfattningen. Dessutom är olydnaden en dödssynd i betydelsen att systrarna går miste om frälsningen när de inte lyder Gud, prästerna eller regeln.

4.2.11 Sysslöshet

Termen sysslöshet (*otium*) har en dubbel betydelse, dels kan ordet användas positivt om vila eller ledighet, dels i en negativ bemärkelse med betydelsen sysslöshet. Det är lasten sysslöshet³⁵³, alltså den negativa bemärkelsen, jag undersöker i detta avsnitt.

Det är farligt att vara sysslös eftersom människan frestas särskilt i detta tillstånd. I NR 11 undervisar Nicolaus systrarna om sysslösheten i en underavdelning till högmodet. Högmodet visar sig hos några systrar då de skryter över sina egna eller sina föräldrars rikedomar samt den hemgift de gav till klostret vid

---

³⁴⁶ NR 5, 136, r. 209 – 210 och NR 9, 193, r. 106 – 107.

³⁴⁷ NR 5, 136, r. 205 – 211.

³⁴⁸ Thomas av Aquino *Sum. Theo.* 2a2ae q.105 a.2 ad.3.

³⁴⁹ Se 4.2.7.

³⁵⁰ NR 6, 152, r. 205 – 211

³⁵¹ NR 9, 193, r. 119 – 121.

³⁵² Jfr. 4.2.1.

³⁵³ NR 5, 133, r. 135.

inträdet. Dessa personer angriper djävulen andligen.³⁵⁴ Uppenbarligen finns de systrar i klostret som inte vill arbeta på grund av deras sociala bakgrund utan vill istället leva såsom de gjorde innan de inträdde i klostret. Det är dessa personer som särskilt hotas av sysslolöshetens last. Faran med sysslolösheten framhåller Nicolaus genom ett citat från Bernard som skriver att alla frestelsers och onda tankars början är sysslolösheten.³⁵⁵ Särskilt gäller detta kvinnor enligt Nicolaus eftersom Eva på grund av sysslolöshet blev frestad och föll i paradiset.³⁵⁶

Sysslolösheten övervinns med hjälp av arbete. Nicolaus citerar Hieronymus som skriver att Guds tjänare skall arbeta så att djävulen alltid finner en människa upptagen med arbete.³⁵⁷ Nicolaus stöder sig även på ett citat från *Regula Sanctissimi Salvatoris* 23:e kapitel där det står att ”systrarna inte bör vara sysslolösa etc”.³⁵⁸ Trots Nicolaus betoning av att systrarna bör arbeta för att besegra denna last skriver han aldrig vad det är för typ av arbete som avses. Jag använder mig av den andra hermeneutiska cirkeln för att besvara frågan. I regelns 23:e kapitel står det att systrarna bör arbeta med händerna.³⁵⁹ I systrarnas sedvanebok *Lucidarium* förklaras att arbetet med händerna innebär att systrarna skall utföra det arbete som de är bäst lämpade för, exempelvis skall den skriva som har den förmågan och den som kan sy skall laga kläder.³⁶⁰ Åter till regelns 23:e kapitel som även beskriver syftet med händernas arbete. Det skall ske till Guds ära eftersom på samma sätt som systrarna tjänar Gud med munnen skall de också tjäna honom med sina övriga lemmar. Föredömet i arbetet är Jesus och apostlarna; Jesus arbetade då han undervisade och led och apostlarna tjänade Gud med hela sin kropp, vilket även gjorde dem mer lämpade för det andliga arbetet.³⁶¹ Det går sålunda inte enligt regeln att särskilja det kroppsliga arbetet från den andliga utvecklingen. Anden och kroppen, den inre och yttre, samspelar.

Sysslolösheten är allvarlig eftersom denna last gör att andra onda tankar och frestelser uppstår. Därför är det konsekvenserna av sysslolösheten som är det farliga. Sysslolösheten besegras med händernas arbete.

---

³⁵⁴ NR 11, 211, r. 167 – 173.

³⁵⁵ NR 5, 133, r. 135 – 137 och NR 11, 211, r. 179 – 180.

³⁵⁶ NR 11, 211, r. 175 – 178.

³⁵⁷ NR 11, 211, r. 173 – 175.

³⁵⁸ NR 5, 133, r. 139 – 140. Jfr. Birgitta *Reg. Salv.* 23.233-237. Övers. Birgitta *HU* (bd. IV, s. 33).

³⁵⁹ Birgitta *Reg. Salv.* 23.235. Övers. Birgitta *HU* (bd. IV, s. 33).

³⁶⁰ *Luc.* 22.15 – 20 (s. 80 f).

³⁶¹ Birgitta *Reg. Salv.* 23.236-237. Övers. Birgitta *HU* (bd. IV, s. 33).

4.2.12 Vrede

Vreden drabbar medsystrarna och förknippas med hämndbegäret. Vrede har som mål att skada andra³⁶² och förknippas i de flesta fall med hämnd i predikningarna. Nicolaus uppmanar systrarna att aldrig hämnas även om de har blivit utsatta för förolämpningar, förtal eller annan skada.³⁶³ Istället skall de lämna domen till Gud eller prästerna³⁶⁴ och ta Jesus som föredöme som med stort tålamod uthärdade lidandet och bad för sina fiender.³⁶⁵ Eftersom Jesus trots att han utsattes för förtal och annan skada inte hämnades eller visade vrede mot sina förföljare, skall inte heller systrarna göra detta.

När systrarna på grund av vrede hämnas på sina motståndare är det ett brott mot Jesu ord i Matt 5:44: ”Älska era fiender, välsigna dem som hatar er och be för era förföljare.”³⁶⁶ I inledningen av samma stycke skriver Nicolaus att om du vill frälsas skall du förlåta din ovän och inte hämnas.³⁶⁷ Det är alltså en dödssynd som systrarna begår när de hämnas och inte förlåter. Vidgar vi så undersökningen till den tredje hermeneutiska cirkeln skriver Thomas av Aquino att om vreden skadar kärleken, antingen till Gud eller till sin nästa, är den att betrakta som en dödssynd.³⁶⁸ Vreden strider sålunda mot Kristi bud om kärleken och står emot endräkten, därför är det en dödssynd.

Vreden och hämnden förekommer tillsammans. Vreden är en av huvudsynderna³⁶⁹ och enligt min förståelse av Nicolaus menar han att vreden ger upphov till hämnden och hämnden blir därigenom ett uttryck för vreden. Om systrarna på grund av vrede hämnas efterliknar de inte Kristus i hans exempel eller ord och begår därmed en dödssynd i bemärkelsen att de inte kan frälsas.

4.2.13 Sammanfattning

I Nicolaus predikningar ger högmodet upphov till andra synder och laster: frosseri, hat, knotande, sysslolösheten och talet som är ett brott mot tystnadslöftet. Högmodet i predikningarna följer den medeltida uppfattningen där högmodet ger upphov till både

---

³⁶² NR 9, 194, r. 147 – 148.

³⁶³ NR 5, 81, r. 269 – 270, NR 9, 195, r. 172 – 174 och NR 11, 206, r. 38 – 40.

³⁶⁴ NR 5, 81, r. 270 – 271.

³⁶⁵ NR 9, 195, r. 181 – 186 och NR 11, 206, r. 36 – 38.

³⁶⁶ NR 9, 196, r. 187 – 189: ”Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos et orate pro persequentibus vos etc.”

³⁶⁷ NR 9, 195, r. 174.

³⁶⁸ Thomas av Aquino *Sum. Theo.* 2a2ae q.158 a.3 resp.

³⁶⁹ Se 4.2.1.

andra huvudsynder men även andra synder och laster. Högmodet drabbar systrarna både andligen, de upphöjer sig över andra i andlighet, och kroppsligen, de upphöjer sig på grund av materiella tillgångar. Högmodet är en dödssynd som gör att systrarna mister det eviga livet.

Systrarna handlar emot den rena kyskheten när de inte bevarar kyskheten i sinnet och handlingarna. Även de laster som innebär för långa samtal med män och en kyskhet utan kärlek är emot den rena kyskheten.

Den frivilliga fattigdomen utläggs i liten utsträckning i materialet, antingen hade man kommit till rätta med ägandet eller också tog man lättare på detta löfte under början av 1500-talet. Dock varnar Nicolaus för ägandet med skarpa ordalag då han skriver att inget ägande kan tillåtas, inte ens av påven. Den frivilliga fattigdomen utmärks av de systrar som inte lämnar ifrån sig saker för sitt personliga bruk eller för arbete. Dessa är i fördörelsens tillstånd på grund av olydnaden.

Frosseriet är allvarligt eftersom det föder andra synder. Sysslolösheten föder inte andra synder och laster, utan är upphov till onda tankar och frestelser. Det är snarare konsekvenserna av frosseriet och sysslolösheten som betonas, än att de skulle vara skadliga själva. Däremot måste systrarna övervinna även dessa för att de skall kunna gå framåt i dygden och inte utveckla ett liv i laster.

Återkommande varningar görs för de synder och laster som hotar endräkten i klostret. De synder och laster som Nicolaus nämner särskilt är avundsjukan, hatet, knotandet och vreden som uttrycks i hämndbegär.

5. Motiv för upprätthållandet av idealet

I denna del tar jag min utgångspunkt i ovanstående redogörelse av dygdernas och syndernas konsekvenser. Det är möjligt att uppfatta olika förebilder för idealet som Nicolaus använder för att förklara och motivera vad det innebär att vara nunna i Vadstena kloster. Jag menar dessutom utifrån ovanstående undersökning att allvarligare synder strider mot Kristi bud, regelns föreskrifter och löftena som avlagts vid klosterinträdet. I detta avsnitt undersöker jag varför olika synder och dygder får de konsekvenser som visas ovan.

5.1 Förebilder

5.1.1 Brudmystiken

Brudmystik avser föreningen mellan Kristi brud och brudgummen Kristus. Enligt Bugge används begreppet Kristi brud redan av Tertullianus på 300-talet och Ambrosius kallar denna förening äktenskap med Gud.³⁷⁰ Brudtanken är framträdande i den medeltida mystiken, så även för Birgitta. Därför påverkade den även spiritualiteten i Vadstena kloster.³⁷¹ Enligt Westman är brudtanken den bild som Birgitta framförallt använder för att uttrycka sin exklusiva ställning till Herren.³⁷² Låt oss gå över för att se vad Nicolaus skriver om brudmystiken och vilka dygder som förknippas med kallelsen till Kristi brud.

Hela NR 5 ägnas åt brudtanken som utgår från *thema*: ”Se brudgummen kommer; kom ut och möt honom.”³⁷³ Efter att i *prothemat* fokuserat på Kristi ankomst i köttet övergår Nicolaus till att undervisa systrarna hur själen bör vara beskaffad för att rätt kunna ta emot Kristus. Predikan är uppdelad i tre delar som beskriver hur systrarnas själar skall vara beskaffade: för det första skall de vara rätt förberedda, för det andra skall de glöda av längtan efter Kristus och för det tredje skall de älska Kristus.³⁷⁴ Mycket av det som står i NR 5 har redan tagits upp på andra ställen i uppsatsen och jag skall här främst förklara det som ännu inte behandlas i andra delar av uppsatsen.

---

³⁷⁰ Bugge 1975, 59. Ambrosius verk *De Virginitibus* har jag inte haft möjlighet att få tag på varför hänvisningen görs till Bugge.

³⁷¹ Härdelin 1998a, 353. Denna artikel behandlar brudmystiken i några predikningar av Vadstenapredikanter om bröllopet i Kana.

³⁷² Westman 1911, 116 – 129.

³⁷³ Jfr. Matt. 25:6.

³⁷⁴ NR 5, 129, r. 5 – 47.

När Nicolaus lägger ut den första huvuddelen blir jämförelsen med äktenskapet som tydligast. Nicolaus skriver att den hängivna bruden bör visa på en kysk kvinnas sätt, som när hon hör att brudgummen kommer går in i kammaren, betraktar sig i spegeln, tvättar bort fläckar och tar på sig klädnader.³⁷⁵ Var och en av dessa får sedan en andlig uttolkning. Att gå in i kammaren innebär att se sin egen synd och inte andras.³⁷⁶ Spegeln i vilken själen skall betraktas är Bibeln och regeln, alltså *Regula Sanctissimi Salvatoris*. Dessa båda är biktspeglar som särskilt ordensfolk skall spegla sig i.³⁷⁷ Men det räcker inte att se sin synd och ha en stor kunskap om Bibeln och regeln, som enligt Nicolaus är fallet med många systrar i klostret, utan systrarna måste även gå till rätta med synden och renas från den i försoningens sakrament.³⁷⁸ Den fjärde underavdelningen fokuserar inte på synden utan på dygderna, som är de klädnader vilka själen skall iklädas och särskilt framhålls dygderna renhet (*puritas*) och kärlek (*caritas*). Nicolaus tolkar dessa dygder med hjälp av Höga visan 5:10: ”Min älskade är vit och röd (egen översättning).”³⁷⁹ Den vita färgen betecknar renhet och den röda färgen kännetecknar kärleken. Kärleken har färgats röd av Kristi lidandes blod och vid minnet av hans lidandes blod (*memoria passionis*) vävs kärlekens klädnad samman. Bruden skall ikläda sig samma klädnad som brudgummen som ett tecken på enhet och kärlek.³⁸⁰ Men för att kunna lida med Kristus så måste systrarna lämna egenviljan för att göra Kristi vilja, likt jungfru Maria.³⁸¹

Längre fram i samma predikan ges den mest utförliga beskrivningen om hur systrarnas själar skall vara beskaffade för att motta Kristus i själen. Den finns i utläggningen som Nicolaus hämtar från verket *Phisologus*. Detta verk förklarar hur man kan fånga skogselefanten³⁸², som är svårfångad på grund av sin storlek och sitt mod. Men det finns ett sätt att fånga den på, nämligen med hjälp av oskyldiga jungfrur. När skogselefanten hör jungfrurnas vackra sång, kommer den till dem,

³⁷⁵ NR 5, 129, r. 38 – 41.

³⁷⁶ NR 5, 129 f, r. 42 – 49.

³⁷⁷ NR 5, 130 f, r. 50 – 82.

³⁷⁸ NR 5, 131, r. 82 – 95.

³⁷⁹ NR 5, 132, r. 110 – 111: ”Dilectus meus candidus et rubicundus.”

³⁸⁰ NR 5, 132, r. 107 – 114.

³⁸¹ NR 5, 135 ff, r. 196 – 250. Jfr. *Birgitta Rev. Lib I*. 20.1 – 4.

³⁸² Den legend som Nicolaus hänvisar till i *Phisologus* handlar om enhörningen (*Phisologus*. (s.51)), men tolkas av Nicolaus som skogselefant. Dock hävdar Acho Iohannis i en julpredikan att enhörningen är detsamma som noshörningen (*rhinoceros*) (Borgehammar 1989, 290). Traderingen av denna berättelse är inte klarlagd.

slickar deras händer och somnar genast. Därefter kan skogselefanten fångas av jungfrurna. Skogselefanten tolkas av Nicolaus som Jesus Kristus själv.³⁸³ Fem jämförelser görs till de oskyldiga jungfrurna vilka systrarna skall följa om de vill inbjuda Kristus till sin själ. För det första bör systrarnas själar liksom de oskyldiga jungfrurna vara glödande i gudomlig kärlek och fuktiga genom hängivenhet.³⁸⁴ För det andra skall systrarna efterlikna de heliga jungfrurna i deras kropps utformning. Såsom jungfrurna är mycket spåda, slanka och vackra så skall systrarnas hängivna själar vara slanka av måttlig avhållsamhet, böjliga av lydnaden och vackra av hjärtats renhet. Enligt Nicolaus är det en fullkomlig lydnad för Guds vilja.³⁸⁵ För det tredje är jungfrurna till sinnelaget blygsamma, försiktiga och glada. Systrarnas själar skall på samma sätt vara blygsamma på grund av lasterna, försiktiga på grund av straffen och glada i tillmötesgåendet, vilket är i lovsången till Kristus.³⁸⁶ För det fjärde är jungfrurna i gemenskap med andra personer disciplinerade i sederna, tysta i samtalen och klädda i bedårande kläder. Systrarna skall i likhet med jungfrurna vara disciplinerade i sederna och stillsamma när de utsätts för onda ord.³⁸⁷ Av sammanhanget att döma är det mångordigheten och det högljudda talet som systrarna bör undvika. För det femte kännetecknar namnet att de är ringa, ärbara och rena. Så bör systrarna vara ringa genom ödmjukheten eller ringa i sitt anseende och ärbara genom renheten.³⁸⁸

Alltså skall systrarnas själar såsom jungfrurna vara glödande kärlek till Gud, hängivna, måttliga i avhållsamheten, lydiga, rena i hjärtat, blygsamma på grund av lasterna, försiktiga på grund av straffen, tillmötesgående i lovsången till Kristus, disciplinerade i sederna, stillsamma när de utsattes för onda ord, ödmjuka och ärbara genom renheten.

I utläggningen om skogselefanten i verket *Phisologus* finns ytterligare tre underavdelningar. I andra underavdelningen betonar Nicolaus att det inte är tillräckligt att vara jungfru utan Kristi brud måste även rena sig från synderna för att undvika omsorg om det jordiska, som hindrar systrarna från att gå framåt i dygden.³⁸⁹

---

³⁸³ NR 5, 138, r. 265 – 276. Jfr. *Phisologus*. (s. 51).

³⁸⁴ NR 5, 138 f, r. 279 – 282.

³⁸⁵ NR 5, 139, r. 291 – 296.

³⁸⁶ NR 5, 139, r. 301 – 306.

³⁸⁷ NR 5, 140, r. 320 – 323.

³⁸⁸ NR 5, 140, r. 326 – 331.

³⁸⁹ NR 5, 140, r. 332 – 335.

I den fjärde underavdelningen uppmanar Nicolaus systrarna att sjunga med hjärtats glädje och sången skall präglas av tron, hoppet och kärleken eftersom tron bjuder in Kristus till själen, hoppet förbereder kammaren och kärleken håller honom kvar.³⁹⁰ Sålunda betonar Nicolaus att hjärtat bör prydas med renhet och de tre teologiska dygderna.

Några av dygderna är återkommande i hela predikan och dessa skall jag särskilt diskutera nedan. Därefter tar jag hjälp av den andra hermeneutiska cirkeln för att placera in dem i den större birgittinska kontexten.

Renheten är nödvändig för att vara en Kristi brud. Nicolaus använder termerna *pura* och *munditia*. Den förstnämnda termen betyder kysk och visar på den sexuella renheten. *Munditia* betyder moralisk renhet och handlar om renhet från synden. Även avhållsamhet (*abstinentia*) används av Nicolaus men detta avser överflöd av olika ting. En Kristi brud skall således vara obefläckad sexuellt men även ren i fråga om synder och laster för att kunna mottaga Kristus i själen.

Den glödande kärleken till Gud som var utmärkande för jungfrumartyrerna³⁹¹ skall även visas av Kristi brud. Minnet av Kristi lidande väver samman kärlekens klädnad och det är denna dygd som håller Kristus kvar i själen. Sålunda visas att jungfrurna med glödande kärlek skall hålla fast vid sin brudgum Kristus även i lidandet.

En Kristi brud skall även vara stillsam när hon utsätts för onda ord. Då efterliknar hon Jesus som på korset visade stort tålamod mot sina förföljare utan att hämnas. Men även jungfru Maria är förebild i talet för Kristi brudar. När de talar bör det ske med få, förnuftiga och nyttiga ord eftersom Nicolaus påstår att jungfru Maria endast talar vid sju tillfällen i evangelierna.³⁹² Ordspråksboken 21:23 används som *auctoritas* för att förklara varför de skall tala med få, förnuftiga och nyttiga ord: ”Den som skyddar sin mun och sitt tal skyddar också sin själ (egen översättning).”³⁹³ Dessutom är talet med få ord ett uttryck för den sanna ödmjukheten.³⁹⁴

Dygderna kärlek, lydnad, ödmjukhet och renhet finns även i invigningsriten och *Extravaganterna*. Låt oss så titta på den andra hermeneutiska cirkeln för att se vad som sägs om dessa dygder där för att sedan jämföra med Nicolaus.

---

³⁹⁰ NR 5, 143, r. 401 – 412.

³⁹¹ Se 4.1.3.

³⁹² NR 2, 94, r. 226 – 229.

³⁹³ NR 2, 94, r. 228 – 229: ”Qui custodit os suum et linguam suam custodit animam suam.”

³⁹⁴ Se 4.1.7.

Brudtanken är det mest centrala temat i nunneinvigningsriten enligt Härdelin och det finns en stark betoning på det mystiska bröllopet mellan bruden och brudgummen.³⁹⁵ I Vadstena klostrets invigningsrit benämns den syster som skall invigas för Kristi brud, exempelvis i bönen över den ring som biskopen skall sätta på den inträdande systemens finger: ”Jag inviger dig till Guds brud och till hans eviga egendom, i Faderns och Sonens och den Helige Andes namn.”³⁹⁶

Efter denna korta motivering till varför invigningsriten är central för brudtanken redogör jag för de dygder som är utmärkande.

Systrarna uppmanas att följa Jesu tålmod och fattigdom samt jungfru Marias ödmjukhet och kyskheter.³⁹⁷ Tålmodet och fattigdomen innebär enligt Härdelin att systrarna skall betänka och efterlikna Kristi lidande. Om jungfru Marias ödmjukhet skriver Härdelin: ”Ödmjukhet efter Marias förebild består i utplånandet av egenviljan, i underordnandet under Brudgummens vilja.”³⁹⁸

Bönerna över de olika klädesplaggen, vilka nunnan skall ikläda sig, innehåller också några av de särdrag som en Kristi brud skall uppvisa. I bönen över ordenskjorteln ber biskopen att systrarna skall få sann botfärdighet och fullkomlig ånger.³⁹⁹ I bönen över träknappen som håller samman systrarnas mantel står det:

Vår Herre Jesus Kristus, som för den övermåttan stora kärlek, varmed han älskade oss, blev fäst på korsets trä och dömd till den bittraste död, må genomstinga din själ med minnet av sitt lidande (*memoria passionis suae*), så att din kärlek må brinna för Gud allena (*caritas tua ad solum Deum ferveat*).⁴⁰⁰

Vid en jämförelse mellan invigningsritens dygder som krävs för en Kristi brud och Nicolaus uppfattning finns flera likheter. Tålmodet är Kristi tålmod; lydnadens exempel är jungfru Maria som offrade sin egenvilja för att göra Kristi vilja; renheten från synden; kopplingen mellan minnet av Kristi lidande och den brinnande kärleken.

I *Extravaganeternas* sjuttonde kapitel utläggs brudtanken. Där står det att de som vill vara eller bli Guds brudar bör mer göra Guds vilja än att förverkliga sin egen.

---

³⁹⁵ Härdelin 1998c, 205 ff.

³⁹⁶ Birgitta *Reg. Salv.* 11.117. Övers. Birgitta *HU* (bd. IV, s. 22).

³⁹⁷ Birgitta *Reg. Salv.* 10.107. Övers. Birgitta *HU* (bd. IV, s. 22).

³⁹⁸ Härdelin 1998c, 343.

³⁹⁹ Birgitta *Reg. Salv.* 11.120 – 121. Övers. Birgitta *HU* (bd. IV, s. 23).

⁴⁰⁰ Birgitta *Reg. Salv.* 11.128 – 130. Övers. Birgitta *HU* (bd. IV, s. 23).

Att ikläda sig bröllopskruden tolkas andligt och betyder att ikläda sig ödmjukhet, tålmod och lydnad. De har vigts åt sin brudgum när de lovar att hålla regeln och sina klosterlöften vilket leder dem till brudgemaket. I samband med löftenas avläggande börjar bröllopsdagen och slutar när själen lämnar kroppen.⁴⁰¹ I *Extravaganterna* beskrivs dygderna ödmjukhet, tålmod och offrandet av egenviljan som utmärkande drag för en Kristi brud. Dessa dygder framhåller även Nicolaus för att systrarna skall kunna ta emot Kristus i sina själar.

Sålunda är det möjligt att dra slutsatsen att samma dygder och goda leverne som Nicolaus framhåller för en Kristi brud, finns i både invigningsriten och i *Extravaganterna*. Dygderna är inte bara nödvändiga för att göra gott mot sin nästa eller för frälsningen utan krävs även för att mottaga Kristus i själen och förenas med honom.

5.1.2 Det andliga martyriet

Enligt Härdelin har klosterfolk har en särskild kallelse att efterlikna den lidande Kristus genom att lämna egenviljan för att istället lida och dö med honom.⁴⁰² Kristus är förebilden för martyriet. Men hur skulle systrarna i Vadstena kloster kunna efterlikna Kristus i hans lidande och död när de inte kunde dö för sin tro såsom de första martyrerna? Nicolaus framhåller att någon kan vara martyr utan svärdet⁴⁰³ och därigenom bli en andlig martyr.⁴⁰⁴ Därför kan systrarna dela Kristi lidande och död på andra sätt än att dö rent bokstavligt. Nicolaus framhåller fem dygder eller handlingar genom vilka systrarna uppnår detta martyrium.

Tålmodet kan göra någon till en andlig martyr. Denna tanke beläggs av Gregorius den Store som skriver: ”Vi kan vara martyrer utan svärd eller eld, om vi sant bevarar tålmodet i själen.”⁴⁰⁵ Nicolaus menar att eftersom tålmodets martyrer får lida 20, 30 eller 40 år är tålmodet större än tecken och mirakler.⁴⁰⁶ Som ovan visas avser Nicolaus tålmod i lidandet som Jesus visade hängandes på korset. Nicolaus poängterar att systrarna inte skall hämnas när de utsätts för förtal, ondsint tal

---

⁴⁰¹ Birgitta *Rev. Extr.* 17.1 – 7. . Övers. Birgitta *HU* (bd. IV, s. 124).

⁴⁰² Härdelin 1993, 83.

⁴⁰³ NR 2, 92, r. 190 och NR 9, 197, r. 224.

⁴⁰⁴ NR 1, 75, r. 125. Härdelin kallar det ett andligt, vitt martyrium (Härdelin 1993, 83) och Rajamaa benämner det ett oblodigt martyrium (Rajamaa 1992, 186).

⁴⁰⁵ NR 2, 93, r. 191 – 192 och NR 9, 197, r. 224 – 225: ”Sine ferro et flammis martires esse possumus, si patientiam veraciter in anima conservamus.”

⁴⁰⁶ NR 9, 197, r. 225 – 228.

eller annat som skadar dem,⁴⁰⁷ utan istället skall de älska sina ovänner. Detta är det andra sättet att bli andlig martyr på och beläggs med Jesu ord i Matt. 5:44 – 45.⁴⁰⁸ Den tredje handlingen som kan göra systrarna till andliga martyrer är att inte knota mot sin motståndare utan ödmjuka sig och anse sig själv ringare än andra.⁴⁰⁹ Det fjärde sättet att bli andlig martyr på är att visa medlidande med de nödställda. Men medlidandet som systrarna bör visa andra, är inte av omsorg för deras jordiska tillvaro, utan de bör känna smärta över de syndiga själarna och be för dem med uppriktiga böner.⁴¹⁰ Det femte sättet att bli andlig martyr på är att bevara kyskheten från ungdom. Unga, kyska personer får uthärda större attacker i sin ungdom.⁴¹¹

Kvinnor är återkommande förebilder för det detta martyrium. Jungfru Maria anses vara en martyr eftersom hon stod vid korsets fot och visade medlidande med Kristus.⁴¹² Likaså är den heliga Birgitta och den saliga Katarina av Vadstena andliga martyrer; den heliga Birgitta eftersom hon avstod allt jordiskt och den saliga Katarina av Vadstena för att hon bad om fördragsamhet för sina nödställda motståndare.⁴¹³ Dessa andliga martyrer är intressanta dels eftersom de är kvinnor, dels eftersom den heliga Birgitta och den saliga Katarina av Vadstena hade liknande social bakgrund som systrarna.

Systrarna skall för att uppnå det andliga martyriet ha tålmod, kärlek till nästan, ödmjukhet, medlidande med de syndiga människorna och kyskheter. Därigenom kan de övervinna knotandet, vreden som uttrycks i hämnden och okyskheter. Samtliga dygder eller handlingar, utan kyskheter, har sin förebild i Kristus som är martyriets förebild. Men systrarna skall även efterlikna de kvinnor som gått före i det andliga martyriet.

5.1.3 Änglalikheter

Vad är det för egenskaper och handlande som gör änglarna till förebilder för systrarna? I NR 6 framhåller Nicolaus fyra egenskaper hos änglarna som systrarna skall efterlikna för att redan i klostret leva det himmelska livet. Låt oss gå igenom var och en av dessa.

---

⁴⁰⁷ Se 4.1.6.

⁴⁰⁸ NR 2, 93, r. 206 – 208.

⁴⁰⁹ NR 1, 75, r. 122 – 125.

⁴¹⁰ NR 2, 93, r. 201 – 205.

⁴¹¹ NR 2, 93 f, r. 209 – 211.

⁴¹² NR 2, 93, r. 201 – 202.

⁴¹³ NR 1, 75 f, s. 127 – 132.

För det första lever änglarna i endräkt och kärlek, på samma sätt bör systrarna vara enade och endräktiga i Gud.⁴¹⁴

För det andra ges änglarna föda som består i gudomlig ljuvlighet och på samma sätt föds systrarna kroppsligen i klostret av Gud genom allmosor.⁴¹⁵

För det tredje jämförs systrarna med änglarna i fråga om kyskheten eftersom den enligt Nicolaus inte är mänsklig utan änglalik.⁴¹⁶ Med hänvisning till Ambrosius tillägger han även att: ”Jungfrunas seger är större än änglarnas, eftersom ängarna lever utan köttet och jungfrurna triumferar i köttet.”⁴¹⁷ Bugge skriver att jungfrunas seger är större än änglarnas eftersom de besestrar köttet medan änglarna är skapade utan köttet och behöver inte övervinna detta hinder. Denna uppfattning argumenterade redan Johannes Chrysostomos för i sitt verk *De virginitate*. Jean Leclercq framhåller i boken *The Life of Perfection* att den fullkomliga kyskheten är utmärkande för änglarna. Traditionen har alltid framhållit att denna dygd exemplifieras av änglarna, vilka också hjälper till att bevara den.⁴¹⁸

För det fjärde framhåller Nicolaus att såsom änglarna ständigt ber till Gud så ber systrarna sju tideböner varje dag.⁴¹⁹

Systrarna skall gestalta det himmelska livet som levs av änglarna redan här på jorden och uppvisa samma egenskaper som änglarna.

Även i lydningen i betydelsen att göra Guds vilja är änglarna förebilder. Det är änglarna i himlen som gläds när de ser att regelns föreskrifter följs av systrarna. Nicolaus beskriver hur änglarna stiger upp från Vadstena kloster och Kristus frågar dem vad de såg. Om systrarna levt enligt regeln skall änglarna svara att de såg att Kristi vilja gjordes i klostret, såsom i himlen. Eftersom systrarna är änglalika personer skall de i allt lyda Kristi föreskrifter eftersom änglarna alltid gör Faderns vilja.⁴²⁰

Systrarnas änglalikhet motiverar att de skall leva i endräkt, av Guds nåd, i kyskhet, i ständig bön och i lydning.

---

⁴¹⁴ NR 6, 153, r. 219 – 236.

⁴¹⁵ NR 6, 153 f, r. 237 – 240.

⁴¹⁶ NR 6, 155, r. 287 – 291.

⁴¹⁷ NR 6, 155, r. 290 – 291: ”Maior est victoria virginum quam angelorum, quia angeli sine carne vivunt, virgines utero in carne triumpant.”

⁴¹⁸ Bugge 1975, 34 f. Chrysostomos *De virginitate* och Jean Leclercqs *The Life of Perfection* har jag inte haft möjlighet att få tag på utan förlitar mig på Bugges tolkning.

⁴¹⁹ NR 6, 155, r. 294 – 296.

⁴²⁰ NR 2, 97, r. 296 – 309.

5.2 Invigningsriten

Vid två tillfällen hänvisar Nicolaus till den del av invigningsriten där systrarna lovar att lyda sina överordnade och regeln. I NR 5 uppmanar Nicolaus systrarna att inte bara betänka regelns tre grundvalar utan även de löften som avlagts då biskopen i Guds ställe konsektrerade dem till nunnor. Därefter citerar Nicolaus *Regula Sanctissimi Salvatoris* elfte kapitel: ”Du skall lova Gud och mig i hans ställe, att du lyder dina överordnade och efter alla dina krafter håller denna regel ända till ditt livs slut.”⁴²¹ Löftet gäller lydnad mot överordnade och regeln, vilket lydnaden även innebär i Nicolaus predikningar.

För att förstå vilken stor synd det är att bryta mot detta löfte skall jag redogöra för vad Nicolaus skriver i NR 6. Han skriver att inträdet i orden är till mer gagn än vallfärder, om inträdet sker med rätt avsikt.⁴²² Vad är då en rätt avsikt? En rätt avsikt är att föresätta sig att iaktta det som bör iakttas av hjärtat och detta innebär enligt Ragvaldi att iaktta det hon lovat i avläggandet av klosterlöftena nämligen regeln och vigningen. Nicolaus förklarar därefter, med ett citat av Henrik av Gent, att om ordensfolk inte strävar efter det som avlagts i klosterlöftena begår de dödssynd och följden blir att de inte längre är himmelrikets barn, utan helvetets elds barn.⁴²³ Denna utläggning föregås av en uppmaning till lydnad för prästerna och regeln, vilket tyder på att det är olydnad mot dessa som medför en dödssynd i bemärkelsen att systrarna går miste om det eviga livet.

Även kärleken till Gud motiveras utifrån invigningsriten enligt Nicolaus. I NR 5 citerar Nicolaus den del av invigningsriten då systrarna lovar att älska Gud över allt annat som lyder: ”Med en sådan avsikt bör du lova Gud din tro, att du icke älskar något så som din Gud, och med hela din åstundan bör du giva honom ditt samtycke.”⁴²⁴ Nicolaus citerar denna del av invigningsriten i en utläggning om brudens mottagande av Kristus i själen. Därefter undervisar Nicolaus systrarna om smyckandet av själen med dygder. Invigningsritens citat om kärleken till Kristus och den därefter följande utläggningen om jungfrurna indikerar att brudmystiken, jungfruligheten och kärleken är tätt sammankopplade hos Nicolaus.

Slutsatsen att dra av detta är att Nicolaus motiverar lydnaden utifrån invigningsriten och anledningen till att olydnaden är en dödssynd är att systrarna

---

⁴²¹ NR 5, 131, r. 69 – 72. Jfr. Birgitta *Reg. Salv.* 11.112. Övers. Birgitta *HU* (bd. IV, s. 22).

⁴²² NR 6, 152, r. 196 – 197, r. 204 – 207.

⁴²³ NR 6, 152, r. 205 – 211.

⁴²⁴ NR 5, 137, r. 250 – 255. Jfr. Birgitta *Reg. Salv.* 2.114. Övers. Birgitta *HU* (bd. IV, s. 22).

bryter mot det löfte de avlagt där. Kärleken till Gud motiveras av invigningsriten och genom placeringen av utläggningen förstås att invigningsritens löfte om kärlek till Gud och brudtanken är nära sammankopplade.

5.3 Kristi bud

Bibelns böcker har funktionen av *auctoritas* och förekommer mest frekvent av olika *auctoritates*. De används för att belägga påståenden samt exemplifiera och konkretisera budskapet i predikningarna. Men i samband med Jesu uppmaningar om att älska varandra har hans uppmaningar karaktären av lagbud. Låt oss se vad Nicolaus skriver om dessa bud och vilka termer Nicolaus använder.

I NR 9 skriver Nicolaus att systrarna skall fullgöra den gudomliga föreskriften (*divinum praeceptum*⁴²⁵), nämligen Matt. 5:44: ”Älska dina ovänner, välsigna dem som hatar er och be för dem som förföljer er (egen översättning).”⁴²⁶ I samma predikan när Nicolaus undervisar systrarna om kärlekens dygd skriver han att Jesus som är Herre och Frälsare särskilt befäller (*specialiter ... commendare*) att vi skall älska varandra. Därefter följer en hänvisning till Joh. 15:17: ”Detta befäller jag er, att ni skall älska varandra” och Joh. 13:35: ”Alla skall förstå att ni är mina lärjungar om ni visar varandra kärlek.”⁴²⁷ I NR 1 uppmanar Nicolaus systrarna att enligt Jesu Kristi befallning (*mandatum*⁴²⁸ *Iesu Christi*) älska varandra.⁴²⁹ Hänvisningen till Kristi bud i NR 9 förekommer när Nicolaus skriver om de avundsjuka och de goda. De goda, till skillnad från de avundsjuka, följer Kristi föreskrift (*praeceptum Christi*) som innebär att alltid vilja göra gott.⁴³⁰ I NR 9 varnar Nicolaus systrarna för att hämnas på sina medsystrar eftersom hämndgiriga inte har frid med sina medsystrar, vilket leder till att de avvisas från Guds barnskap, eftersom de inte följer Kristi sista vilja (*testamentum Christi*) som är frid. Därefter följer ett citat från Joh. 14:27: ”Frid lämnar jag kvar åt er, min frid ger jag er.”⁴³¹

Dessa olika ord föreskrift (*praeceptum*), befallning (*mandatum*), sista vilja (*testamentum*) och Kristi särskilda befallning (*specialiter ... commendare*) visar på att

---

⁴²⁵ Ordet *praeceptum* används även om *Regula Sanctissimi Salvatoris* föreskrifter (NR 6, 146, r. 46).

⁴²⁶ NR 9, 196, r. 187 – 189: ”Diligite inimicos vestros, beneficate his qui oderunt vos et orate pro persequentibus vos etc.”

⁴²⁷ NR 9, 191, r. 59 – 63.

⁴²⁸ Det används i Birgittas uppenbarelser om Guds bud, vilket kan belysa ordets karaktär.

⁴²⁹ NR 1, 81, r. 284 – 285.

⁴³⁰ NR 9, 195, r. 157 – 158.

⁴³¹ NR 9, 196, r. 211 – 213.

dessa ord är bindande och är Jesu lag. Samtliga förekomster av Jesu lag motiverar systrarna att älska varandra. Genom att leva i enlighet med denna lag kan systrarna övervinna avundsjukan, hatet och vreden som visas i hämnden.

5.4 Regeln

I *Regula Sanctissimi Salvatoris* 29:e kapitel står det:

Gud, alla tings skapare, kungjorde med sin välsignade mun för mig ovärdiga kvinna alla orden i denna regel på ett så underbart sätt och på så kort tid, att jag ej tillfyllest kan förklara det för någon människa ... På det sättet var det, när Jesus Kristus uppenbarade sig för mig, upplät sina välsignade läppar och började tala. Ty då kommo genast, på ytterst kort tid, alla artiklarna i denna regel med alla de ord, som ingå däri, inför mig.⁴³²

Regelns innehåll uppges enligt Birgitta ha kommit till henne från Kristus själv. Lindblom argumenterar för att det nunnevigningsritual som Birgitta beskriver är unikt för Vadstena kloster, eftersom det ”troligen är det enda ritual i världen som gör anspråk på att vara avfattat av Frälsaren själv”.⁴³³ Kanske kan denna unicitet även sägas gälla regeln i sin helhet? Frågan är vilken auktoritet regeln kan sägas ha eftersom den tillkommit genom Kristi egna ord? Vilka konsekvenser med bakgrund av detta leder överträdelser av regeln till? Dessa frågor skall jag försöka besvara utifrån predikningarna och undersöka vilken auktoritet Nicolaus tillskriver regeln och hur det motiveras.

Regelns höga ställning grundas i att det är Gud som angett dess innehåll. I NR 11 formuleras detta när Nicolaus skriver att Gud föreskrivit i regeln hur systrarnas livsföring bör vara.⁴³⁴ Det är sålunda ingen hänvisning till Birgittas uppenbarelser eller prior Petrus nedskrivande utan upphovet till regeln är Gud själv som är det aktiva subjektet. Gud fortsätter uppenbara sin vilja i frälsningshistorien inte bara genom Bibelns ord utan även i exempelvis *Regula Sanctissimi Salvatoris*. Samma ord som Gud uttalade till Adam och Eva i paradiset då han förbjöd dem att äta av kunskapens träd uttalas till systrarna i regeln, som föreskriver vad de får äta, dricka

---

⁴³² Birgitta *Reg. Salv.* 29.280 och 29.283-284. Övers. Birgitta *HU* (bd. IV, s. 37).

⁴³³ Lindblom 1983, 72.

⁴³⁴ NR 11, 207, r. 70 – 71.

och när de får tala.⁴³⁵ Men regeln uttrycker inte bara Guds vilja utan har Kristus själv som författare. Konsekvensen av detta är att regeln liksom evangelierna utgått från Kristi mun, därför förklarar Nicolaus är det inte en lätt synd att överträda regelns punkter.⁴³⁶ Här är det en konkret hänvisning till *Regula Sanctissimi Salvatoris* ursprung från Kristi mun och dess auktoritet är att jämställa med evangelierna. Eftersom de är att jämställa med evangelierna är de också att jämställa med Kristi lag om kärlek.⁴³⁷ Därför har även dessa båda samma auktoritet. Nicolaus får sammanfatta detta stycke, då han säger att lyda regelns föreskrifter är att lyda sin Frälsare Kristus.⁴³⁸

Jag har hittills talat om regeln som en enhet, men det är viktigt att skilja mellan de olika föreskrifternas auktoritet. *Regula Sanctissimi Salvatoris* andra kapitel stadgar att: ”Grundvalarna för denna orden och för frälsningen är sann ödmjukhet, ren kyskhet och frivillig fattigdom.”⁴³⁹ Konsekvensen av denna föreskrift torde bli att genom att följa dem medför det frälsning för systrarna, vilket i Nicolaus predikningar i synnerhet visar sig i fråga om den sanna ödmjukheten, medan den rena kyskheten och den frivilliga fattigdomen inte explicit leder till frälsning. Däremot visar ett *exemplum* att den som levt enligt grundvalarna i *Regula Sanctissimi Salvatoris* når frälsningen. Jungfrun Edilfrida levde jungfruligt i sitt äktenskap med Egfridus under 12 års tid och efter dennes död flyttade hon till ett kloster för att leva jungfruligt resten av livet. Efter Edilfridas död i pesten begravdes hon i klostret och låg där i 16 år innan hon togs upp för att förflyttas till en värdigare plats. När linnebindlarna avkläddes henne och man såg hennes kropp var det såsom hon dött samma dag och av det sår hon fick av en uppskuren böld innan sin död, syntes knappt ett ärr. Linnebindlarna runt hennes kyska kropp var såsom nya och ansiktet tycktes vara ljuvt sovande. Nicolaus skriver att om nu liket visade en så stor härlighet hur stor ära hade då inte hennes själ. I sitt leverne förklarar Nicolaus hade hon levt i enlighet med grundvalarna i *Regula Sanctissimi Salvatoris*, nämligen i sann ödmjukhet, ren kyskhet och frivillig fattigdom.⁴⁴⁰ Betoningen i *exemplum* ligger på jungfruligheten och renheten, som till och med gav Edilfridas lik ett ljuvt yttre. Men i den efterföljande

---

⁴³⁵ NR 6, 150 f, r. 157 – 166.

⁴³⁶ NR 6, 150, r. 157 – 159.

⁴³⁷ Se 5.3.

⁴³⁸ NR 1, 79, r. 221 – 222.

⁴³⁹ Birgitta *Reg. Salv.* 2.50. Övers. Birgitta *HU* (bd. IV, s. 14).

⁴⁴⁰ NR 1, 78, r. 201 – 220.

förklaringen betonar Nicolaus istället hennes själ och hennes leverne som uppfyllande alla de dygder som föreskrivs i regelns andra kapitel, inte bara den rena kyskheten. Eftersom det är svårt att beskriva en själs renhet, får Edilfridas liks härlighet visa på hur ren en själ är som följer regelns föreskrifter. Det yttre används för att spegla det inre.

De systrar som inte följer andra kapitlets föreskrift går miste om frälsningen vilket visas av högmodets, okyskhetens och ägandets konsekvenser. Jag skall med ett exempel från en av Nicolaus predikningar visa hur överträdelser av regelns tre grundvalar medför dödssynd. I NR 6 skriver Nicolaus att bärandet av ordensdräkten, med rätt avsikt, skänker en människa samma nåd som ges i dopet. Detta grundar Nicolaus på Thomas av Aquino och andra auktoriteter. Dessa andra auktoriteter nämns dock inte. Dopets nåd gör att människan som tidigare var slav under djävulen blir Guds adopterade barn. Dopets nåd tar bort all synd och alla straff. Thomas av Aquino och flera andra framhåller att inträdet i en orden kan liknas vid dopet, eftersom nåden som mottas är den samma. Men den som syndar efter att ha mottagit dopets nåd ställer sig i djävulens tjänst och dopets nåd tas emot i onödan. På samma sätt som dopets nåd är till ingen nytta är iklädandet av ordensdräkten till ingen nytta när regelns bestämmelser ringaktas.⁴⁴¹ Thomas av Aquino skriver att ordensdräkten är ett tecken eller uttryck för en ordenspersons förpliktelse att lyda de tre löftena: fattigdom, avhållsamhet och lydnad.⁴⁴² Jag menar att även Nicolaus avser överträdelser mot grundvalarna i regelns andra kapitel.

Däremot verkar regelns olika föreskrifter ha olika auktoritet. Brott mot tystnadslöftet och sysslolösheten påverkar inte frälsningen på samma sätt som brott mot de tre grundvalarna. För en ökad förståelse av denna uppdelning använder jag den tredje hermeneutiska cirkeln. Thomas av Aquino gör en distinktion mellan en klosterregels olika delar. Han skriver att om klosterfolk överträder klosterlöftena fattigdom, avhållsamhet och lydnad begår de en dödssynd. Men om någon överträder andra delar av en regel är det inte att räkna som en dödssynd, såvida det inte är ett ringaktande av regeln eller går emot någon överordnads befallning, eftersom detta är emot lydnaden.⁴⁴³ Thomas av Aquino behandlar de tre allmänna klosterlöftena – avhållsamhet, fattigdom och lydnad – medan *Regula Sanctissimi Salvatoris*

---

⁴⁴¹ NR 6, 146, r. 33 – 46.

⁴⁴² Thomas av Aquino *Sum. Theo.* 2a2ae, q. 186, a.8 ad 2.

⁴⁴³ Thomas av Aquino *Sum. Theo.* 2a2ae, q. 186, a.9 resp.

grundvalar är sann ödmjukhet, ren kyskhet och frivillig fattigdom, vilket skiljer dem åt åtminstone i ordalydelsen. Men samma tankegång som Thomas av Aquino har om regelföreskrifternas olika auktoritet kan förklara Nicolaus distinktion mellan olika föreskrifter.

De tre grundvalarna i regelns andra kapitel kan jämföras med de tre evangeliska råden (*consilia evangelica*) – fattigdom, kyskhet och lydnad – som gäller alla kristna. Genom att följa dessa råd kan varje kristen uppnå fullkomlighet och större likhet med Kristus. Råden är inte bindande för varje kristen utan beskriver hur man skall göra för att nå fullkomlighet i det kristna livet.⁴⁴⁴ Skillnaden i förhållande till de tre grundvalarna som systrarna har att följa är att dessa påverkar systrarnas frälsning och är löften istället för råd. Därför är kravet på systrarna annorlunda än för kristna utanför klostrets murar.

5.5 Sammanfattning

Till hjälp i strävandet efter nunneidealet och därigenom också efter frälsningen framhålls flera förebilder. Förebilderna är dels motiverande exempel för systrarna att leva efter, dels medför de skyldigheter eftersom systrarna skall utstråla alla de egenskaper som förebilderna visar på.

Systrarna skall vara Kristi brudar eftersom de skall förenas med sin brudgum Kristus i sina själar. Men för att kunna mottaga Kristus i själen måste de rena sig från synden och ikläda sig dygden. Framförallt skall de klä sin själ med renhet, lydnad och kärlek. Det vill säga en brinnande kärlek till Gud och kärleken som kommer av Kristi lidande.

Systrarna blir andliga martyrer genom tålamodet, när de älskar sina ovänner, medlidande med nödställda och kyskheten från ung ålder. Motiven till dygderna tålamod, kärlek till nästan och kyskhet är möjliga att finna i detta avsnitt. Förebilder för martyriet är Jesus, jungfru Maria, den heliga Birgitta och den saliga Katarina av Vadstena. Jesus Kristus är det främsta föredömet och förebilden för det andliga martyriet eftersom han ringaktade sig själv på korset. Intressant att notera är att inte någon av de tre kvinnorna som framhålls som förebilder blev martyrer, utan visar systrarna på möjligheten att bli martyr på ett andligt sätt.

---

⁴⁴⁴ Gerkend & Steindl-Rast 1981, 306 f.

I Nicolaus predikningar skall systrarna leva i endräkt, kyskhet, i ständig bön och i lydnad eftersom de är änglalika personer. Nunnorna skall med andra ord leva det himmelska livet redan nu och utstråla den härlighet som änglarna har i himmelen.

I invigningsriten lovar systrarna att lyda prästerna och regeln. Det är dessa båda objekt för lydnaden som Nicolaus ofta återkommer till och om de bryter mot detta löfte begår de en dödssynd i bemärkelsen att de mister det eviga livet. Kärleken till Gud motiveras även genom invigningsriten och kopplas särskilt samman med brudtanken.

Däremot motiveras systrarnas leverne i endräkt av det ursprungliga budet i Jesu lag om kärleken. Nicolaus använder sig av termerna föreskrift (*praeceptum*), särskild befallning (*specialiter ... commendare*), befallning (*mandatum*) och testamente (*testamentum*). Om de lever efter Jesu Kristi lag besegrar de avundsjukan, hatet, vreden och därigenom hämnden. Det finns flera anledningar till att Nicolaus motiverar endräkten med Jesu bud. För det första sägs inget explicit om att leva i endräkt i *Regula Sanctissimi Salvatoris* varför det motiveras av Jesu bud. För det andra kan det vara fråga om en auktoritetsfråga. Bibeln hade en hög ställning till skillnad från vad regeln stundtals verkar ha haft, därför är det möjligt att Jesu lag var en tyngre auktoritet.

Regelns auktoritet verkar varit ett problem i klostret eftersom systrarna var av uppfattningen att överträdandet av regelns föreskrifter var en lättare synd än Bibelns bud. För att komma till rätta med detta problem tillskriver Nicolaus regeln samma auktoritet som Bibeln med motiveringen att båda utgått ur Kristi mun därigenom är det Gud som talar i regeln. Genom att följa regelns tre grundvalar kan systrarna bli frälsta, vilket visas av dygdernas och syndernas konsekvenser samt det *exemplum* om Edilfrida som var fullkomligt ren eftersom hon levt i enlighet med grundvalarna. Grundvalarna är bindande för systrarnas frälsning medan de evangeliska råden som gäller alla kristna inte är strikt bindande utan råd för att bli mer lika Kristus.

6. Medel för att nå idealet

6.1 Bönen

Inledningsvis beskriver jag hur dygderna inverkar på bönen innan jag redogör för vad som bör präglade en rätt bön.

Nicolaus påpekar att om systrarna lyder Gud i regelns föreskrifter, då hör Gud bönen. Nicolaus stöder sig på 1 Joh. 3:21 – 22: ”Käraste, om vårt hjärta inte dömer oss, har vi frimodighet inför Gud så att vad vi än ber om får vi av honom, när vi håller fast vid hans bud (egen översättning)”⁴⁴⁵ och Gregorius den Store som skriver: ”Om vi lyder Guds bud, då hör han våra böner.”⁴⁴⁶ När systrarna däremot bryter mot regeln och begår en dödssynd måste de första rena sig från denna och sedan söka Gud i bönen, eftersom de som lever i dödssynd inte är Guds vän utan ovän.⁴⁴⁷

Nicolaus ger tre anvisningar om vad en rätt bön innebär.

För det första skall systrarna be med ihärdighet. På samma sätt som människor lär känna varandra bättre desto mer de umgås på samma sätt lär systrarna känna Gud bättre genom att umgås ofta med honom i bön.⁴⁴⁸

För det andra bör systrarna be med förtröstan, eftersom systrarna ber till sin Fader som är i himlen. Systrarna kan tryggt be om nåd, eftersom den som har Fadern till domare, tryggt kan gå mot domen.⁴⁴⁹ Nicolaus betonar Guds faderskap och godhet, som ger systrarna goda ting när de ber om det.⁴⁵⁰

För det tredje skall systrarna be om den egna kroppens och själens samt sin nästas frälsning. Många ber ihärdigt och med förtröstan, men de ber om sådant som inte är nödvändigt eller är skadligt. Fadern vet vad som är nödvändigt och bäst tjänar systrarna, därför ger han dem inte alltid det de ber om. Det gäller de högmodiga samt de som ber om pengar, ära eller makt. Istället uppmanas systrarna att alltid be i enlighet med orden: ”Låt din vilja ske, Kristus.”⁴⁵¹

De tre *exempla* med vilka Nicolaus konkretiserar undervisningen om bönen fokuserar på sinnelaget och böneställningen. I det första *exemplum* tillfrågas abboten Makarius hur man bör be. Han svarar att det inte är de många orden som är det viktiga

---

⁴⁴⁵ NR 11, 212, r. 199 – 201: ”Carissimi, si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Dominum ut quicquid petierimus accipiemus ab eo, quoniam mandata eius custodimus.”

⁴⁴⁶ NR 1, 74, r. 97 – 98: ”Si obedientes fuerimus prepositis nostris, Deus obediet orationibus nostris.”

⁴⁴⁷ NR 11, 212, r. 199 – 207.

⁴⁴⁸ NR 11, 213, r. 213 – 216.

⁴⁴⁹ NR 11, 213, r. 217 – 219.

⁴⁵⁰ Jfr. Luk. 11:9 – 13 och Matt. 7:7 – 11.

⁴⁵¹ NR 11, 213, r. 220 – 238.

utan man skall be ofta med utsträckta händer och säga: ”Herre, såsom du vill och såsom du vet förbarma dig över mig.” När krig hotar själen så skall man be: ”Hjälp mig, Herre” och eftersom han vet vad som är nyttigt förbarmar han sig.⁴⁵² Kärnan i detta *exemplum* är att man skall be ofta, med korta böner och med uppsträckta händer. I det andra *exemplum* kommer abboten Loth till abboten Josef, den förstnämnde frågar varför hans bön är överksam trots hans fasta och böner. Josef sträcker då upp sina händer mot himlen och genast tändes tio lågor, en låga på varje finger. Därefter sade han till Loth: ”Om du vill bli helt och hållet såsom eld, gör så här.” Nicolaus slutsats är att bönen bör ske med hjärtats innerlighet och av brinnande kärlek till Gud.⁴⁵³ I det tredje *exemplum* kommer en broder till en äldre broder och klagar över torka. Den äldre brodern uppmanar den yngre att be och fråga Gud om regn. Den yngre replikerar då att han bett ständigt om regn men inget händer. Den äldre säger då att han inte bett tillräckligt uppmärksam. När den äldre sträckte upp sina händer och bad, kom regnet. Lärdomen av detta *exemplum* är enligt Nicolaus att be med brinnande kärlek till Gud.⁴⁵⁴

Tre utmärkande drag är möjliga att urskilja i dessa *exempla*. För det första betonas att bönen skall ske med händernas riktning mot himlen.⁴⁵⁵ Förklaringen till att böneställningen med upplyfta händer är ofta förekommande i dessa *exempla* är att de är hämtade från kyrkofäderna och i kyrkans tradition var händernas upplyftande den traditionella böneställningen. När Nicolaus däremot i samma predikan undervisar om hur systrarna skall mottaga den helige Ande skriver han att systrarna bör be på knä med händerna, ögonen och hjärtat riktat mot himlen.⁴⁵⁶ Denna uppmaning bygger inte på kyrkofäderna och kan därmed innebära en uppmaning till systrarna att faktiskt be på detta sätt. Framförallt skall böneställningen förstås bildligt som ett uttryck för att systrarna skall tillbe med hela sin kropp riktad mot Gud.

För det andra skall systrarna be uppmärksam med glödande kärlek till Gud. Det är därför systrarna inte skall hämnas med snabba tecken under bönetiderna eller i kören, eftersom det gör att de inte är uppmärksamma. När de inte är uppmärksamma

---

⁴⁵² NR 11, 213 f, r. 239 – 245.

⁴⁵³ NR 11, 214, r. 246 – 254

⁴⁵⁴ NR 11, 214, r. 263 – 264.

⁴⁵⁵ NR 11, 214, r. 242, NR 11, 214, 250 – 251, NR 11, 214, r. 261 och NR 11, 216, r. 294.

⁴⁵⁶ NR 11, 216, r. 293 – 294.

hör inte Gud deras böner. När systrarna dessutom hämnas under bönetiderna eller i kören splittrar de gemenskapen och har inte den brinnande kärleken till Gud.⁴⁵⁷

För det tredje framhålls det i det första *exemplum* att systrarna skall be ofta och med korta böner. Därför skall systrarna inte bara be när de ber sina tideböner utan bönen skall prägla hela deras liv och ske varje stund.

Utöver detta finns det som helhet en uppfattning om att systrarnas bön skall präglas av lydnad. Dels är lydnaden för regelns föreskrifter en förutsättning för att Gud överhuvudtaget skall höra deras bön, dels för att Gud vet vad de bäst behöver och därför skall de be "Låt din vilja ske, Kristus." Om Guds vilja skall ske, måste systrarna besegra egenviljan annars ber de inte om sådant som är nödvändigt utan om det som är skadligt.

6.2 Kyrkans sakrament

I följande avsnitt redogör jag först för vad Nicolaus skriver om sakramenten i mer generella termer innan jag undersöker bikten.

I NR 6 skriver Nicolaus att kyrkans sakrament är den mänskliga svaghets främsta botemedel. Dessa strömmade fram från Kristi sida när han hängde på korset, därför har de en oändlig kraft och kan hela vilken som helst svaghet. Mottagandet av sakramentet är enkelt. Det räcker att människan öppnar munnen och säger: "Jag har syndat" och tar emot sakramentet. Då inträder den helige Ande och helar själen fullkomligt.⁴⁵⁸ Nicolaus förklarar här både sakramentens ursprung och verkan. Strömmade åsyftar blodet och vattnet som rann från Kristi sida och av denna formulering drar jag slutsatsen att det är eukaristin som Nicolaus behandlar i avsnittet. För att rätt ta emot sakramenten krävs dels insikten och orden att man är en syndare, dels att sakramentet tas emot. Den helige Andes fullständiga renande av själen, visar tydligt på sakramentens funktion av botemedel.

I NR 6 undervisar Nicolaus om biktens förutsättning – Kristi död på korset. Han undervisar systrarna sägande att människan förvisades från himmelen och hölls som fångar i underjordens fängelse på grund av Adams och Evas skuld. Men genom Kristi lidandes förtjänster öppnade han av godhet himlarna och människan kunde lösas från sin skuld utan att förtjäna det.⁴⁵⁹ Denna utläggning visar på Nicolaus uppfattning om förlåtelse och nåd. Det är inte av egen kraft som en kristen människa

---

⁴⁵⁷ Se 4.2.10.

⁴⁵⁸ NR 6, 157, r. 324 – 334.

⁴⁵⁹ NR 6, 147, r. 66 – 70.

får del av nåden, enligt Nicolaus, utan genom Kristi förtjänst som kommer människan till del bland annat i försoningens sakrament vilket Nicolaus uppmanar systrarna att bruka.

En rätt bikt är enligt Nicolaus tredelad. Den består i hjärtats ånger, munnens bekännelse och handlingens gottgörelse.⁴⁶⁰ Stegen som innefattas är sålunda ånger, bekännelse och bot. Men Nicolaus betonar att dessutom skall den biktande ha en fast övertygelse att inte falla tillbaka i synden.⁴⁶¹

Jag övergår nu till att undersöka vad Nicolaus skriver om fel bikt och det är möjligt att utläsa fyra kategorier av systrar som utför en ofullkomlig bikt. Den första kategorin är de som gläder sig mycket över deras stora kunskap om Bibeln och om regeln, men som inte renar sig i bikten.⁴⁶² Den andra kategorin är de som på grund av skamkänsla inte vill bekänna vissa synder, vilket är en följd av högmod eller hyckleri. Nicolaus citerar Ambrosius som skriver att de högmodiga vill anses för rättfärdiga fastän de är syndare.⁴⁶³ Den tredje kategorin är de som begår tankesynder. Nicolaus beskriver att några oftare tänker ont med glädje och vilja, men de låter det inte uttryckas i handling. Eftersom de inte begått en ond handling tänker de att det inte är att betrakta som synd. Men även dessa synder skall bekännas i bikten.⁴⁶⁴ Den fjärde kategorin är de som bekänner sin synd i bikten men inte vill upphöra att synda, vilket är en ofullkomlig bikt.⁴⁶⁵

Ödmjukhet och högmod påverkar systrarnas bekännelse i försoningens sakrament. Högmodet leder till att systrarna inte vill bekänna vissa synder på grund av skamkänsla och de fördöms enligt Nicolaus.⁴⁶⁶ Biktens koppling till ödmjukheten visar sig dels i att en rätt bikt är en del av ödmjukhetens grader,⁴⁶⁷ dels citeras Chrysostomos som framhåller ödmjukhetens inverkan på bikten. Han skriver att för den fullkomliga bikten krävs ånger i hjärtat, den sanna bekännelsen i munnen och fullkomlig ödmjukhet i handlingarna.⁴⁶⁸

---

⁴⁶⁰ NR 6, 148, r. 77 – 79.

⁴⁶¹ NR 1, 76, r. 140 – 142, NR 5, 131, r. 84 – 89 och NR 6, 148, r. 79 – 80.

⁴⁶² NR 5, 131, r. 90 – 91.

⁴⁶³ NR 6, 148 f, r. 100 – 106.

⁴⁶⁴ NR 1, 76, r. 135 – 137.

⁴⁶⁵ NR 1, 76, r. 138 – 140.

⁴⁶⁶ NR 6, 148, r. 85 – 86.

⁴⁶⁷ Se 4.1.7.

⁴⁶⁸ NR 6, 148, r. 80 – 84.

Alltså, sakramentens kraft kommer av att det är Kristus själv som instiftat dem. Men för dess verkan krävs det att de brukas på rätt sätt. Den traditionella tredelningen av bikten är inte tillräcklig att påpeka för Nicolaus utan systrarna måste även besluta sig för att inte fortsätta synda.

6.3 Meditation över Kristi liv

I följande avsnitt redogör jag för Nicolaus undervisning om vad efterföljelse av Kristi liv innebär och hur det påverkar systrarna inre liv.

I NR 11 skriver Nicolaus att alla Kristi gärningar på jorden gjorde han föra att fördriva laster och förlåta synder. Enskilda händelser i Kristi liv sätts i kontrast till var och en av de sju huvudsynderna⁴⁶⁹ och varje textavsnitt avslutas med en praktisk uppmaning till systrarna om hur de bör efterlikna Kristus för att fördriva laster och synder.

För det första fördrev Kristus som är alltings Kung och Herre högmodet genom att ödmjuka sig i inkarnationen. Därför skall systrarna inte upphöja sig över andra.⁴⁷⁰

För det andra ville Kristus födas från en liten och oförstörd livmoder av en som alltid ville leva jungfruligt och rent, därigenom besegrade han vällusten.⁴⁷¹

För det tredje valde Jesus att födas in i fattigdom vilket han visade genom att läggas i en krubba och genom att aldrig ha ett eget hus. Därigenom fördrev han girighetens synd. Om kungen alltid ville vara fattig så skall systrarna aldrig tillskansa sig pengar genom utnyttjande, rån eller tjuveri.⁴⁷²

För det fjärde visade Kristus stor kärlek när han arbetade och predikade. Detta gjorde han för människans frälsnings skull. Därigenom övervann han avundsjukans synd. När Kristus visade så stor kärlek, bör systrarna älska varandra på grund av hans bud och kärlek.⁴⁷³

För det femte fastade han i fyrtio dagar och fyrtio nätter; hela Kristi liv var en fastetid enligt Nicolaus. Kristi fasta undervisar alla kristna om avhållsamhet, som är emot frosseriet.⁴⁷⁴

---

⁴⁶⁹ Se 4.2.1.

⁴⁷⁰ NR 11, 205, r. 10 – 15.

⁴⁷¹ NR 11, 206, r. 16 – 18.

⁴⁷² NR 11, 206, r. 19 – 26.

⁴⁷³ NR 11, 206, r. 27 – 31.

⁴⁷⁴ NR 11, 206, r. 32 – 35.

För det sjätte övervann han vredens synd när han lät sig fångas och lida, vilket han gjorde under stort tålamod. Han hämnades inte utan bad för sina fiender och om nu Kristus uthärdade ett sådant lidande bör systrarna inte hämnas sina oförrätter.⁴⁷⁵

För det sjunde ville han uppstå från döden efter tre dagar. Detta är emot lättjans synd. Genom uppståndelsen undervisar han systrarna om att dö från synden och uppstå genom bikten. Han uppstod från döden efter tre dagar, eftersom bikten har tre dagar i sig, nämligen förkrosselse, bekännelse och gottgörelse.⁴⁷⁶

Systrarna bör kontempera (*contemplari*) över Kristi liv och efterlikna (*imitari*) honom i hans handlingar.⁴⁷⁷

Genom att meditera över Kristi inkarnation och barndom kan systrarna omvända sig från synderna och gå framåt i det goda levernet. Då växer deras kärlek till Gud, som medför goda handlingar.⁴⁷⁸ Nedan redogör jag för ytterligare förtjänster som meditation över Kristi barndom respektive Kristi lidande medför för systrarna.

Genom att meditera över Kristi barndom kan systrarna få förlåtelse för sina synder. Det berättas om en nunna som frestades, lämnade sin orden men sedan återvände till klostret. När hon betänkte Guds dom och helvetets straff misströstade hon om att få förlåtelse, när hon tänkte på paradiset trodde hon aldrig att hon skulle få inträda där på grund av sin orenhet och vid minnet av Kristi lidande och allt ont han fått utstå på grund av hennes synd misströstade hon. Men på juldagen betänkte (*cogitare*) hon att ett barn är oss fött och ett barn behagas av lite. Hon föll ned för att begrunda (*cogitare*) Frälsarens barndom inför en bild av jungfru Maria och började gråta ymnigt så att hon nästan dog. När hon bönföll barnet att förbarma sig över henne för sin barnsliga godhets skull hörde hon en röst som sade att genom barndomens godhet hade hon fått förlåtelse för alla sina synder.⁴⁷⁹ Detta *exemplum* visar på att en människa kan få förlåtelse för sina synder, även dödssynder, genom att betänka Kristi barndom och ångra sig utan att det bekänns i bikten.

Genom att meditera över Kristi lidande kan systrarna besegra många synder och laster samt gå framåt i dygden. I NR 11 beskriver Nicolaus hur Kristus ville fångas och bindas samt uthärdade lidandet under stort tålamod, vilket är emot vreden

---

⁴⁷⁵ NR 11, 206, r. 36 – 40.

⁴⁷⁶ NR 11, 206, r. 41 – 45.

⁴⁷⁷ NR 11, 206, r. 46 – 47.

⁴⁷⁸ NR 5, 141, r. 363 – 367.

⁴⁷⁹ NR 5, 142, r. 371 – 387.

och hämnden. Således skall inte heller systrarna hämnas på sina ovänner.⁴⁸⁰ I NR 9 uppmanar Nicolaus systrarna att förlåta varandra, om de vill frälsas. Om de inte kan förlåta sina medsystrar som förtalat, förolämpat eller skadat dem skall de betänka (*memoria*) hur mycket Kristus lidit för dem. Han kom till jorden för att lida och dö och när han blev bespottad, slagen, utsatt för smädelser och slutligen korsfäst hämnades han inte utan bad för sina fiender. Nicolaus förklarar att om systrarna betänker (*cogitare*) detta så kan de fördriva alla synder från hjärtat och om de mediterar (*meditari*) över Kristi lidande kan de besegra vreden och älska alla och uppfylla den gudomliga föreskriften om att älska sina fiender.⁴⁸¹ I NR 11 framhåller Nicolaus Kristi lidande som ett botemedel mot knorrande och otålighet. Liksom Kristus inte hämnades på sina förföljare när han hängde på korset utan riktade sina ögon mot himlen och överlät domen till Gud, skall systrarna när de utsätts för följelser be till Gud: ”Låt din vilja ske.”⁴⁸² Genom att efterlikna och meditera över Kristi lidande kan systrarna övervinna många laster och synder: vreden och därigenom hämnden, knotande samt otåligheten för att istället älska och förlåta alla. Även sina fiender.

Systrarna kan tryggt lämna jordelivet om de minns Kristi lidande. Det beskrivs med två *exempla*. Minnet (*memoria*) av Kristi lidande upphöjer människans själ till ett andligt tillstånd, vilket visas i ett *exemplum* om jungfrun Brabantina, som ständigt hade Kristi lidandes minne och hans sår inför sig.⁴⁸³ I det andra *exemplum* talas det om en jungfru som kom från Alexandria och under tio års tid bodde i en grotta utan att se varken kvinnor eller män. När någon frågade henne hur hon kunde leva så och vad hon gjorde svarade hon att hon från första dagen mediterade (*meditari*) över Kristi lidande, bad och arbetade. När så Herrens natt närmade sig kunde hon möta den med största ära och med det goda hoppet.⁴⁸⁴

För att rätt förstå vad det innebär att efterlikna Kristus krävs det en förståelse om den andliga bibeltolkningen. Härdelin argumenterar för att efterliknande i den medeltida bibeltolkningen inte bör förstås i yttre mening utan Kristi liv, död och uppståndelse skall införlivas i varje kristen så denne konformeras med Kristus.⁴⁸⁵ För

---

⁴⁸⁰ NR 11, 206, r. 36 – 40.

⁴⁸¹ NR 9, 195 f, r. 171 – 189.

⁴⁸² NR 11, 211, r. 159 – 166.

⁴⁸³ NR 6, 159, r. 391 – 395.

⁴⁸⁴ NR 6, 158, r. 357 – 366.

⁴⁸⁵ Härdelin 1996, 88 f.

att systrarna skall konformeras med Kristus och efterlikna honom i sitt inre använder Nicolaus termerna efterlikna (*imitari*), kontempera (*contemplari*), meditera (*meditari*) och minnas (*memoria*) hans lidande. Då införlivas Kristus i systrarnas själar och de kan dela hans liv och lidande.

Alltså, det inre efterliknandet av Kristus sker när systrarna minns, mediterar och betänker hans liv och lidande. När systrarna lever i Kristus och Kristus i dem kan de övervinna: vreden, otålighet och knotande. Istället kommer de älska alla och förlåta sina fiender. Men för dem som anser sig vara orena eller som inte tror sig kan förlåtas, trots att de betänker Kristi lidande, kan i enlighet med det ovan beskriva *exemplum* meditera över Kristi barndom vilket skänker systrarna förlåtelse för deras synder. Genom att alltid betänka Kristi lidande kan systrarna möta döden med hopp.

6.4 Sammanfattning

Om systrarna överträder regelns föreskrifter förlorar bönen sin kraft eftersom de därigenom begår en dödssynd, därför måste de först renas innan de söker Gud. Systrarna bör be för sin egen och andras frälsning, därigenom blir bönen nyttig. När systrarna begår regelöverträdelser och bödens kraft förloras påverkar det därigenom andra människor som systrarna är kallade att be för.⁴⁸⁶ Bönen skall ske med korta och ofta förekommande ord men också med glödande kärlek till Gud.

Sakramenten som omtalas är eukaristin och bikten, båda dessa sakrament har sin utgångspunkt och sitt upphov i Jesus Kristus själv. Eukaristin får sin kraft eftersom den strömmade ut från Kristi sida och därför kan den hela vilken som helst svaghet hos systrarna. Mottagandet är mycket enkelt. Systrarna skall öppna munnen, erkänna sin synd och sedan ta emot sakramentet. Då inträder den helige Ande och helar själen fullständigt.

Det är framförallt försoningens sakrament som Nicolaus undervisar om. Det visar predikningarnas anknytning till den aktuella predikosituationen i samband med systrarnas bikt. Eftersom Nicolaus oftast betonar att systrarna även måste upphöra med sina synder för att bikten skall anses fullkomlig, är det möjligt att dra slutsatsen att trots systrarnas bikt så upphörde inte stridigheterna och tvisterna i klostret.

Bikten var nödvändig för att avlösas från dödssynder som systrarna på olika sätt begått. Men i det *exemplum* om kvinnan som hade hjärtats förkrosselse och mediterade över Kristi barndom visas hur systrarna kan få förlåtelse utan avlösningen

---

⁴⁸⁶ Jfr. 1.3.7.

i biktens sakrament. Slutsatsen att dra av detta är att Gud inte är bunden vid sina sakrament utan kan verka utanför dem.

Det mest verkningsfulla verktyget för att övervinna onda handlingar och uppnå endräkten i klostret är meditationen över Kristi lidande. Genom meditationen och genom tålamodet i lidande kan systrarna övervinna vreden, hämnden, knotandet och grälen med varandra och därigenom älska alla och uppfylla den gudomliga föreskriften om att älska sin fiende. Kristi lidande är sålunda det viktigaste hjälpmedlet för att övervinna synder och laster samt leva enligt idealet.

7. Slutsatser och diskussion

Jag väljer i mitt avslutande kapitel att först återknyta till uppsatsens syfte och metod och ge några förslag på vidare forskning. Därefter går jag över till att diskutera de slutsatser jag kommit fram till. För sammanfattningar av svaren på uppsatsens underfrågor hänvisar jag till respektive delkapitel.

Syftet i uppsatsen har dels varit att undersöka ett ännu relativt outforskat predikomaterial av en predikant som bara ytligt behandlats tidigare, dels att undersöka vad generalkonfessor Nicolaus Ragvaldis menar att det innebar att vara nunna i Vadstena kloster i början av 1500-talet. Idealet framhålls i regeltexter och andra för Vadstena kloster bindande dokument, men detta speglar inte de historiska förhållandena på samma sätt som predikomaterialet gör. Dock har det endast varit möjligt att studera Nicolaus syn på förhållandena i Vadstena kloster. Det är dessutom hans nunneideal som framträder i predikningarna, inte hur systrarna tog emot budskapet. I flera undersökningar har de praktiska konsekvenserna av systrarnas överträdelser behandlats utifrån regeltexter och visitationsprotokoll, men denna undersökning är den första som behandlar en generalkonfessors syn systrarnas inre liv och konsekvenserna som det medförde.

Den andra hermeneutiska cirkeln, där predikningarna ställs i relation till ett *birgittinskt textcorpus*, har använts t.ex. när Nicolaus citerar *Regula Sanctissimi Salvatoris*. Ofta avslutas citat från regeln med *etc.* och för att förstå vad som åsyftas har det varit nödvändigt att undersöka hela bestämmelsen i sitt sammanhang. *Lucidarium* och andra regelverk, som inte citeras av Nicolaus, har jag använt för att ge möjliga tolkningar av textställen där Nicolaus antyder ett beteende som inte förklaras i predikan eller finns i regeln, exempelvis i fråga om de ”snabba tecknen” under tidebönera och i kören. Den andra hermeneutiska cirkeln visar att Nicolaus delar det tankegodas som finns i de dokument som var bindande för klostret men ger dem egna tolkningar. Den tredje hermeneutiska cirkeln, där predikningarna ställs i relation till ett bredare spektrum av medeltida teologiska texter, har använts framförallt för att undersöka vad Nicolaus menar med olika dygder och synder. Augustinus och Gregorius citeras ofta av Nicolaus och används som *auctoritates* till skillnad från Thomas av Aquino som Nicolaus bara refererar till vid ett tillfälle, men eftersom Thomas av Aquino påverkade det medeltida tänkandet på ett särskilt sätt, valde jag att använda mig av honom. Därigenom har Nicolaus placerats in i en större kontext och det har visat att hans undervisning inte innehåller något radikalt nytt utan

han delar i mångt och mycket ett allmänt medeltida, teologiskt tankegods. Det särskilda hos Nicolaus är hans tolkningar av det allmänna i en specifik situation i Vadstena kloster.

Flera vidareutvecklingar av ämnet är möjliga utifrån det tillgängliga materialet och sociologiska teorier. Det finns ytterligare fem predikningar som jag inte undersöker i min uppsats. Genom att ta in dem i en undersökning skulle det vara möjligt att få en större helhetsförståelse av Nicolaus *collationes* och *exhortationes*. Något jag finner särskilt intressant är frågan om förebilder och hjälpmedel, där Kristusgestalten visade sig spela en central roll. Man borde undersöka huruvida det är på samma sätt i alla elva predikningarna, men det vore även intressant att se om tonvikten på Jesus Kristus är genomgående hos vadstenabröderna från olika tider i klostret. En annan möjlig vidareutveckling av Nicolaus predikningar vore att jämföra hans *collationes* och *exhortationes* med hans predikningar riktade till folket (*ad populum*). Det skulle kunna ge en mer tydlig bild av nunneidealet.

Vidare finns det möjlighet att göra jämförande studier mellan *collationes* och *exhortationes* av olika författare. I Maria Berggrens edition *Homiletica Vadstenensia – Ad Religiosos et Sacerdotes* finns ytterligare sex predikningar från mitten av 1400-talet till systrarna om deras regelefterlevnad och om regelobservansen: en predikan av Magnus Unnonis från 1445, en av Johannes Borquardi från 1444 och fyra anonyma predikningar från mitten av 1400-talet. Dessa skulle kunna jämföras med Nicolaus predikningar som är skrivna ca 50 år senare.

Med hjälp av olika teoribildningar vore det möjligt att undersöka hur predikningarna har fungerat i ett uppfostrande syfte för systrarna. En möjlig teori att arbeta utifrån är den som presenteras i Erving Goffmans bok *Asylums: essays on the social situation of mental patients and other inmates*⁴⁸⁷ från 1991 där han myntar begreppet *total institution*:

a total institution may be defined as a place of residence and work where a large number of like-situated individuals, cut off from the wider society for an appreciable period of time, together lead an enclosed, formally administered round of life.⁴⁸⁸

---

⁴⁸⁷ Goffman 1991.

⁴⁸⁸ Goffman 1991, 11.

Han anger klostren som möjliga studieobjekt som skulle passa användandet av teorin.⁴⁸⁹ Wojtek Jezierski använder denna teori i sin avhandling *Total St Gall: Medieval Monastery as a Disciplinary Institution*⁴⁹⁰ från 2010. Han förklarar titeln som följer:

It is not about some chance occurrences of violence or arbitrary exercises of power but traces the structural regularities of the monastic regimes of power on different levels: on the level of individual subjects, as well as on the intersubjective and behavioral level. In rough terms, I will attempt to trace the elements of power in the ritual, cognitive, and discursive forms of monastic life.⁴⁹¹

Syftet med undersökningen är att utifrån Goffmans teoribildning “render explicit and analyze relations of power and modes of social control comprising the social issue of early medieval monasteries”.⁴⁹² Med hjälp av samma teoribildning vore det möjligt att undersöka hur generalkonfessor Nicolaus Ragvaldis predikningar, regeltexter, invigningsriten och visitationsprotokoll användes i uppfostrande syfte och för att kontrollera systrarna.

Vilket nunneideal framträder i generalkonfessor Nicolaus Ragvaldis predikningar till systrarna i Vadstena kloster från 1501-1506?

I denna diskussionsdel diskuterar jag min övergripande fråga utifrån slutsatserna jag dragit i min framställning. I undersökningen har det visat sig att Jesus Kristus spelar en mycket framträdande roll för nunneidealet, vilket för mig var ett oväntat resultat. Jag har valt att diskutera detta under tre underrubriker: klosterlöftena som tolkningsnyckel, bibeltolkning och identifikation.

Klosterlöftena som tolkningsnyckel

Klosterlöftena som avläggs vid inträdet i orden är viktiga för förståelsen av nunneidealet. Vid tre tillfällen hänvisar Nicolaus till invigningsritens löften. Vid alla tillfällen är det samma del av invigningsriten som citeras, nämligen den del som behandlar lydningen för prästerna och regeln samt löftet om att älska Gud. Naturligtvis

---

⁴⁸⁹ Goffman 1991, 16.

⁴⁹⁰ Jezierski 2010.

⁴⁹¹ Jezierski 2010, 14.

⁴⁹² Jezierski 2010, 18.

är det lydnaden av *Regula Sanctissimi Salvatoris* som blir mest påtaglig i Nicolaus predikningar eftersom hela syftet med dessa predikningar är att tillrättavisa systrarnas regelöverträdelser och undervisa om hur regeln bör följas. En av de främsta förtjänsterna med predikningarna har varit att de förklarar och visar på tillämpningen av olika föreskrifter i regeln, framförallt av grundvalarna i regelns andra kapitel. Nicolaus framhåller att det inte är nog att uppfylla ödmjukhet, kyskhet och fattigdom utan idealet är sann ödmjukhet, ren kyskhet och frivillig fattigdom.

Nicolaus beskriver och förklarar den sanna ödmjukheten utifrån *Additiones*. Med hjälp av den andra hermeneutiska cirkeln har de varit möjligt att förstå varför Nicolaus använder *Additiones* i så stor utsträckning, nämligen på grund av en föreskrift i *Extravaganterna*. Den sanna ödmjukheten förvärvas och bevaras genom ödmjukhetens grader i *Additiones*. Det är på grund av ödmjukheten inför Gud, den första graden av ödmjukhet, som systrarna skall ödmjuka sig i enlighet med övriga grader. Ödmjukhetens grader innefattar lydnad, att inte knota mot överordnade, en rätt bikt, lydnad för regeln och för överordnade samt att iaktta tystnaden. Eftersom den sanna ödmjukheten är grund för frälsningen enligt regeln är olydnad för präster och för regeln, knotande och brott mot tystnadslöftet allvarliga synder och laster. De är nämligen uttryck för högmod.

I den rena kyskheten innefattas både kyskhet och jungfrulighet. Betoningen ligger dock på kyskheten medan den fysiska jungfruligheten tonas ner. Utmärkande för jungfrurna, som både var jungfruliga och kyska, var att de hellre ville dö än låta sig befläckas genom sexuellt umgänge, vilket skall prägla den rena kyskheten. Den främsta orsaken till den rena kyskhetens bevarande är kärleken till Gud.

Den frivilliga fattigdomen är, enligt ett *exemplum*, så intimt förknippad med klosterlöftena att varken påven eller några prelater kan ge en nunna tillåtelse att ha någon egendom. Detta regleras även av *Regula Sanctissimi Salvatoris* nittonde kapitel, där det föreskrivs att inte ens abbedissan kan ge tillstånd att inneha något eget i Vadstena kloster. Frivilligheten innebär att systrarna på prästernas uppmaning lämnar ifrån sig saker som de har haft för sitt personliga bruk eller sitt arbete.

För att undersöka hur nunneidealet förhåller sig till idealet för varje kristen har jag jämfört de evangeliska råden (*consilia evangelica*) med de tre klosterlöftena – sann ödmjukhet, ren kyskhet och frivillig fattigdom – i *Regula Sanctissimi Salvatoris* andra kapitel. De evangeliska råden, som gäller alla kristna, syftar till att nå större fullkomlighet genom att bli mer lik Kristus. Dessa råd ges av Kristus själv i

evangelierna. De är inte bindande utan visar snarare på hur varje kristen människa kan nå större fulländning utöver det som är strikt obligatoriskt i den kristna tron. Hur förhåller sig dessa evangeliska råd till de tre klosterlöftena i *Regula Sanctissimi Salvatoris* kapitel två och vad kan det säga om nunneidealet? Likheterna är att de skall leda till större fulländning och perfektion. Medan de evangeliska råden har en tydlig koppling till Kristi egna ord motiveras klosterlöftena av andra förebilder. Ändå menar jag att klosterlöftena har samma syfte som de evangeliska råden, nämligen att bli mer lik Kristus. Den största skillnaden mellan klosterlöftena och de evangeliska råden antyds av benämningarna själva, råd och löften. Medan de evangeliska råden inte är bindande för varje kristen så är klosterlöftena grunden för systrarnas frälsning. Detta uttrycks i *Regula Sanctissimi Salvatoris* kapitel två och bekräftas av att Nicolaus i sina utläggningar om sann ödmjukhet, ren kyskhet och frivillig fattigdom liksom i utläggningar om högmod, okyskhet och brott mot fattigdomslöftet och deras konsekvenser betonar att det är direkt nödvändigt för systrarnas frälsning att de håller klosterlöftena.

Bibeltolkning

Bibeln och regeln jämsställs av Nicolaus, vilket kan tyckas anmärkningsvärt. Men Nicolaus anser att Guds vilja i systrarnas specifika fall inte bara uttrycks i Bibeln utan även i regelns föreskrifter. Bakgrunden är en uppfattning om den levande traditionen och Guds fortsatta uppenbarelse i historien. Bibeln med dess kanon är fastställd och gäller som rättesnöre, men det innebär inte att Gud slutar att uppenbara sig och uttrycka sin vilja, som när Jesus Kristus talade direkt till Birgitta och dikterade regelns innehåll.

Det är inte möjligt att här ge en fullständig redogörelse för Nicolaus bibelsyn och bibeltolkning men några iakttagelser redogör jag för som anknyter till frågeställningarna. I fråga om synderna och lasterna visar Nicolaus på deras utsträckning i tiden och hur den fortsätter att drabba människor genom historien. Olydnaden omtalas i flera utläggningar i samband med Adam och Eva, hos vilka olydnaden har sitt ursprung. Den fortsätter sedan att verka i människan genom historien. Därför framhålls Adam och Eva även som varnande exempel för hur systrarna inte skall handla. Istället skall systrarna leva som ”den nya Eva”, jungfru Maria, och ”den nya Adam”, Jesus Kristus, vilka är förebilder för systrarna i tron. I motsats till Adam och Eva visade både jungfru Maria och Jesus Kristus enligt

Nicolaus på lydnad genom att offra egenviljan. Om hatet skriver Nicolaus att Esau hatade Jakob, Saul hatade David och Josefs bröder hatade Josef samt om avundsjukan att den dödade Abel, den sålde Josef, och slutligen korsfäste den Jesus Kristus.

Men med Jesus Kristus kommer något nytt som systrarna skall införliva i sina liv. Nicolaus undervisar om hur Jesu liv och hans lidande präglades av förlåtelse och hans ord, eller snarare lag, uppmanar till frid och endräkt. Det är Kristi liv som skall efterliknas och det är hans lidande systrarna skall meditera över. Härdelin skriver att det inte är fråga om ett efterliknande i rent yttre mening utan om att införliva Kristi liv och lidande i det egna livet. Nicolaus uppmanar systrarna att efterlikna (*imitare*) Kristi liv samt meditera (*meditari*) och betänka (*cogitare*) Kristi lidande. Genom att göra detta kan de dela Kristi lidande och växa i kärleken för att övervinna vreden, hämnden, grälen, avundsjukan och otåligheten. Det är även genom minnet (*memoria*) av hans lidande jungfrurnas kärleksklädnad vävs samman som de skall ikläda sig tillsammans med renheten för att visa på enhet och en gemensam kärlek med Kristus, för att förenas med brudgummen. På ett mycket konkret sätt uttrycker Nicolaus hur de skall dö och uppstå med Kristus i själen. Men denna tanke blir även tydlig vad gäller bikten. I NR 11 beskrivs hur Jesus ville uppstå efter tre dagar från döden; på samma sätt skall systrarna dö från synden och uppstå i bikten – de skall dö och uppstå med Kristus.

Utifrån det ovan sagda menar jag att frälsningshistorien fortsätter i och med systrarna. Nicolaus sätter in sig själv och systrarna i frälsningshistorien och det bibliska sammanhanget. Samma synder och laster som drabbade Gamla testamentets personer drabbar systrarna idag och Kristi liv och lidande som visar på kärlek, tålmod och förlåtelse fortsätter i och med systrarna. Det är intressant att de gammaltestamentliga personerna ofta visar på särskilda synder och laster, medan Kristus genom sitt liv, sitt lidande och sina bud undervisar om kärlek och förlåtelse. Systrarna skall återspegla Kristi liv och hans gärningar i sitt eget liv i klostret. Regeln är också del av frälsningshistorien och såsom visades med Edilfrida så kunde hon trots att hon inte var en syster av Den allra heligaste Frälsarens orden leva efter regelns grundvalar: sann ödmjukhet, ren kyskhet och frivillig fattigdom. Det är eviga sanningar som formuleras i *Regula Sanctissimi Salvatoris* och som människor har levt i enlighet med genom historien.

Identifikation

Nicolaus undervisning till systrarna består inte i teoretiserande över ett nunneideal utan han undervisar dem på ett mycket konkret sätt, både genom själva utformningen av undervisningen och genom de exempel efter vilka han vill att systrarna skall leva.

Nicolaus användning av bilder i predikan åskådliggör både hans pedagogiska förmåga och hans sätt att komponera predikningar på. När Nicolaus skriver om Adam och Eva i paradiset beskriver han hur de inte fick *äta* av frukten i paradiset; på samma sätt reglerar regeln vad systrarna får *äta* i klostret. Eva och Adams ätande av kunskapens träd appliceras alltså på regeln och den konkreta situationen i klostret. För att anknyta till den tidigare diskussionen visar detta även hur Gud fortsätter tala i frälsningshistorien genom bland annat *Regula Sanctissimi Salvatoris*. I ett annat stycke skriver Nicolaus att Adams och Evas olydnad visades genom att Adam lydde sin kvinna mer än Gud, när han åt av frukten från *trädet*. Därför är olydnaden *roten* till alla laster och lydnaden *roten* till alla dygder. Sambandet ligger i *trädet* och *roten*, som påverkar Nicolaus ordval. I NR 9 skriver Nicolaus om hur en man offrade sin son i en *glödande ugn* i lydnad för Gud. På samma sätt skriver Nicolaus att om systrarna lyder Gud och regeln, då skall lasternas *eld* släckas i hjärtat. I samma predikan skriver han att tålamodet är såsom guldet som renas i *elden*, medan otåligheten är som bly som förgås i *elden*. Detta bildar en övergång till stycket efter där det står att tålamodet gör människor till andliga martyrer utan svärd eller *eld*. Här är det elden och glöden som utgör de sammanbindande orden. Genom stickord som hämtas från antingen Bibeln, *exempla* eller metaforer sammanbinder Nicolaus predikan och bildar övergångar med hjälp av dessa. De driver så att säga predikan framåt, men fungerar även i ett pedagogiskt syfte för att systrarna lättare skall förstå budskapet.

Här skall bara något kort sägas om källanvändningen till de många *exempla* som Nicolaus använder sig av eftersom de avslöjar något om Nicolaus syfte med predikan. Predikan innehåller många *exempla* och de flesta är hämtade från *Vitae patrum*, Fädernas liv, och handlar om ordensmänniskor. Dessutom handlar många *exempla* om kvinnor (se nedan). Dessa *exempla* används för att konkretisera och exemplifiera det budskap Nicolaus vill förmedla till systrarna, vilket även förklarar varför han valt de olika *exempla*. Detta styrker att det framförallt är tillämpningen av hans budskap i vardagen som är viktig, den praktiska handlingen, inte ett teoretiserande omkring nunneidealet.

Identifikation är en viktig aspekt i predikningarna. Med identifikation avser jag möjligheten att efterlikna de personer som framhålls som föredömen i tron. Detta blir särskilt påtagligt i fråga om det andliga martyriet och jungfrumartyrerna.

Martyriet ansågs tidigt i historien vara något förtjänstfullt och något eftersträvansvärt för varje kristen och föredömet i martyriet var Kristus själv som oskyldigt fick lida på korset. Men hur skulle systrarna i Vadstena kloster kunna lida ett martyrium när de inte direkt hotades av någon livsfara där de kunde dö för sin tro? Nicolaus framhåller det andliga martyriet, vilket systrarna uppnår genom tålamod, kärlek även till fiender, ödmjukhet, medlidande med nödställda samt kyskhet från ung ålder. Nicolaus påpekar till och med att det andliga martyriet i fråga om tålamodet överträffar martyriet i klassisk mening, eftersom det innebär ett längre lidande. Alla dessa, utom kyskheten, grundas ytterst sett på Kristus själv. Utöver Kristus framhåller Nicolaus kvinnor som förebilder i det andliga martyriet, nämligen jungfru Maria, den heliga Birgitta och den saliga Katarina av Vadstena. Ingen av dem led martyriet i klassisk mening, varför de utgör särskilda föredömen för systrarna i klostret. Den heliga Birgitta och den saliga Katarina av Vadstena hade utöver sin roll som grunderska respektive den första abbedissan i klostret en liknande social bakgrund och ställning i världen som många av systrarna. Detta torde ha ökat möjligheten att känna igen sig i deras leverne.

De tre klosterlöftena syftar ytterst till att efterlikna Kristus. Både den sanna ödmjukheten och den frivilliga fattigdomen går tillbaka på Kristus själv och Kristus personifierade dessa dygder. Annorlunda är det med den rena kyskheten. I det sammanhanget nämns aldrig Kristus som föredöme av Nicolaus. Istället är det kvinnliga helgon och jungfrur som figurerar som exempel. Detta kan jämföras med invigningsriten där systrarna skall betänka jungfru Marias kyskhet när de ser henne på standaret. Nicolaus framhåller jungfrurnas kyskhet jämte deras glödande kärlek till Gud, som gjorde att jungfrurna Agnes, Barbara och Dyonisia hellre ville dö än att befläckas av sexuellt umgänge. För att systrarna skall kunna efterfölja dessa jungfrur, vilket de skall för att uppnå den rena kyskheten, placeras denna dygd in under det andliga martyriet, eftersom det motsvarar jungfrumartyrernas exempel.

Sammanfattning

Vad kan man då kortfattat säga om dessa tre rubriker med vilka jag sökt belysa nunneidealet utifrån svaren jag fått i min analysdel? De klosterlöften som avläggs vid

invigningsriten syftar till att systrarna skall likna Kristus allt mer. Efterliknandet av Kristi liv och lidande består i införlivandet av honom i det egna livet för att därigenom återspegla honom. Syftet med hela klosterkallelsen och livet som nunna är att nå större fullkomlighet, i betydelsen att bli mer lik Jesus Kristus. Framför allt är det hans vilja som systrarna skall göra, likt jungfru Maria. Därför ber systrarna dagligen: ”Låt inte vår vilja ske, utan Jesu Kristi.”

8. Bibliografi

Primärkällor

- Augustinus *De Doc.*: Augustine *De Doctrina Christiana*. Red. och övers. R. P. H. Green. Oxford: Clarendon Press, 1995.
- Bibel 2000. Bibelkommissionens översättning. Örebro: Libris, 2000.
- Birgitta *HU*: Den heliga Birgitta *Himmelska uppenbarelser I-IV*. Utg. och övers. Tryggve Lundén. Malmö: Allhems förlag, 1957-59.
- Birgitta *Reg. Salv.*: Sancta Birgitta *Opera Minora I Regula Salvatoris*. Utg. Sten Eklund. SFSS, Ser. 2. Latinska skrifter bd. 8:I. Lund: Berlingska boktryckeriet, 1975.
- Birgitta *Rev. Extr.*: Den heliga Birgittas *Revelationes Extravagantes*. Utg. Lennart Hollman. SFSS, Ser. 2. Latinska skrifter bd. 5. Uppsala: Almqvist & Wiksells Boktryckeri AB, 1956.
- Birgitta *Rev. Lib. I*: Sancta Birgitta *Revelationes Liber I*. Utg. Carl-Gustav Undhagen. SFSS, Ser. 2. Latinska skrifter bd. VII: 1. Uppsala: Almqvist & Wiksell, 1978.
- Domare boken*. Utg. Gustaf Edvard Klemming, 67-141. *Svenska Medeltidens Bibel-arbeten*. FSS, bd. 9:2. Stockholm: P. A. Nordstedts & Söner, 1853.
- DV: Diarium Vadstenense*. Övers. och komm. Claes Gejrot. Handlingar del 19. Stockholm: Kungl. Samfundet för utgivande av handskrifter rörande Skandinaviens historia, 1996.
- Gregorius den Store *Moral.*: Gregorius den Store *Moralia in Iob*. Övers. John Henry Parker och J. Rivington, 1844. Internet: <http://www.lectionarycentral.com/GregoryMoralia/Book35.html> (Hämtad 6 december 2013).
- JMÖ: Jungfru Marie Örtagård: Vadstenanunnornas veckoritual*. Utg. Robert Geete. FSS, bd. 30. Stockholm: Nordstedt, 1895.
- Josua bok*. Utg. Gustaf Edvard Klemming, 3-66. *Svenska Medeltidens Bibel-arbeten*. FSS, bd. 9:2. Stockholm: P. A. Nordstedt & Söner, 1853.
- Liber usuum: Liber usuum fratrum monasterii Vadstenensis*. Övers. och komm. Sara Risberg. Stockholm: Almqvist & Wiksell International, 2003.
- Linköpingslegendariet: Ett fornsvenskt legendarium, 1-3*. Utg. George Stephens. FSS, bd. 7, 1-3. Stockholm: P. A. Norstedt & Söner, 1847-74.
- Lucidarium*. Utg. Gustaf Edvard Klemming, 59-109. *Heliga Birgittas Uppenbarelser. Bd 5, Bihang*. FSS, bd. 14. Stockholm: P. A. Norstedt & Söner, 1883, 84.
- NR 1: Nicolaus Ragvaldi *Exhortatio pro conventu ante festum angelorum*, C 304, 187r-193v. I *Homiletica Vadstenensia: ad religiosos et Sacerdotes*, red. Maria Berggren, 71-85. Turnhout: Brepols, 2009.
- NR 2: Nicolaus Ragvaldi *Collatio ad congregationem sororum in Adventu*, C304, 194r-200r. I *Homiletica Vadstenensia: Ad Religiosos et Sacerdotes*, red. Maria Berggren, 86-98. Turnhout: Brepols, 2009.
- NR 5: Nicolaus Ragvaldi *Exhortatio seu collatio ad sorores in Adventu*, C 304, 213v-221v. I *Homiletica Vadstenensia: ad Religiosos et Sacerdotes*, red. Maria Berggren, 128-144. Turnhout: Brepols, 2009.
- NR 6: Nicolaus Ragvaldi *Tempore ieiunii collatio ad virgines*, C 304, 222r-228v. I *Homiletica Vadstenensia: ad Religiosos et Sacerdotes*, red. Maria Berggren, 145-159. Turnhout: Brepols, 2009.
- NR 9: Nicolaus Ragvaldi *Tempore ieiunii*, C 304, 243r-249v. I *Homiletica Vadstenensia: ad Religiosos et Sacerdotes*, red. Maria Berggren, 189-202. Turnhout: Brepols, 2009.

- NR 11: Nicolaus Ragvaldi *Ante festum penthecostes collatio ad virgines sacras*, C 304, 251r-258v. I *Homiletica Vadstenensia: ad Religiosos et Sacerdotes*, red. Maria Berggren, 205-218. Turnhout: Brepols, 2009.
- Physiologus: Physiologus: A Medieval Book of Nature Lore*. Övers. Michael J. Curley. Chicago, University of Chicago Press, 2009.
- Prior Petrus *Add.*: Prior Petrus Olavi *Additiones*. Utg. Tore Nyberg. *Dokumente und Untersuchungen zur inneren Geschichte der drei Birgittenklöster Bayerns 1420-1570*. München: Beck, 1974.
- Reg. Ben.*: Benedikt av Nursia *Den helige Benedictus regel*. Övers., inl., & förkl. noter. Bengt Högberg & Alf Härdelin. Uppsala: Katolska bokförlaget, 1991.
- Thomas av Aquino *Sum. Theo.*: Thomas av Aquino *Summa Theologiae*. Utg. och övers. Thomas Gilby. *Summa theologiae*, London: Eyre & Spottiswoode, 1969.

Sekundärlitteratur

- Ahlberg, Axel W., Nils Lundqvist & Gunnar Sörbom. 1966. *Latinsk-svensk ordbok*. Stockholm: Svenska bokförl. (Bonnier).
- Alvesson, Mats & Kaj Sköldberg. 2008. *Tolkning och reflektion: vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Andersson, Roger. 1994. *Predikosamlingar i Vadstena klosterbibliotek*. Uppsala: Institutionen för klassiska språk, Univ.
- Andersson, Roger. 1999. "Undervisning och utbildning". I *Hög- och Senmedeltid*, utg. Sven-Erik Pernler, 221-232. Sveriges kyrkohistoria bd. 2. Stockholm: Verbum.
- Andersson, Roger. 2001. *De birgittinska ordensprästerna som traditionsförmedlare och folkfostrare: en studie i svensk medeltidspredikan på den 8:e söndagen efter trefaldighet*. Stockholm: Sällskapet Runica et mediævalia.
- Andersson, Roger. 2006. "Översättaren som predikant: Clemens Petri och svenska språket". I *Dicit scriptura: studier i C-samlingen tillägnade Monica Hedlund*, red. Sara Risberg, 149-164. Stockholm: Sällskapet Runica et mediævalia.
- Andersson, Roger. 2008. "Drömmen om den heliga kvinnan: Johannes Mattheis Katarinapredikan år 1521". I *Medeltidens mångfald: studier i samhällsliv, kultur och kommunikation tillägnade Olle Ferm på 60-årsdagen den 8 mars 2007 – 2008*, red. Göran Dahlbäck, 12-34. Stockholm: Sällskapet Runica et mediævalia.
- Andersson-Schmitt, Margarete, Monica Hedlund & Håkan Hallberg. 1988. *Mittelalterliche Handschriften der Universitätsbibliothek Uppsala: Katalog über die C-Sammlung*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Bengtson, Arne. 1947. *Nils Ragvaldi, Domareboken och Linköpingslegendariet: en filologisk författarbestämning och ett bidrag till kännedomen om det senmedeltida vadstenaspråket*. Lund: A.-B. Gleerupska univ.-bokhandeln.
- Berggren, Maria. 2006. "Exhibeatis Deo hostiam vivam: biskopsvisitation och systrapredikan i Vadstena kloster." I *Dicit scriptura: studier i C-samlingen tillägnade Monica Hedlund*, red. Sara Risberg, 135-148. Stockholm: Sällskapet Runica et mediævalia.
- Berggren, Maria. 2009. "Introduction". I *Homiletica Vadstenensia: Ad Religiosos et Sacerdotes*, VII-LXXXI. Corpus Christianorum: Continuatio Mediaevalis 229. Turnhout: Brepols publishers.
- Borgehammar, Stephan. 1989. Åke Jönsson: På juldagen. *Signum - Katolsk orientering om kyrka, kultur och samhälle* (9-10): 290 - 292.
- Borgehammar, Stephan. 1990. "De dedicatione ecclesiae formell analys av några vadstenapredikningar avsedda för kyrkoinvigningsfesten". I *I heliga Birgittas*

- trakter: nitton uppsatser om medeltida samhälle och kultur i Östergötland "västanstång"*, red. Göran Dahlbäck, 151-167. Stockholm: Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet.
- Borgehammar, Stephan. 1995. "Preaching to pilgrims: ad vincula sermons at Vadstena Abbey". I *A catalogue and its users*, red. Monica Hedlund, 91-100. Uppsala: Acta Bibliothecae R. Universitatis Upsaliensi.
- Borgehammar, Stephan. 1996. "Marias medlidande: ett bidrag till studiet av birgittinsk spiritualitet". I *Maria i Sverige under tusen år*, red. Sven-Erik Brodd och Alf Härdelin, 331-346. Skellefteå: Artos.
- Borgehammar, Stephan. 2010. "Svensk senmedeltida påskpredikan: tre exempel". I *Svensk påskpredikan genom tiderna*, red. Christer Pahlmblad och Sven-Åke Selander, 9-47. Skellefteå: Artos.
- Borgehammar, Stephan & Roger Andersson. 1997. "The preaching of the Birgittine Friars at Vadstena Abbey". *Revue Mabillon: archives de la France monastique* (t=69): 209-236.
- Brown, Peter. 1985. "The Notion of Virginity in the Early Church". I *Christian Spirituality. Origins to the Twelfth Century*, red. Bernard McGinn & John Meyendorff, 427-443. London: Routledge & Kegan Paul.
- Bugge, John. 1975. *Virginitas : an essay in the history of a medieval ideal*. Nederländerna: The Hague.
- Carlquist, Jonas. 2006. "Abbedissan lånar böcker: Vadstenasystrarnas tillgång till brödernas bibliotek". I *Dicit scriptura: studier i C-samlingen tillägnade Monica Hedlund*, red. Sara Risberg, 11-33. Stockholm: Sällskapet Runica et mediævalia.
- d'Avray, David. L. 1985. *The preaching of the friars: sermons diffused from Paris before 1300*. Oxford: Oxford University Press.
- d'Avray, David. L. 1994. "Method in the Study of Medieval Sermons". I *Modern Questions About Medieval Sermons*, red. Nicole Bériou och David L. d'Avray, 3-31. Spoleto: Centro Italiano di Studi Sull'alto Medioevo.
- Eklund, Sten. 1975. "Introduction". I *Sancta Birgitta Opera Minora I Regula Salvatoris*, 7-97. SFSS, Ser 2. Latinska skrifter bd. 8:I. Lund: Berlingska boktryckeriet.
- Fogelqvist, Ingvar. 1990. "Kyrkan och kyrkobyggnaden enligt medeltida uppfattning en analys av några vadstenapredikningar". I *I heliga Birgittas trakter: nitton uppsatser om medeltida samhälle och kultur i Östergötland "västanstång"*, red. Göran Dahlbäck, 169-177. Stockholm: Humanistiska-samhällsvetenskapliga forskningsrådet.
- Fredriksson Adman, Anna. 1997. *Vadstena klostrets bibliotek: en analys av förvärv och bestånd*. Uppsala: Institutionen för klassiska språk, Univ.
- Fritz, Birgitta & Lars Elfving. 2004. *Den stora kyrkofesten för Sankta Katarina i Vadstena år 1489: samtida texter med översättning och kommentar*. Stockholm: Kungl. Samfundet för utgivande av handskrifter rörande Skandinaviens historia.
- Gejrot, Claes. 1995. *Principer för transkribering/edering av texter inom projektet*. Uppsala: Institutionen för klassiska språk, Univ.
- Gerkend, J.D. & F. K. Steindl-Rast. 1981. "Counsels, Evangelical." *New Catholic Encyclopedia*, bd 4, 383-384. Washington D. C.: The Catholic University of America.
- Goffman, Erving. 1991. *Asylums: essays on the social situation of mental patients and other inmates*. Harmondsworth: Penguin.

- Guinness, I. 1981. "Sin (Theology of)." *New Catholic Encyclopedia*, bd 13, 241-245. Washington D. C.: The Catholic University of America.
- Hallberg, Håkan. 1997. *Acho Iohannis scribens, praedicans, auditus: två Vadstenapredikningar i två versioner*. Uppsala: Institutionen för klassiska språk, Univ.
- Hedlund, Monica. 1993. "Vadstenapredikanter om Birgitta". I *I Heliga Birgitta - budskapet och förebilden*, red. Alf Härdelin och Mereth Lindgren, 311-327. Stockholm: Kungl. Vitterhets-, historie- och antikvitetsakad.
- Hedlund, Monica. 2000. "Quod nobis concedat: eller: Hur man slutar en predikan". I *Språkets speglingar*, red. Arne Jönsson och Anders Piltz, 137-145. Lund : Klassiska institutionen, Univ.
- Hedlund, Monica. 2011. "A Vadstena Preacher Using Cut and Paste". *Medieval Sermon Studies*, 55: 45-54.
- Heffernan, Thomas J. 1992. *Sacred biography: saints and their biographers in the Middle Ages*. Oxford: Oxford University Press.
- Härdelin, Alf. 1993. "Predikan för alla stånd: preliminära iakttagelser om predikan i medeltidens Sverige". *Kyrkohistorisk årsskrift* (93): 79-89.
- Härdelin, Alf. 1996. *Munkarnas och mystikernas medeltid: Tjugofyra kapitel om teologi, spiritualitet och kultur*. Skellefteå: Artos.
- Härdelin, Alf. 1998a. "Bröllop av flera slag "brudmystik" i tidlig vadstenensisk predikan över bröllopet i Kana". I *Kult, kultur och kontemplation: studier i medeltida svenskt kyrkoliv*, 350-378. Skellefteå: Artos.
- Härdelin, Alf. 1998b. "Den "materiella" och den "andliga" kyrkan om kyrkobyggnadens funktioner enligt några svenska kyrkmässopredikningar". I *Kult, kultur och kontemplation: studier i medeltida svenskt kyrkoliv*, 157-188. Skellefteå: Artos.
- Härdelin, Alf. 1998c. "'Guds brud och egendom': Om nunnebildens i Birgittinregelns nunneinviigningsrit". I *Kult, kultur och kontemplation: studier i medeltida svenskt kyrkoliv*, 336-349. Skellefteå: Artos.
- Härdelin, Alf. 1998d. "Heder och hugnad generalkonfessorn Nicolaus Ragvaldis liturgiska hermeneutik en studie av "Jungfru Marie örtagård"". I *Kult, kultur och kontemplation: studier i medeltida svenskt kyrkoliv*, red. Alf Härdelin, 294-316. Skellefteå: Artos.
- Härdelin, Alf. 2006. "Vadstenabroderna Acho Iohannis' Prothemata: några iakttagelser rörande hans predikokonst". I *Dicit scriptura: studier i C-samlingen tillägnade Monica Hedlund*, red. Sara Risberg, 165-181. Stockholm: Sällskapet Runica et mediævalia.
- Höjer, Torvald. 1905. *Studier i Vadstena klostrets och Birgittinordens historia intill midten af 1400-talet*. Uppsala, Almqvist & Wiksells Boktryckeri AB.
- Jeziarski, Wojtek. 2010. *Total St Gall: medieval monastery as a disciplinary institution*. Stockholm: Acta Universitatis Stockholmiensis. Internet: <http://su.diva-portal.org/smash/get/diva2:354363/FULLTEXT01.pdf> (Hämtad 6 december 2013).
- Kienzle, Beverly Mayne. 2000. "Introduction". I *Typologie des sources du moyen âge occidental. Fasc. 81-83. The sermon*, red. Léopold Genicot och Beverly Mayne Kienzle, 143-168. Turnhout: Brepols.
- Kienzle, Beverly Mayne. 2002. "Medieval Sermons and their Performance: Theory and Record". I *Preacher, Sermon and Audience in the Middle Ages*, red. Carolyn Muessig, 89-127. Leiden: Brill.

- Kilström, Bengt Ingmar. 1958. *Den kateketiska undervisningen i Sverige under medeltiden*. Lund: Almqvist & Wiksell.
- Lindblom, Andreas. 1973. *Vadstena klosters öden: till 600-årsminnet av Birgittas död*. Finspång: Finspångs bokhandel.
- Maliniemi, Aarno. 1926. *Studier i Vadstena klosters bibliotek*. Uppsala.
- Maliniemi, Aarno. 1942. *De S. Henrico episcopo et martyre: die mittelalterliche Literatur über den Apostel Finnlands*. Helsingfors.
- Nyberg, Tore. 1991. *Birgittinsk festgåva: studier om Heliga Birgitta och Birgittinorden*. Uppsala: Svenska kyrkohistoriska föreningen.
- O'Brien, T. C. 1981. "Virtue". *New Catholic Encyclopedia*, bd. 14, 704-709. Washington D.C.: The Catholic University of America.
- O'Riordan, S. 1981. "Chastity". *New Catholic Encyclopedia*, bd. 3, 515-517. Washington D.C.: The Catholic University of America
- Rajamaa, Ruth. 1992. *Systrarnas verksamhet, undervisning och uppfostran i Vadstena kloster 1384-1595*. Stockholm: Univ.
- Risberg, Sara. 2003. "Introduction". I *Liber usuum fratrum monasterii Vadstenensis: The Customary of the Vadstena Brothers*, 7-74. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Roos, Lena. 2008. *Att studera medeltiden*. Lund: Studentlitteratur.
- Schmandt, R. H. "Vice". *New Catholic Encyclopedia*, bd. 14, 642-643. Washington D.C.: The Catholic University of America.
- Tosh, John. 2011. *Historisk teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Westerberg, Ulla & Eva Odelman. 1968-2002. *Glossarium till medeltidslatinet i Sverige: Glossarium mediae latinitatis Sueciae*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Westman, Knut B. 1911. *Birgitta-studier. 1*. Uppsala: Akademiska boktr.